

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Stiftsbog
og landemode-akt

for Lolland-Falsters stift

1998

Stiftsbog og landemode-akt

for Lolland-Falsters stift

1998

Redaktionsudvalg:

LONE ØSTERLIND · TORBEN JØRGENSEN

HOLGER JEPSEN · TORBEN MØLLENBACH (red.)

***Det særlige landemodestof er redigeret af
stiftskontorchef HELLE SAMSON HELLER***

Indhold – Administrative meddelelser

<i>Af- og tilgang i stiftets gejstlighed</i>	85
<i>Landemodet</i>	88
<i>Love, bekendtgørelser og cirkulærer m.v.</i>	91
<i>Uddrag af Kirkeministeriets skrivelser og afgørelser til stiftsøvrigheden</i>	94
<i>Uddrag af skrivelser fra biskop og stiftsøvrighed og andre myndigheder</i>	102
<i>Landskirkeskatten i Lolland-Falsters stift 1997</i>	105
<i>Kapitelstakst</i>	105
<i>Legat til fordel for enker og børn af præster i Lolland-Falsters stift</i>	106
<i>Regnskab for Lolland-Falsters stiftsfond</i>	107
<i>Regnskab for Lolland-Falsters kirkelige legatfond</i>	109
<i>Bevilgede lån</i>	110
<i>Adresser og oversigter</i>	112

Indhold – Artikler

Konflikt – et ægte juletema <i>Af sognepræst Jens Chr. Nielsen</i>	5
Gudstjenesten i den moderne tid <i>Af højskoleforstander Peter Hedegaard</i>	8
Troens Tålmod <i>Af biskop Holger Jepsen</i>	19
Til lykke, Johanne Andersen <i>Af Jette Walther Birk</i>	28
At kende Gud i livets almindelige gudstjeneste <i>Af sognepræst, dr. theol. Bent Christensen</i>	33
“Hvad laver en stiftamtmand?” <i>Af stiftamtmand L.N. Hvidt</i>	39
Kirkekonsulentarbejdet på Nationalmuseet <i>Af museumsinspektør Ulla Kjær</i>	44
Sankt Nikolaj kirke i Nakskov <i>Af Ole Gullits – Per Axelsens tegnestue</i>	53
Fra de Mellemkirkelige Stiftsudvalgs årsmøde <i>Af Merete Madsen</i>	62
Land og kirke på dansk og engelsk <i>Af provst Nils Christensen Roland</i>	65
Året i kirken og stiftet <i>Af biskop Holger Jepsen</i>	79

©: Forfatterne
Grafisk tilrettelægning: Thora Fisker
Tryk: Lollands-Postens Bogtrykkeri, Maribo, 1998
ISBN 87-985781-4-6

Konflikt - et ægte juletema

om St. Stefan, englene og fjendekærligheden

Af sognepræst Jens Chr. Nielsen

Ordet blev lys

Ordet blev historie

Ordet blev konflikt

Ordet blev ukuelig ånd

**og såede sine frø på bjergene,
nær ved floden og nede i dalen.**

**Og de, som var af god vilje,
hørte englene synge.**

(Julia Esquivel)

Vor Herre Jesus kommer til os som Ordet. Han kommer som udtryk for Guds længsel efter at kommunikere med os. Ny Testamente kalder ham "Ordet". Han udtrykker, hvad Gud vil os, han rækker efter os, for at vi skal begribe, hvad Gud vil mennesker. Han er Guds Ord til os. Alt i hans væsen er kommunikation. Over grænserne, over skellene, over forhindringerne kaster han sig frem til os. Alle vore forsøg på at værgе for os, på at stille kataloget af undskyldninger og bortforklaringer op, bliver så underligt smålige og ligegyldige. Han vil røre vort liv, bevæge vor vilje, kalde os frem til selvagtelse, mod og tro på kærlighedsmagten i menneskers liv.

Alt dette er gemt i det lille digt, jeg begyndte med:

Ordet blev lys - for mørket skal ikke beholde magt over os.

Ordet blev historie - for Gud har åbnet sin himmel over denne jord.

Ordet blev konflikt - for uden kamp og opgør med nej-magten, ligegyldigheds-magten og løgne-magten er der ingen Gud og ingen tro.

Ordet blev ukuelig ånd
og såede sine frø på bjergene,
nær ved floden og nede i dalen.
Og de, som var af god vilje,
hørte englens synge.

De sange, englens synger, både i Julenatten og ellers når engle synger - det er stort set det eneste engle har travlt med - det er sange, der rører Guds hjerte og bevæger menneskenes med. Det er de evige sange om fred midt i kampen, om tro midt i modstanden, om håb, når dagene bliver lagt i panser og hårdhed. Når englens synger, så elsker Gud mest, og mennesker af god vilje ved, at de er fundet og elsket og båret. Når englens synger, så stammer mennesker af god vilje med på englens ord og toner.

Se, jeg skuer Himlens åbne og Menneskesønnen stående ved Guds højre hånd - sådan sagde Stefan. Og de, der hørte ham - og de var *ikke* af god vilje - skreg for at overdøve ham, og de holdt sig for ørene, for det er for stærkt for mennesker af ond vilje at høre blot ekkoet af englens sange. Det gør ondt at ville være ond på den måde. Man kan ikke bære ord og toner, der afslører én som en løgner, en hader, en ødelægger - en, der løfter sten imod sin broder.

Værst blev det for dem, da de havde kastet sten så længe på Stefan, at han næsten ikke kunne mere. Knust, smadret, næsten helt færdig hørte de ham til sidst med høj røst råbe de ord, der også er de sidste i englens sangbog: Herre, tilregn dem ikke denne synd! - Og derpå døde han, dræbt af sten.

Da blev det næsten ikke til at bære at have være stenkaster. For intet er frygteligere end at blive bedt for, når man er en dræber. Intet er værre for løgneren, for ødelæggeren og haderen, end at blive befalet sandheden og godheden og kærligheden i vold. Da afsløres man som et menneske, der er af ond vilje, og det er det sværeste at bære.

At rumme den onde vilje går vel an. Men at rumme den onde vilje, når den er afsløret som ond vilje, det kan man kun ved at reagere på én af to måder. Man kan rase vildere - og netop med mord, trusler og forfølgelse rasede en af dem, der var med ved Stefans stening og død. Det var Saulus, der senere blev kaldt Paulus. Eller også kan man gå i sig selv og fatte nyt sind i mødet med den gode vilje, der afslørede ens onde vilje. Det blev senere Paulus' skæbne på vej til Damaskus i Syrien, hvortil hans onde vilje havde ført ham. På vejen blev han kaldt ind på en ny bane for sit liv. Guds Ord, Kristus Jesus, havde sået sin sæd og under ukuelig ånd måtte Paulus se sin onde vilje bøjet ind under Guds kærlighedsmagt.

Beretningen om Stefan bringer konflikter ind i julen. Men det er konflikt som et ægte juletema.

Et barn er født os - og som frø på bjergene, nær floden og nede i dalen rejser sig det faldne mod hos alle dem af god vilje, som sidder i mørket og dødens skygge. Gud har taget parti. Parti for alle småfolk, parti for alle af god vilje. Parti for sandhed og ægthed, for offervilje og broderskab.

Men barnet, der er født os, kalder også alle den onde viljes kræfter under våben. Kong Herodes og de andre magtgale despoter lurer på deres chance. Og alle lede karle og kællinger skriger op og holder sig for ørene - for det barn kalder sange frem hos engle og mennesker, så det ikke er til at bære. Sange, som endog bærer fjende-kærlighedens navn - det yderste navn, det sværeste navn i himmel og på jord. Men også det navn, der mest bærer Guds navn. Ja, er selv hans Ord. Det Ord, der blev lys, blev historie, blev konflikt.

Det Ord, der blev liv. I kamp.

Det er for dette liv og for denne kamp, at Stefan og de andre brødre og søstre i Kristus i tidens løb og indtil denne dag har givet deres liv og ført deres kamp. Og det er med genklangen af deres stemme og for alvoren i deres liv og kamp, at vi ønsker hinanden: Glædelig Jul.

Måske kan vi nu høre englens syng?

Gudstjenesten i den moderne tid

***Nogle jævne og muntre bemærkninger
om kristendommens kronjuvel***

Af højskoleforstander Peter Hedegaard

Redaktionen har bedt mig kredse omkring Gudstjenestens vigtighed i en tid med ritualtab i vores kultur. Det er for mig en kærvkommen anledning til fra sidelinjen efter 11 år som sognepræst, men nu som almindelig kirkegænger, at se lidt på folkekirken, på vores samtid, og ikke mindst på Gudstjenestens vigtighed for kirken og menigheden.

I disse år vender strømmen. Danskerne søger igen tilbage til moderkirken, indmeldelserne overgår udmeldelserne, og det smitter lidt af på gudstjenesterne, men ikke nok, fordi mange af de genindmeldte ikke viser sig mere i kirken end de, der altid var medlem. Indmeldelserne er dog et faktum, men om det er af nationalistiske, personlige eller kulturelle grunde er ikke så let at sige. Et faktum er det, at vi er på vej på imod et religiøst århundrede, og i forbindelse med årtusindskiftet vil vi se en stigende interesse for kirken og for kristendommen. Det mærkværdige er, at vi, der elsker højmessen, morgengudstjenester, aftengudstjenester ikke altid har formået at give den lidenskab videre til menigheden, - og dog er de tider med tomme kirker forbi, kun TV har ikke opdaget, at de tomme kirkers tid er passé, at Dirch Passers ord om Gudstjenesten: At være paranoid er at sidde i kirken og tro, at der sidder nogen bagved dig, - de tider er forbi, og det skyldes ikke kun, at danskerne, som toldereren i templet elsker at sidde på bagerste række i kirke, som på kysserækkerne i en biograf.

Jeg vil derfor i det følgende kort beskrive styrken ved den danske højmesse. Derefter vil vi drage videre og opholde os ved vores moderne tid og se, i hvilken grad Gudstjenesten kan præge vores digitale nutid, og til sidst vil jeg fremkomme med en række kommentarer til styrkelse af kirkelivet og den Gudstjenestefejrende menighed.

Gudstjenesten - set fra evighedens synspunkt og fra timelighedens.

Hvad er så det væsentligste? Lad mig begynde med en vandrehistorie. For hundrede år siden gik en række københavnere rundt med en skildpadde på Kgs. Nytorv, og da de blev spurgt, hvorfor, svarede de, for at protestere mod tidens jag efter vind. Kirken kan aldrig komme helt på omgangshøjde med det omliggende samfund, kirken er langsom som en skildpadde, men en skildpadde kommer nogle gange før Akilleus eller før haren, og det er essensen. For kirkens tid er en anden, dens tid er bundet til evigheden, den kritiserer ikke kun en anden, dens tid er bundet til evigheden, den kritiserer ikke kun tidens børn, den stiller noget andet i stedet: Evigheden.

Der findes et gammelt udtryk, der hedder, at man ser tingene fra evighedens synsvinkel. Herre, du var vor bolig fra slægt til slægt, fra evighed til evighed er du, o Gud, hedder det i en Davidssalme. Det er Gud, der er vor bolig, vor hytte, vort telt, alt det, der er så tydeligt i Bibelen, både i det Gamle Testamente og hos Paulus. Vi skal ikke bygge hytter, som Simon Peter ville det, på Forklarelsens bjerg. Dog har vi kirkerne bygget af bløde bøgestammer af sten og mørtel - kalket røde på jeres øer og hvide gennem tiderne, og i kirken brydes tiden med evigheden, for her velsignes vi, som Jakob ved floden af Gud. Og velsignelsen for det moderne menneske er, at vi løftes ud af tiden, og ind i Guds evighed. Vi hører ofte, at mennesker netop søger Gudstjenesten for at opleve en anden tid, end den gængse. En tid, der kan rumme det moderne menneskes angst og tvivl og give det mod og tro på tilværelsen og fremtiden. Kirken er Guds pladsholder på jorden, og her møder vi Guds ord, der åbner os mod en anden verden.

Gudstjenesten er derfor kirkens "stjernerund", for at bruge et udtryk af Stefan Zweig. For her stopper vi tiden, og så bliver livet til rum. Vi kender det jo godt, at alt bliver til rum, når vi møder det guddommelige, når vi møder kærlighed, når vi en sommeraften ser solen bunde og mærker, at alt er rum omkring os, når nyfødte kommer til verden. For livets problem er, som vi har lært det af de gamle filosoffer, og her især Søren Kierkegaard, det samme: Tidens bliven rum eller rummets bliven tid. Sker det første har vi en smag af Gudsriget, det er kommet nær - måske er det endda inden i os; sker det sidste, løber timeglassets sand, vi slår tiden ihjel.

Gudstjenesten er en finurlig ting, for her taler Gud til os med evighedens fortegn, her er sakramenterne: dåben og nadveren; her er det levende Guds ord; her er prædikenen, hvor præsten forbinder det guddommelige glædelige budskab med vores verden og det enkelte menneske. For da er vi tæt på det hellige. Mennesket lever stadig af disse hellige øjeblikke, hvor nåden som en engel strejfer os, og alt bliver til rum omkring os. En god Gudstjeneste er derfor en Gudstjeneste, hvor man ikke ænser tiden, lader uret hvile i lommen eller på armen, og lader evigheden befæste en. Så mærker man nærvær og kærlighed, så mærker man, - trods de midlertidige fællesskaber, vi etablerer på jorden - at der er et større fællesskab mellem Gud og mennesker, mellem levende og døde, mellem gamle og unge, der rækker ud over tid og rum og ind i evigheden, for: *Mit land, siger Herren, er himmel og jord, hvor kærlighed bor.* DDS 279 vers 1. Himmel og jord forbindes, og Gud og kærligheden bor der. Hyggelig, rolig, Gud er din bolig. I Gudstjenesten forbindes himmel og jord, og vi mennesker åbner os for Gud hver søndag, som jøderne gjorde det en dag på den store forsoningsdag (Jom Kippur), hvor ypperstepræsten besøgte det allerhelligste. Også vi mennesker skal åbne os, lave vores del af arbejdet, så englene kan vandre på salmens tonestige. Gud og englene søger mennesket, men mennesket skal også søge Gud. Det er hovedsagen for menighedsråd og kirkens medarbejdere, det er hovedsagen for enhver døbt sjæl.

Gudstjenesten

Derfor har vi gudstjenesten med salmesang, med læsninger, med bøn som er troens åndedræt, med dåb og nadver og prædiken. Alt sammen for: *Jeg, hjertets dør vil åbne dig, o Jesus drag dog ind til mig.* DDS 71. Her gentages Guds pagt med mennesker med ritualer hver søndag, og der er jo intet som gentagelser. Vi kan ikke leve uden ritualer, selvom ræven siger til den lille prins i Saint-Exupéry's mesterlige fortælling, at ritualer er noget, mennesket har glemt. Tænk kun på 90-års fødselsdagen og talen fra majestæten til nytår. Vi elsker gentagelserne. Trosbekendelsen synges og fortæller hele historien om Guds skaberværk, fornægtelsen af det onde, Jesu liv og levned fra Mariæ bebudelse til himmelfart og opstandelse og videre til Helligånden som Guds og Jesu åndelige kærlighed i deres fravær, til syndernes forladelse og det evige liv.

Det bekræfter vi videre med dåben, som er Guds tilsagn om, at vi er hans børn, at Jesus vil være med os alle dage, indtil verdens ende. Dåben er engangshandlingen, hvor Gud genføder os til et liv, hvor Gud ånder på øjet, når det græder, at Gudsforholdet er som far til datter/søn eller mor til barn. Ved dåben kommer Gud til os og etablerer det personlige Gudsforhold. Gud er derfor ikke en abstrakt størrelse, men vi kender til Gud

gennem hans søn, Jesus Kristus. Gud er nærværende i dåben, som han var nærværende ved sin due, da Jesus blev døbt af Johannes. Dåbens ord om *"Lovet være Gud"* og *"Lad de små børn komme til mig,"* er ordene om at komme nær til Gud og Kristus. Det er vores Johannes' døbergerning at bære børnene til Gud og Menneskesønnen, og det er med vand og Helligånd, at vi døber de små til livets sejlads på det farefulde, men dragende hav - fra moderskødets skulpen til vi går tørskoet i land (DDS 15), som Moses gennem det Røde hav.

Og som dåben har engangskaraktter, har nadveren det gentagne over sig. Mange mennesker har i tidens løb haft det svært med nadveren. Altergangen er Jesu ja til mystikken, skrev Kaj Munk et sted. For ved altergangen, siger han videre, viser fornuften sin utilstrækkelighed, for her er mere end mennesket kan forstå, mere end tomstokken kan måle, for her indstifter Jesus en fest, hvor han vil fortsætte med at mødes med sine venner gennem årtusinderne. Alligevel har det været heftigt diskuteret, hvorledes det at gå til alters skulle forstås. Skulle man være specielt syndig for at spise ved Herrens bord, kunne man spise sig en dom til? Men nadveren er ikke kun en bekræftelse på syndsforladelse. Det er også en husken på Jesu liv, forkyndelse og tilgivelse af vores menneskeliv. I nadveren er giveren og gaven ét. Jesus giver sig selv som gave, en gave, man ikke kan give igen på. Den største gave er, at man giver sig selv. Til en sådan gave kan man kun, som Luther sagde det, give igen på over for sin næste, sit medmenneske. Nadveren er derfor en vennegave, for Jesus kender dig god nok, han kalder os ikke bare tjenere, men venner, og en ven er et medmenneske, der kommer buden i medgang og ubuden i modgang.

Og tænk bare på indstiftelsen af nadveren. Tænk på hvad der sker her. Vi opløfter vore hjerter, vi synger som en første søndag i advent med et stærkt snert af Palmesøndag: *"Velsignet være han som kommer i Herrens navn"*. Vi synger *"Agnus Dei"* om Guds søn, der bærer verdens synd, og vi beder *"Opstandne Herre og Frelser"* om Guds nærvær, førend vi slår over i *"Fadervor"* og påkalder Gud selv med Jesu egen bøn: *"Komme dit Rige"*. Og sandelig Riget kommer nær til os i Jesu legeme og blod - i elementerne - og vi ihukommer, husker, annamer, som var det modermælk, vi fik. Vi husker Jesu liv og vort eget, vi husker og at huske er sandhed, for sandhed betyder ikke glemsel, *aletheia* på græsk.

Ved dåben døber vi det lille barn, men i nadveren er vi selv stillet over for Gud og Jesus. Det giver os meningen med livet og sender os bort ud i dagligdagen for at leve livet med vore medmennesker. Livets mening skal vi ikke selv komme med, den skal hentes, som Martin A. Hansen skrev det efter en altergang, kort før han døde.

Ved nadveren tager Gud vort stakkels hjerte, så ringe som det er, men giver os det igen, for at vi kan lade det banke for næsten og livet. Vi er da

kun mennesker, fordi andre mennesker viser os kærlighed, sagde en digterpræst Jakob Knudsen i det sidste århundrede. Kirken lærer os, at dette er rigtigt, men vi er også kun mennesker, fordi Gud viser os kærlighed, som da han lod sin søn føde af en jomfru under loven ind i tidens fylde.

At være døbt er derfor at være på en rejse med Gud fra skabelsens morgen mod Paradisets evighed. Og i de hellige øjeblikke, der er i hvert eneste menneskes liv, er Gud den, som er gået foran os, og Jesus vores ledsager. For at fange meningen med livet skal vi derfor hente den. Hente den i Guds ord, der breder sin kærlighedsvinge ud, så vi kan skjule vort liv under dens skygge. DDS 26. Vi kan ikke komme til Gud uden om Kristus, men ved Jesu forkyndelse, ved det levende ord, ved dåb og nadver kan vi stoppe tiden og forstå, at Gud er vor bolig, vor faste borg, og at hans land er Himmel og jord, hvor kærlighed bor.

Vi har ved troen del i Guds nåde her på jord. Vores kirker skal være jordiske gæstekamre bygget af bløde bøgestammer, hvor vi skal døbe og spise og synge lovsange i håb om det store gæstebud ved tidernes ende. Intet sted mærker man det mere end i salmesangen. Disse år retter vi op på det store tab, som afskaffelsen af morgensang har betydet. "Kun i salmesangen kan det moderne menneske finde hvile", sagde professor Løgstrup engang. I salmesangen er evigheden der for en stund. Og alle vore salmer slutter jo med det evige: *Der står et slot i Vesterled, Sig vi går til Paradis, Lys i dit lys skal vi skue, Himmelen svare: Amen og med venner i lys vi tale.*

Det er så i al enkelthed og alt for kortfattet mine strøtanker om, hvorfor vi holder Gudstjeneste, og hvorfor ritualerne er så vigtige. Englene og Gud skal ikke altid komme til os, også vi må åbne os for det evige, for Gud. Det er det ansvar, vi må leve op til som døbte, at vi er blevet betroet at skaffe rum og være nærværende over for Guds ord, som er vort arvegods. Lad os holde det højt i ære og for øje.

Jeg begyndte dette afsnit med at omtale en begivenhed fra århundredeskiftet og vil slutte med et lille digt af Johannes Jørgensen, som smukt sammenfatter, poetisk, hvad jeg mener. Det handler i bund og grund i menneskelivet om at tro.

At tro

*At tro er at løfte sit Blik
til de evige Stjerner
og haabe mod Tvivl og vide mod Visdom
at skjult i de svimlende Dybder
vaager der én, som vogter og værner.
At tro er at føle en Afgrund
under sit Liv og sit Virke -*

*en Afgrund af Mørke, en Afgrund af Lys,
et Dyb af Jubel, et Dyb af Gys -
og vandre i Hverdagens Gader
som i en højtidelig Kirke.*

Moderne tider

Mange husker sikkert Charlie Chaplin i filmen "Moderne Tider", hvor han kæmpede med alt det nymodens. Og i de sidste mange år har man talt om den moderne tid, og vi moderne mennesker. Det er lidt mærkeligt, at vi har kaldt vores tid for moderne, for mon ikke alle mennesker netop har givet deres tidsalder og deres mennesker betegnelsen moderne? Det har sikkert gjaldt såvel klunketid som brølende tyvere, som det gjaldt de vilde 60'ere og fattigfirserne. Det spændende er nu, at man er begyndt at tale om - ikke bare den moderne tid - men også om en post-moderne tid, en tid efter det moderne, efter industrialiseringen, efter alle de nye ting, der er sket. Det skal jeg vende tilbage til. En ting ved vi - om tiden er moderne eller postmoderne, så er den i hvert tilfælde ny.

Flygtige ting

Men kigger vi tilbage med ryggen mod 90'erne, og det nye århundrede, kommer trods dommedagsfilm om meteorer og sammenbrudte computere og kaffemaskiner, det lover jeg, ja så var 80'erne jo præget af en ualmindelig splittelse. På overfladen var alt som et blankt spejl, som ingen nænnede at ridse i. Caféerne dukkede op med spejlplader, zink på disken, og alle ting var blanke og flygtige, som den sprit, man rensede spejlene med. Møblerne blev fremstillet i crom, stål og læder - alt skulle være sort og hvidt, cowboy- bukserne sorte, fliserne sorte og hvide på køkkengulvene o.s.v. Alle de ambitioner, man havde haft i 60'erne og 70'erne var forduftet. Glemte var alle perspektivplanerne, og nu hed det Søndagsavisen med Danmark i centrum i stedet for tidligere tiders Horisont med John Danstrup, som kiggede længere end til et magisk årstal, som 1990 eller 1984. I 80'erne glemte man alle 70'ernes ambitioner om "Jeg mener, at der må tages hensyn til vores gruppe og vores planer. Ja, her drejede det sig mere om det enkelte menneske og dets frihed. Og derfor har det i 80'erne heddet, når nogle spurgte en af os, hvad vores mening var, om det ene eller det andet: "Hvad mener du?" (eller som det nu hedder her på øen (Fyen): "Hva' mener du selv?"). "Tror du nogen sinde, vi får balance i betalingerne til udlandet?" - "Ja, hvad mener du selv?", "Tror du på freden?", "Tror du på Gud?", "Tror du på kærligheden?" - "Ja, hvad mener du selv".

Kræver svar

Der er i hvert tilfælde sket en udvikling fra 70'ernes kollektive optimisme, som den lille anekdote fortæller, om brudgommen, der blev spurgt: "Vil du have K.K., som hos dig står til din ægtehustru?". Da vender gommen sig om og spørger vennerne: "Ja, hvad mener I?". Ingen har i hvert fald i begyndelsen af 80'erne villet svare for sig, men man er begyndt at kræve svar. Det kan lærere og andre bekræfte. Selv om man har opgivet al form for større planlægning, ja så har man ikke opgivet at stille spørgsmål, og når man har stillet spørgsmålene og givet svaret: "Hvad mener du selv?", ofte nok, ja så må man selv til at svare, for livet afhænger jo stadigvæk af at få svar på de store spørgsmål. Og svarene er på en måde begyndt at strømme ind. De kolde og forkromede sorte og hvide farver fra begyndelsen af 80'erne er blevet afløst af varme og stærke pastelfarver. Det er på en måde menneskets svar, at vi også i dag vil bo og leve med farver og i spændende omgivelser, og ikke nøjes med glas og stål og guldbygninger, som vi kender det fra London, Frankfurt am Main og Dallas. For selv om vi har mistet vores horisont og har opgivet mange former for store byplanlægninger, ja så kan vi godt skabe liv og farve og glæde der, hvor vi bor. Derfor er der ud af alt det kolde og sorte, som man byggede før, ja da er der nu vokset nye farverige huse med søjler, karnapper, mezzaniner, med kviste, alt sammen malet med pastelfarver som koboltblå og høstgul.

Hvor de moderne tider havde et mål, ja så har vores postmoderne tid ikke så meget et mål, men vi henter og bruger alt det gode og smukke, som fortiden har efterladt os, og med det blander vi vores egen tid med et frugtbart resultat til følge.

Etikken

Lidt om 90'erne: Derfor blev vi i 90'erne sikkert også tvunget til at svare på de spørgsmål, som vi før havde ladet verden selv klare. Vi lever trods alt stadig med begge ben plantet på jorden, og det er som mennesker, vi skal overleve. Det kræver, at vi holder vores sprog i live, at vi stadigvæk kan bruge alle de store ord som frelse, nåde, kærlighed og måske især ordet du. Det er de ord, mange i dag frygter, vi er ved at glemme, og dermed er vi i færd med at gøre vores verden fattigere (om den angst, kan der læses i Göran Tunströms "Tyven"). I 90'erne skulle vi derfor forsøge at fylde med en etik, der tager hensyn til de mennesker, vi lever sammen med. Derfor er ordet "du" jo også det vigtigste i sproget. Skal vi derfor sidst i 90'erne tale etik og moral, skal det ikke være på en måde, så vi får snøret vores liv ind i en spændetrøje, på samme måde som kineserne snørede deres små pigers fødder ind for at hindre dem i at blive vokse. Nej, etikken skal helt ud i de lokale områder, for det er jo nemt

nok at opsætte globale løsninger. Det er nemt nok at lave vandplaner, menneskerettighedserklæringer og "Brundtland-rapporter," men det er ikke i det store plan med at finde dokumenter, med laksegl og udveksling af fyldepenne og statsmandsattituder, det gælder; men det gælder, når det brænder på med det lille vandløb og med proteinfabrikkens placering eller oprydningen efter en skrotfabrik. For så slår etikken ofte knuder, så er alle ofte sig selv nærmest, og så får man igen svaret: "Hvad mener du?", men ansvaret og beslutningen skal jo stadig placeres og tages.

Derfor er vi nødt til at have en nøje overensstemmelse mellem alle overordnede etiske problemer og løsninger, når de skal drøftes ude i det lokale samfund. Til dette spørgsmål er kristendommens tale klar: Her vises der, hvor svært det er at udføre en etik eller en næstekærlighed i praksis, men det skal forsøges. Vi kender det fra beretningen om den barmhjertige samaritaner. Han var en uren og ubetydelig person, men han åbnede armene og pungen og sørgede for jøden, der var faldet i kløerne på røveren, og som måtte se sig overhalet af en præst, der havde travlt, og en kapellan ved templet, der heller ikke havde tid, eller troede, at den overfaldne var hjemmehørende i et andet amt. Så når vi nu igen kommer til at tale om etik, og om etikens genkomst, ja da må vi indse, at der ingen enkeltløsninger gives på de store problemer, vi kommer ud for. Derfor skal vore øjne og øre altid være åbne, som Jesu etik var det. Det var en etik, der brød med alle fordomme og kun koncentrerede sig om, at samaritaneren, den urene, og du og jeg, er den overfaldnes næste. Det er ud fra det livssyn, der kommer til udtryk hos den barmhjertige samaritaner, at vi skal finde vores etik. Det, at vi skal elske vores næste som os selv, og som vi elsker Gud. Det skal give os en ansvarlighed for de folk og fæ og den kultur og natur, som vi står i sammen med vores næste, som har givet os livet igen og igen. Det kan give os et fingerpeg om både etik, i det lokale rum, som vi lever i, og en etik, der rækker ud i den globale verden, vi også lever i. Det er svært, men muligt. Men hvad mener du selv?

Men det var ikke nok med etik, det var heller ikke nok med skønhed/æstetik. Hvad er der nu sket? Hvorfor tror vi, at vi kan leve uden Gudstjenesten? Hvad er der sket? Og hvad skal vi genfinde? Der er kort sagt sket det de sidste to hundrede år, vi har glemt kirken som Guds pladsholder på jord, fordi vi også har glemt Gud og ikke mindst hans søn Jesus fra Nazareth. Det har betydet, at kirken har løbet efter menneskene og ikke søgt Gud. Tiden er lidt som i de første århundreder efter Kristus, vi lever i en religionblandingens tid. Samtidig med at menneskene har glemt Gud, siden han blev slæbt ud af Notre Dame kirken i Paris anno 1792 og erstattet af Napoleon, så har vi som med gamle tider Richs søgt at erstatte Gud. Det skulle samfundet sørge for. Eller naturen i vores tid. Eller en søgen ind i sjælen som hos Freud eller ud i rummet med stoffer og sligt. Så skulle man realisere sig selv og hinanden, - så skulle alt rela-

tiveres. Alt dette skyldes selvfølgelig mange ting - ikke mindst det moderne industrisamfund, der flyttede mennesket til byen og gjorde, at mennesket ikke længere kunne koble tilbage, skabe analogier, som det hedder, men måtte leve fra hånden til munden. Opbruddet fra landsbyen, fra øerne, fra slægten, gjorde mennesket rodløst, som i Selma Lagerlöfs "Jerusalem", hvor skibet, landsbyen sejler fra Sverige til Jerusalem, til varme, død og ødelæggelse i en fanatisk religiøs søgen efter noget, der altid er et andet sted, end der, hvor man er. Sådanne udvandrede man til det hellige land, som man i kølvandet på '68 søgte Nirvana i Nepal.

Religionens digitale tid

I dag lever vi i en digital tid. Det er som med computeren, hvis du kære læser har et sådant monstrum. Du skal svare Ja eller Nej til det meste. din tale skal være Ja, ja eller Nej, nej, dog i nødstilfælde escape, flygt. Det præger vores tid, den er igen eksistentielistisk. Mennesket vil selv tage ansvaret for det liv, eller det siger nej, søger selvmordet eller flygter. De unge, der kommer på højskolen i dag, er søgende unge født i Knud Heinesens afgrundsår. De vil have svar. Ingen florumvundne sætninger eller udflugter. Det betyder, at de heller ikke er berøringsangste over for kristendommen. De ser på vores kultur med måbende og åbne øjne. Hvad siger Jesus til det, spørger de? Hvad svarer kristendommen. Og kristendommen kan ikke svare med stiftsråd eller sligt, nej - den enkelte, hin enkelte kristne må svare, og svaret er at gå i kirke, bekende din tro. Vidende at du er et timeligt menneske, men at Gud har lagt evigheden til rette ved sin søns opstandelse fra de døde. Givet dig en flig af evigheden. Kristendommen overvintre ikke længere, den er en faktor, men på lige med andre faktorer, - en del af en kulturkamp. Og for at styrke kristendommen, må vi styrke ritualerne og gudtjenesten, - og hvordan gør vi det? Sikker ikke med en ny salmebog med firsersalmer, der findes kun en tre, fire salmedigtere, der er slidbare nok: Johannes Johansen, Lisbeth Smedegaard, naivisten Sten Kålø, og den fjerde kan I selv gætte på. Nej, skal gudtjenesten styrkes, skal der være præster nok, flere præster - tak, og ikke kun institutionspræster eller gadepræster. Jo flere præster, desto flere kirkegængere. Men det er nu engang ikke det vigtigste. Vi skal styrke musikken. Kristendommen i Danmark skal synges, spilles, og så forkyndes ind. Det er den kirkelige modernælk. Det er derfor katastrofalt, at konservatoriet i Odense opgiver deres orgellinie. Her burde kirken råbe vagt i gevær. Flere uddannede organister på DOKS niveau, flere PO'ere, flere fra Løgumkloster og Vestervig, flere organister. Hvert provsti burde have en kantor til at hjælpe de små menigheder og deres organister med børnekor, koncerter etc. Den musikalske udfordring ville automatisk smitte af på den øvrige kirkebetjening og på

menigheden fra de mindste til de ældste. Det koster jo mange penge, vil nogen indvende. Ja - men kirkerne må snart være færdige med nye sognegårde, tilbygninger og øvrige murstensprojekter - nu gælder det indmaden. Man skulle måske spare lidt på landskirkeskatten, på alle de dyre tiltag i Løgumkloster og andre steder. Den tendens skal vendes, og menighederne igen have deres status tilbage, hvor kirken er alles eje, men først og fremmest sognets. Flyt pengene fra landsskat til stift, fra stift til provsti og helt ud i menighedsrådene. Lad menighederne få de skattepenge, der kommer ind, og lav en udligningsordning til de fattigste sogne, styrk musikken, forkyndelsen, de teologiske kurser for lægfolk i stifterne og flyt magten væk fra kirkeministeriet, stiftøvrigheden og provstierne ud i de enkelte menighedsråd. Lad dem så bygge menighedsbørnehaver, hvis det er det, de vil, hyre trompetister og harpespillere, hvis det er det, de vil, ansætte en præst eller en medhjælper mere, - for altsammen vil det styrke Gudstjenesten og bringe det egentlige frem, nemlig Guds ord og Jesu liv, forkyndelse, død og opstandelse, som grundlaget for livet under evighedens synsvinkel.

Vi vil da få en række selvberørende valgmenigheds-lignende kirker under superintendentens/biskoppens milde overvågning, fjernt fra al supervision. Biskoppen kunne få tid til visitatser á la Peter Palladius, - og på almindelige søndage uden antependier, klokker, altertæpper/altertavler, der skal indvies, kan biskoppen glæde sig over menighedens sang, præstens karske prædiken, den liflige musik fra Herrens tjenerinde: orgelet, og ikke mindst over dåb og nadver som forudgribelse af det store gæstebud ved tidernes ende, hvor David vil spille på harpe, og vi skal ligge til bords med patriarkerne.

Giv mange flere Gudstjenestens glæde, Herre.

For Gudstjenesten er det, der skal få mennesket hen til bibelen og i den sidste ende til Gud og Kristus. Guds ord skal høres, synges, prædikes. Kun ved at læse i Bibelen fandt den store digter Rainer Marie Rilke ro. Når han lå søvnløs, og glemselen og søvnen ikke ville komme, læste han i Bibelen. Kun i Bibelen kan du restløs anbringe dig, skrev han. Eller hans samtidige, nobelpristageren Elias Canetti skriver om Bibelen og hans veninde, at hun indimellem chokerede ham, når hun tog Bibelen frem og sagde: "Med den her måler jeg alt". Bibelen som altings målestok.

Ritualerne er altså nødvendige i en digital tid, hvor vi skal svare ja ja eller nej nej. Ritualerne viser hen til treenigheden og bærer sakramenterne. Kirken er ritualernes hus, det eneste hus, hvor ritualer bor i dag, og ritualerne bæres ud til konfirmation, til bryllup, til begravelse, som var det en katolsk procession i Valencia. Så vi kan med Johannes Jørgensen gå i hverdagen som i en højhellig kirke.

Det er derfor i dag nødvendigt, at vi styrker ritualerne, gudstjenesten med hele den tyrkiske musik,- styrker det helt afgørende i vores mo-

derne/postmoderne tid, der er på vej til at blive religionens tid. For det er som med Gudstjenesten og dens ritualer, som når Inger Christensen bliver spurgt, hvorfor hun bruger systemer og gammeldags sonetter. Hvorfor bruger den store digter form og struktur, der spærrer digtet inde. "Jo", svarer hun, "fordi formen og strukturen sætter en fri". Ligeså med kirken og Gudstjenesten. Vi går i kirke for at komme ud, ud i hverdagen, ud af våbenhuset for at opleve det, Kingo skrev til sin kommende tredje kone: Hvis du er bundet til Kristus, er du bundet fri.

Konklusion

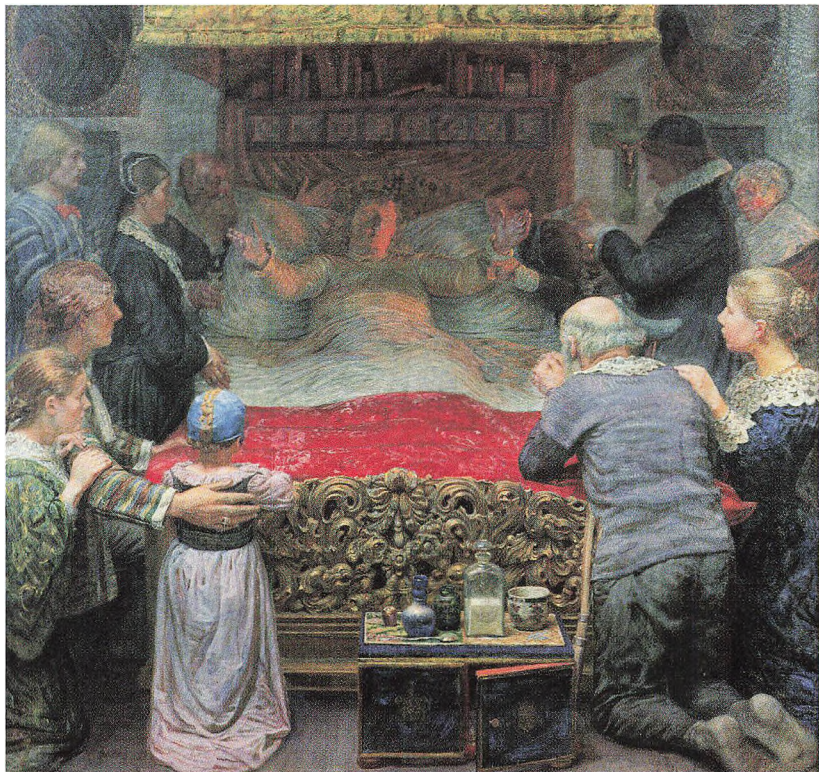
Det er danskernes valg om, de vil have del i den evighedens glæde, som kirken tilbyder. Jeg, personligt, tror kirken går en stor tid i møde. Kirken bliver et af de sidste samlingspunkter for danskerne. Men det kræver af os, at vi påskønner Gudstjenesten. For i Gudstjenesten findes der lise for den søgende sjæl. Et menneske, der går i kirke fem gange, bliver afhængig, det gælder kun om at få vedkommende derhen. "Er det for sent?", vil nogen spørge, - det er aldrig for sent. Arbejd videre på sagen, forkynd det glædelige budskab og:

Gå i kirke og bliv fri til at gå i hverdagens gader, som var det en højhellig kirke.

Troens Tålmod

Leonora Christinas selvforståelse

Af biskop Holger Jepsen

*Kristian Zahrtmann (1863-1917): Leonora Christinas død på Maribo Kloster, 1897
(Maleriet tilhører Storstrøms Kunstmuseum, Maribo).*

Leonora Christinas død og begravelse

Den 16. marts 1698 - det vil sige i år for trehundrede år siden - døde Leonora Christina på Maribo Kloster. Her havde Christian V i 1685 skænket hende bolig samt midler til et standsmæssigt ophold efter det lange fængselsophold i Blåtårn på Københavns slot. I det gamle munkelovster, der lå syd for kirken, tilbragte hun en række stilsfærdige år med mange slags sysler. Hun tog sig energisk af sine økonomiske interesser og af den forholdsvis store husholdning. Hun var optaget af håndarbejde og lavede blandt andet en alterduk til kirken i Maribo, som jeg vil vende

tilbage til. Men særlig vægt lagde hun på at læse, skrive digte og bearbejde sine ældre skrifter, først og fremmest det selvbiografiske hovedværk *Jammers Minde*.¹

Vi kender ikke til de nærmere omstændigheder ved hendes død. Vi ved, at hun allerede i 1696 havde været så syg, at man ventede, hun ville dø. Vi ved også, at hun i mange år havde ventet på døden som på en befrier. Hendes begravelse var stiltfærdig, som hendes liv i Maribo havde været det. Dorthe Sofie Urne, der sammen med Leonoras ældste datter, Anne Cathrine, havde været sammen med Leonora Christina i de fleste af hendes år i Maribo, fortæller, at Christian V havde befalet, at Leonora Christina skulle begraves efter sin stand, men at hun selv havde bedt om, at "hun måtte hensættes i al stilhed og uden ceremonier."

Det ønske blev efterkommet. Hendes kiste stod tre uger under sort himmel, kun overtrukket med sort læder og uden nogen bogstaver eller beslag, oplyser Sofie Urne. Da hun førtes til sit begravelsessted i Maribo Domkirke fulgtes kisten kun af to grever fra Orebygård ved navn Holck, sognepræsten Mag. Henrik Roth og kapellanen Hans Christensen Alrom.² I gravkapellet nedsattes sammen med hende tre sønner, der var døde som børn. Over graven sattes den sten, som de, der har besøgt Maribo Domkirke, vil kende:

Leonora Christianas gravsten i Maribo Domkirke

HERRE
HAFDE DIT ORD ICKE WÆRRET
MIN TRØST
DA HAFDE IEG FORGAAET
I MIN ELENDIGHED

DETTE BEGRAFWEL-
SIS-STED TILHØRER
HENDIS HØYBAARNE
NAADE GREFWINNE
Leonora Christina
HVORHELST TRENDE
AF HENDERS SØNNER
ÆRRE NEDERSATTE
OC

SIELF HVILER HVN HER
SIDEN DEN 6 Aprilis A^o 1698
DA HUN HAVDE LEVET
76 ÅR 8 MÅNEDER
OG 8 DAGE

“Den ædleste og bedste af alle danske kvinder”

Det var et dramatisk livsforløb, der afsluttedes med Leonora Christinas død. Det ene øjeblik feteret og beundret, selv ved solkongens strålende hof i Versailles. Det næste øjeblik ydmyget og forhånet. Hendes skæbne kunne ikke undgå at appellere til fantasien. Selvom man nok var klar over, at Corfütz Uldfeldts, ægtemandens, transaktioner var tvivlsomme, så betød Leonora Christinas hårde skæbne, at der samlede sig megen sympati omkring hende. I H.C. Andersens eventyr “Holger Danske” kalder den gamle billedskærer hende “den ædleste og bedste af alle danske kvinder.” Det var nok en vurdering, de fleste delte.

Meget kendte man på det tidspunkt ikke til hende. Kun få kendte *Den franske Selvbiografi*³, som hun havde skrevet i fængslet på opfordring af lægen Otto Sperling (d.y.), og *Jammers Minde* - dette enestående værk i dansk memoirelitteratur - var helt ukendt.

Efter Leonora Christinas død blev håndskriftet sendt til Wien til hendes yngste søn Leo, der var generalfeltmarskal i den østrigske hær. Heldigvis er det bevaret. Det kunne let være gået anderledes. I et brev, der ledsagede håndskriftet, skriver datteren Anna Cathrine, at hun ikke har kunnet beslutte sig til at brænde det, “ihvorvel at dens læsning haver givet mig liden fornøjelse.”

Håndskriftet blev først kendt i Danmark i 1868, da den danske gesant i Wien, kammerherre Falbe, bragte det til Danmark for at få bekræftet dets autenticitet. Allerede i 1869 blev det udgivet for første gang af S. *Birket Smith*. I 1920 erhvervedes det til Frederiksborgmuseet ved museets daværende direktør *Otto Andrup*.⁴

Med udgivelsen af *Jammers Minde* i 1869 fik Leonora Christina for alvor sin plads i dansk historie og dansk litteratur. Udgivelsen kunne ikke undgå at gøre et stærkt indtryk. For maleren Kr. Zartmann var der tale om en livslang inspirationskilde. Det kan man bl.a. få bekræftet ved at besøge Storstrøms Kunstmuseum i Maribo, der ejer flere af Zartmanns Leonora Christiana billeder. Der er i Zartmanns billeder tale om en stærk idealisering af Leonora Christina, som i det hele taget kendetegnede den modtagelse, *Jammers Minde* fik. Hun fremstilles virkelig som “den ædleste og bedste af alle danske kvinder.”

Siden er billedet af Leonora Christina blevet mere nuanceret.

Det er vanskeligt at opretholde billedet af en helgeninde. Som en historiker har udtrykt det, “gik hun ikke af vejen for mere end én frejdig usandhed”, når der var brug for det. Hun kunne være bidende ironisk, hun kunne gå til korporligheder, hun kunne gribes af skadefryd, og selv ikke under fornedrelsen glemte hun, hvilken stand hun tilhørte. Netop ved denne nuancering er billedet af Leonora Christina blevet menneskeligere, og det har fået dybde. Når hun ikke skal forsvares som helgeninde, er det er muligt at nå ind til det, der var hendes egentlige

storhed. Til det, der gør, at Jammers Minde er så dugfriskt et værk, og opleves så vedkommende, som var dets forfatter en samtidig.

Modgangen bøjede Leonora Christina, men den knuste hende ikke. Tværtimod! Den gjorde hende til et rigere menneske. K.E. Løgstrup skriver i sin bog *Norm og Spontaneitet* (s.93), at det, vi oplever, "kan blive til skæbne for os, hvis vi lader det, vi kommer ud for, standse os, give vort liv skikkelse og måske en retning, som det ellers ikke ville have fået."

Det, der er Leonora Christinas storhed, er den måde, hvorpå hun mødte modgangen og lod den give sit liv skæbne. Hun får et menneskeligt format, der er langt større end det, hun havde, da hun var hoffets strålende midtpunkt. Selv var hun ikke i tvivl om, at det var *evangeliet*, der gjorde det muligt for hende på den måde at leve op til den modgang, hun mødte. Det er det *bærende* synspunkt i Jammers Minde og i den alterdug, hun syede til Maribo Domkirke.

Jammers Minde

Leonora Christina angiver to grunde til, at hun vil skrive om sine lidelser. Den sekundære grund er, at hun med skriftet vil gøre det klart for sine børn, at hun lider uskyldigt. "Jeg lider for at have værret elsket af en dydig Herre og Hosbonde, for at ej hannem i Ulykken forlade vilt."⁵ Det er nok ikke helt i overensstemmelse med sandheden. Hun har vidst betydelig mere, end hun vil være ved, men det er i denne sammenhæng mindre væsentligt.

Den første grund og den afgørende grund til at hun vil fortælle om sit fængselsophold er en anden. "Første tildrivende Aarsage er Guds Almægtigheds Errindring." Hun kan ikke tænke på sin jammer, angst og nød uden samtidig at tænke på den kraft, trøst og hjælp Gud samtidig skænkede hende. Nok lagde Gud store byrder på hende, men han gav hende samtidig en styrke, der svarede til byrdens tyngde, så den ikke knuste hende. "Thi med Skel skal I kunne sige, at Gud underlige ting imod mig gjort haver: at han har været mægtig udi mig svage og sin Kraft udi mig, det allerskrøbeligste Redskab, bevist haver."⁶

Når Leonora Christine fortæller sin historie, så bliver hun ikke i det private. Hun får givet sin historie en almen betydning. Hendes skæbne får en symbolværdi. Igennem den afsløres Guds almagt og barmhjertighed. Det er det bevægende drama i Jammers Minde. Leonora Christinas liv får en betydning, det ikke har haft før. Det er indholdet i det første store afsnit i selvbiografien, som handler om fangenskabets første hårde måned.

Hun fængsledes den 8. august, og allerede fangerummet illustrerer hendes nye situation:

“Klokken slog halvgaen fem, der Jokum mit Fængsels Dør lukte. Jeg fandt for mig et lidet, lav bord, hvorpå stod en Messings-Ljuse-Stage med et brændende Ljus, en høj Stol, to smaa Stole, en Fyrre-Seng foruden Stolper, opred med gamle haarde Sengeklæder, en Nat-Stol og Senge-Potte. Paa alle Sider, hvor jeg mig vendte, mødte mig stank; var ej Under, thi trende Bønder, som der havde værret fængselet, vare samme Dag udtagne og andensteds hensatte, hvilke derres Behov langs ad Væggene gjort havde.”⁷

Ved sin indsættelse i fængslet blev Leonora frataget alle sine ejendele og udsat for en ydmygende kropsvisitation. Derefter kom hun i en række meget skarpe forhør, der skulle klarlægge Corfitz Uldfeldts virksomhed og Leonoras kendskab til den og hendes eventuelle deltagelse i den. Begavet, som hun var, svarede hun særdeles godt for sig, om end næppe altid i overensstemmelse med sandheden.

Særligt skarpt var forhøret den 13. august, hvor man oplæste den dom for hende, som man uden rettergang havde idømt hendes ægtemand. Ved samme lejlighed læste man en bøn, som om søndagen var blevet bedt fra alle landets prædikestole. I den blev Uldfeldt forbandet, og man takkede for, at hans forræderi var blevet afsløret. Samtidig havde man bedt den lidet kristelige bøn, “at hans graa Haar ikke med Fred udi Graven skulde komme.”⁸

Det førte Leonora ind i en dyb krise. “Ethvert Menneske kan let betænke, hvorledes mit Hjerte var til Mode, men faa eller ingen kan begribe, at det muligt var, jeg ikke af den uformodentlige Ulykke kvaltes, eller og, at mig ikke sind og Sans betoges. Jeg kunne for Hysten og Graad ingen Ord fremføre.”

Leonora Christina kunne i de følgende dage ikke tage mad til sig, hun afkræftes meget og ønskede kun, at døden skulle gøre en ende på elendigheden. Det gik til hendes store fortrydelighed anderledes.

Da hun mærkede, at hendes mave igen begærede mad, og at hun kunne holde maden i sig, blev hun, som hun skriver, *utålmodig*, og gik i rette med Gud, som David, Jeremias og ikke mindst Job i Det gamle Testamente havde gjort det. Disse store gammeltestamentlige skikkelser oprør gav ord til hendes, og hun ser sig selv på linie med dem.

Det er et meget bevægende stykke i Jammers Minde.⁹ Det var selve meningen med hendes liv, der stod på spil. Hun forbandede med Jeremias og Job sin fødselsdag og spurgte oprørt sin skaber: Havde hun ikke gjort sin pligt? Skulle hun pines og plages, fordi hun ikke havde forladt sin mand i hans modgangstid? Kunne de ulykker, hun havde udstået med sin mand, ikke være nok?

Mens hun med stor lidenskab stillede disse anklagende spørgsmål, kom omslaget. Da bunden var nået, fik hun fast grund under fødderne: “Endelig saa Gud til mig med sine Naadsens Øjne, saa at jeg den 31.

Augusti fik en rolig Søvn om Natten.” Da hun vågnede siger hun til sig selv (på tysk!), at hun ikke skal blive modløs, fordi hun tugtes af Gud, for den Herren elsker, tugter han.

Da er sindets forvandling indtruffet. Hun tager sin lidelse på sig, og kalder sig i naturlig forlængelse heraf for “korsdragetske”. Gud har, som hun siger, gjort underlige ting imod hende: Han har vist sin kraft i hendes svaghed.¹⁰

Omslaget gav hende *tålmodighed*. Der er det ord, der går igen. “Og bad jeg Gud (næst mine Synders Forladelse) om intet andet end om en god Taalmodighed min Forløsnings-Time til at afvarte.” Hun fortæller, at daglig tiltog hendes tålmodighed. “Jeg begyndte lidt efter lidt at give mig tilfreds, at tale med Kvinden og at svare Slotsfogeden, naar han til mig talte..” Hun havde fået grund under fødderne, og kunne nu tage alt, som det kom. Henrettelsen af Ulfeldts billede gør hende urolig og trist, men også den uro og sorg overvinder hun.

Hun ber nu kun forgæves om en nådig forløsning. “Det haver ikke behaget Gud, men han gav mig tålmodighed at bære mit tunge kors.”¹¹ Der var ikke længere noget, der kunne slå hende omkuld. Hun vurderede alt på en ny måde. Derfor havde hun kun foragt til overs for general-major Friderich von Arnfeldt, der blev rasende, fordi en anden fik den ærestitel, han selv ønskede. “Det var vel ringe at tabe sind og sans for,” siger hun.¹²

Som korsdragetske er hun et vidne. Gud har handlet gennem hendes liv.

Det er også baggrunden for Leonora Christinas bemærkninger om modstanderne i den anden indledning til Jammers Minde, som hun skrev i Maribo. Hun fortæller her om den meget hårde skæbne, som ramte hendes modstandere. Det er blevet tolket som et nederdrægtigt udslag af skadefryd. Muligvis er der også skadefryd på færde, - hun er jo kun et menneske - men man får ikke fat på det egentlige, hvis man lader det blive ved skadefryden. Der er noget gammeltestamentligt over tankegangen. Modstandernes skæbne er for hende et udtryk for, at Gud virkelig havde noget for med hendes lidelse.

I en salme, som hun skrev, efter at hun havde forliget sig med sine kår, skildrer hun sindets forvandling med følgende linier:

Med Sorrig jeg mig lagde,
af Graad var salt min Mund,
Jeg til mig selver sagde:
Du ser ej Morgenstund.
Men Herrens Godheds Kraft
Befalte Søvnens søde
Min tørre Hjerne bløde
og kvege med sin Saft.

Johannes V. Jensen citerer i sit digt *Leonora Christine* versets fire første linier og følger til:

Men da du slagen faldt,
da nøgen og alene
du sad på Jordens Stene,
gav Skaberen dig alt.

Alterklædet i Maribo

Da Leonora Christine i 1685 fik anvist en bolig i Maribo Kloster, gik hun straks i gang med at forarbejde et gyldent alterklæde, som hun i 1687 skænkede til Maribo kirke. På klædet syede hun et stykke hvidt silketøj, hvorpå hun prentede et digt. Nede i højre hjørne står der: "Dette haver jeg skrevet foruden glar (briller) i min alders næsten 65. år. Gud alene æren."

I dag findes alterklædet ikke længere. Den hvide silkedug eksisterer derimod stadig og kan ses på Frederiksborgmuseet i Hillerød. Dugen lå ikke længe på alteret i Maribo kirke, idet Leonora Christina fjernede den efter kort tid. Hvorfor vides ikke. Men måske har hun ment, at digtet på silkedugen har kunnet misforståes.

Digtet er ikke formelt noget mesterværk, men det tog Leonora Christina sig ikke så tungt. "Giver intet Agt på Rimene, de erre ikke efter alle de Regler, Poëterne sig gøre, men giver Agt på Materien, Meningen og Nyttten," siger hun i Jammers Minde.¹³

Der er virkelig også grund til at give agt på indholdet.

Digtet er skrevet samtidig med, at hun færdiggjorde "Jammersminde", og der er en slående parallel mellem det berømte erindringsværk og versene på den hvide dug.

Leonora tager i digtet udgangspunktet i sit eget liv. Det sker med nogle selvbiografiske oplysninger i marginen. Det skyldes ikke forfængelighed. Hun går ud over det private, og tillægger, som i erindringsværket, sit liv en symbolværdi.

Hun vil noget med henvisningen til sin biografi.

Hun er naturligvis også sig selv bevidst, og ellers ville hun ikke være Leonora.

Således f.eks. i de ofte citerede linier fra digtet, som angiver et grundtema i hendes liv:

*Ej noget synes tungt for Ægte-Kjærlighed (ægtefællers kærlighed)
Trofasthed er den Dyd, man ej tør blues ved.*

Men digtet er først og fremmest båret af en overbevisning om, at der har været en mening med det turbulente liv, hun har levet, et liv hvor hun havde oplevet både storhed og fald, hvor, som det hedder i digtet,

“Ulykken ofte kived med velstands overflod”.

Digtet indledes med en skildring af Gud som den almægtige, der er herre over tiden og rummet, og som råder for menneskers lykke og

*“vil såre, læge, slå, lindre, når han vil,
vil binde, løse op, når han det siger til.*

Det er det, Leonora har oplevet i sit omtumlede liv, og det erfaringerne fra det liv, hun giver videre:

*I Modgangs Hvirvelvind var Gud mit faste Anker,
Jeg blev i Tro og Håb og stedse i de Tanker,
Gud elskte mest det Barn, han tit lod smage Ris,
Og i det skrøbelig' vil lade se sin Pris,
I Løfte er min Gud trofast og ikke sviger,
Hans Ord det lyver ej, thi det således siger:
Kald på mig i din Nød, og jeg skal redde dig;
Det haver Gud i mig fuldbyrdet kraftelig.*

Det var Gud, der førte Leonora ind i fængslet, og det var Gud, der rørte kongens hjerte, så hun kom ud igen. For det vil hun gerne bringe sit takoffer, og sin pris til Gud. Hun kan jo ikke bringe offergaver som i Det gamle Israel. Men Gud vil vende sit øre til hjertets tak, som munden bekender, og “Altrets smykkeklud” vil ikke være ham imod:

*Det vidne bære skal, at du mod mig varst god,
Til Efterkommers trøst, at ingen skal fortvile,
I Modgangs Bruse-Hav, men i dig ene hvile
Og kaste omhu hen, i Troen holde fast,
så vilt du visselig selv bære tyngest Last.
Jeg bøjer Hjertens Knæ og gamle svage Lemmer
For Herrens Åsyn ned og aldrig det forglemmer,
At Gud mig rakte Hånd i Fængsels hårde Nød
Og holdte Sindet karsk imod utallig Stød.
Lad dette Offer dig, o store Gud, behage
Og afforfængeligt aldeles intet smage,
Jeg prise skal dit Navn og længe med Forstand,
Som Munden Hjertens Tak med Lyd udføre kan.*

Det er en stærk og usentimental evangelisk holdning, der kommer til udtryk i de formelt lidt ubehjælpelige vers. En forkælet tid kan med udbytte lytte til dem!

Til lykke, Johanne Andersen

Tale ved reception for Johanne Andersen i Bispegården i Nykøbing F. i anledning af 50året for hendes ordination den 28. april 1998.

Af Jette Walther Birk

Til lykke er sagt som en konstatering, for det blev det jo, det som fandt sted for 50 år siden - til gavn og til lykke.

Ved ordinationen den 28. april 1948 i Skt. Knuds kirke i Odense blev det for første gang i den danske folkekirke muligt, at en kvinde kunne gå for altret.

Ikke kjole og krave - men at kunne gå for altret, det er det væsentlige, som du så tit har sagt.

Tak, fordi det kom dertil.

Og du ved nok selv, hvor stor andel, du har deri. Men du har det nu ikke med at gøre dig til. Og det er nok også langt fra dig, at andre skal bidrage til det.

Så jeg vover alene at stå her og sige tak, fordi du altid selv har gjort klart, at der skal flere til, at der bliver en præst af selv den mest udholdende og seje. - En menighed, en biskop, en rigsdag eller et folketing.

Men så skal det også siges, at ene, det var du i begyndelsen.

På universitetet, og ikke mindst på Pastorseminariet.

Du har aldrig ført dig selv frem - men du har været i allerhøjeste grad til stede. Ikke sådan at komme udenom.

Sådan en falstersk bondepige, der ved, hvad hun vil, hun er ikke sådan at komme udenom.

Og der vil jeg bare referere en enkelt scene, som du selv har fortalt:

“På Pastorseminariet var det praksis, at hver studerende fik en sognepræst anvist, som de skulle følge og prædike hos. Men jeg fik ingen, og det var pastoralbestyrelsens beslutning. Jeg henvendte mig så til bestyrelsens formand, biskop Fuglsang Damgaard, som jeg havde timer hos, og bad om en samtale efter en time. Men han havde travlt; om det ikke kunne blive en anden dag. Men jeg svarede, at jeg skulle rejse hjem, for min far var syg, og jeg kom ikke næste gang.

De andre gik, og vi satte os - biskoppen ved skrivebordet og jeg ved siden af - og jeg sagde:

“Jeg vil gerne spørge biskoppen med hvilken begrundelse det er, at jeg ikke kan blive tilforordnet en sognepræst ligesom de andre?” Det svarede han ikke rigtigt noget på, hvorefter jeg for anden gang sagde: “Jeg vil gerne spørge biskoppen med hvilken begrundelse det er, at jeg ikke kan blive tilknyttet en sognepræst?” “Ja, det skulle jeg ikke lade forstyrre min sjælefred, der var jo meget andet, jeg kunne gå til, konfirmandundervisning for eksempel, og jeg var da meget velkommen til hans timer.” Derefter spurgte jeg for tredje gang: “Jeg vil gerne spørge biskoppen, med hvilken begrundelse er det, at jeg ikke har fået tildelt en sognepræst?” Heller ikke denne gang gav han noget rigtigt svar på mit spørgsmål, hvorefter jeg for fjerde gang sagde: “Jeg vil gerne spørge biskoppen, med hvilken begrundelse er det, at jeg ikke har fået tildelt nogen sognepræst, for det er jo det oktrojerede reskript fra 1806, hvori der står, at teologiske kandidater har ret til at prædike fra prædikestolen, og hvis man læser det, som om det kun gjaldt mandlige kandidater, så ville jeg mene, at det er”, og så ledte jeg efter et pænt ord, hvorefter biskoppen sagde: Så vil De mene, at det er ikke uvildigt bedømt?” Ja, det ville jeg. Hermed var samtalen slut.

Det siger noget om vilkårene, og det siger noget om dig. Sådan kom du ene og sej, så langt du kunne ved egen hånd.

Så var der Sverige og så var der Askov.

Og så skete det, som kunne få én til at elske folkekirken og dens såkaldte anarki, hvis ikke man gjorde det i forvejen. Såkaldt anarki - et uhyre fintmærkende kardansk ophæng, og demokrati når det er bedst, kunne man snarere kalde det.

Nr. Ørslev valgmenighed på Falster bad dig prædike - og besluttede så, at de ville have dig til præst.

Hvor i verden i andre store velordnede kirker kunne det finde sted?

Men i Danmark kunne det. Der gik henvendelse til folketinget, til Rigsdagen, for det er jo en del af dette fine ophæng, at det er den, der lovgiver for kirken. Som det var blevet gjort, da man skyndsomt havde fået vedtaget, at man skulle være mand for at blive præst. Noget som det ikke før den tid havde været nødvendigt at præcisere.

Og den første reaktion var da også at forsøge at skyde sig udenom problemet. Valgmenigheden kunne jo blive frimenighed. Så kunne den være kirke privat for sig selv, og have hvad præst den ville; det kom ingen andre ved, og betød heller ikke det bitterste for dem.

Men der var I enige. Valdmenigheden ville blive i folkekirken, og du gjorde klart, blev den frimenighed, var det uden dig som præst.

Og så blev loven lavet om.

Det er folkekirken, og det er demokrati, hvor et mindretal også kan komme til orde og ret.

Dér kunne en lille menighed på Falster noget, som alverdens synoder og kirkeråd ville have langt sværere ved. Få en præst de ville have af deres midte næsten.

Og de fik det igennem ved udholdenhed - og ved at holde deres mund. Det er en af de ting, der står fast i erindringen, din bemærkning: "Der fik jeg gjort en ting, som viste sig at være meget klog, jeg fik lukket min mund." Det gjaldt både dig og de gode folk i valgmenigheden.

Man ville vel tro, det var løgn i dag, hvor vi er så mediefikserede og medieafhængige, at man kan klare sin sag igennem uden at åbne mund til pressen, uden sensation.

Jo, sensation var det, men ikke for jer.

Det var simpelthen det, I ville, at få en præst man havde tillid til, at blive præst for den menighed der ønsker én.

Præst,menighed, folketing/Rigsdag - så var der kun én ting tilbage, en nødvendighed, den ting, der kunne stoppe det hele. Biskoppen. Uden biskop ingen kollats, ingen præst.

Lolland Falsters biskop ville ikke. Roskildebispen ville i sit eget stift. De andre tav. Bortset fra én, Fyns biskop Hans Øllgaard.

Han ville, og han turde.

Vi kan så tit i kirken diskutere, hvor meget magt biskoppen har. For lidt? For meget?

Der i '48 kunne man se det. En biskop, ikke biskopperne, men en biskop har meget magt. Men det koster også overbevisningen at have den. Og han har i den danske folkekirke aldrig magten alene.

Han udpeger ikke præsten, han regerer ikke rundt med menigheden. Han giver kollats til den præst, en menighed har valgt, hvis han kan stå inde for vedkommende. Tilsyn og myndighed under ansvar.

Og det gjorde Hans Øllgaard. Stod inde for, hvad han fandt ret og rimeligt, uafhængig af pres og tilskyndelse udefra.

Og sådan gik det til, at I stod 3 kvindelige præster i Skt. Knuds den søndag.

Og de skal nævnes igen:

Ruth Vermehren - Johanne Andersen - Edith Brenneche Petersen.

De var kommet dertil på hver sin måde.

Ruth Vermehren, som havde været præst længe, for så vidt som en præst tager sig af forkyndelse og sjælesorg, men gå for altret kunne hun ikke. Præst for kvindefængslet i Horserød, et utroligt udholdende stykke arbejde, og påskønnet, men det bliver man ikke præst af. Gå for altret kunne hun ikke, og ingen gjorde noget for, at hun kunne komme til det.

Valgmenigheden kunne vælge og gennemføre, at de fik en præst, en god pige fra Falster de kendte. Ruth Vermehrens menighed havde lige så meget brug for en præst, men den kunne ikke gøre noget til det. Så der var noget, der blev indhentet den dag i Odense.

Og Edith Brenneche Petersen, ja hun var den første af de rigtige almindelige kvindelige præster, hvor en menighed søger en præst, og en kvinde kan søge embedet, og de kan vælge hende, hvis de vil.

Så der stod de tre - den slidsomme fortid - den nyskabende nutid - og den endnu ikke så almindelige fremtid.

Og nede i kirken sad en glad og talstærk valgmenighed og overværede ordinationen af den præst, de havde valgt. Et glimt af en valgmenighed, der ikke er mere. Men den var, og der gik gny af det.

Og medlemmerne, der var, og deres efterkommere er gået op i de almindelige sognemenigheder på Falster og andre steder og gør god fyldest der.

Du var præst for den en årrække, rolig og bestemt, gik for altret, prædikede, levede med en menighed, som man gør, fyldte en plads ud.

Og så tog du til København, til en helt anden menighed, stor, for stor, 125 konfirmander har du nævnt.

For stor. Og så tog du og menigheden den sag på jer, at få bygget en kirke mere og delt det sogn, ved egne kræfter.

Også et kæmpejob. Der er mange måder at fylde den opgave ud på, at være præst og menighed i den danske folkekirke.

Og så en meget væsentlig ting.

Det var en sensation, da der kom kvindelige præster. Men I gjorde aldrig sensation af det.

Og der var mange, der var imod - ganske inderligt imod - nogle ud over alle grænser, men mange meget langt forståeligt, for det var jo et nybrud.

Du var kolegialt meget ene fra begyndelsen.

Men I, der var de første, gik stille og roligt i gang med jeres, og de næste kom så langsomt. Som du har sagt: "De skulle jo lige uddannes først."

Her i stiftet kom Solveig Bording efter dig i valgmenigheden, og så Anne Birthe Jensen til Rødby.

Det var, hvad der skete de næste 25 år.

Men samtidig skete der jo det, at modstanden og den afvisende holdning, her i stiftet, stort set svandt. Man havde tid til at se, at hvad der virkelig var kommet, var én, flere, solide præster, man kunne respektere og komme til at sætte pris på.

Da de første 25 år var gået, og vi andre kom myldrende, da var det det, vi mødte, i hvert fald i dette stift, og det kunne vi glæde os over.

Men vi kom nok aldrig til at fatte, hvor hårdt det har været, at være den folks holdninger skal slibes til mod.

Vores oplevelse er den, at de mange år, der er gået før os, har betydet, at der blandt de bedste og nærende ældre kolleger og venner, vi har fået, også har været nogle, der i begyndelsen var inderligt imod kvindelige præster.

Og der er en fin oplevelse af, hvad tid gør med mennesker. Rigtig levende mennesker forskanser sig ikke bare i en holdning.

Nu er der gået 50 år, og du er her stadig, Johanne. Og det, der startede med jer tre den dag for 50 år siden, blev så gigantisk - det myldrer jo med kvindelige præster - så det kan du ikke holde tal på længere. Men heldigvis er der jo så kommet kvindelige biskopper. Og det er prægtigt. Selv om det jo ikke var valgmenigheden, der tog sig af det, så det tog sin tid. Så de kvindelige biskopper, der er der, de er der, selv om man tager de nordiske med, i et antal, man kan holde styr på, og glæde sig over hver enkelt.

Til lykke Johanne. Og tak. Det blev til god gavn og lykke.

At kende Gud i livets almindelige gudstjeneste

En præsentation af doktordisputatsen

»Omkring Grundtvigs Vidskab.

En undersøgelse af N.F.S. Grundtvigs forhold til den erkendelsesmæssige side af det kristeligt nødvendige livsengagement«.

Af sognepræst, dr. theol. Bent Christensen

Når Grundtvig taler om Forklaringen, er der yderst ude tale om den evige herligheds-glans i Guds Rige. Men ikke som en fremmed, kunstig glans. Det er skaberværket, der er tale om, rensset, gennemlyst af Guds herlighed. Med hele menneskeslægtens liv, ja, hvert eneste lille stykke menneskeliv som sit betydnings-indhold.

Den afhandling, der her præsenteres for stiftsbogens læsere, er kun en del af en endnu større sammenhæng. I 1987 udkom licentiatafhandlingen *Fra drøm til program*, hvor det helt grundlæggende drejede sig om »Menneskelivets og dets verdens plads og betydning i N.F.S. Grundtvigs kristendomsforståelse«. Og efter planen skal det hele afsluttes med en mindre undersøgelse af »Grundtvigs poesi og poetik«. Herefter vil jeg langt om længe - gammel af år, men forhåbentlig endnu ung af sind - gå i gang med min egen udmøntning af alt det, jeg har lært hos Grundtvig. Med det, jeg kalder »livs-poesien«, i centrum. Og i en storeuropæisk sammenhæng, hvor der også bliver tale om en vekselvirkning med de øst- og centraleuropæiske lande, kirker og folk, det op igennem 1990'erne er blevet min dejlige, men krævende skæbne at beskæftige mig med.

Mødet med Grundtvigs livsbekræftende kristendom

Det var som ung præst i begyndelsen af 1970'erne, jeg kom i gang med Grundtvig-studiet. Ellers var det Thomas Kingo, jeg som teologisk engageret danskstuderende havde skrevet speciale om. På det tidspunkt var jeg nemlig ikke helt sikker på, hvad Grundtvig stod for. Men som ung præst (med en supplerende teologisk uddannelse oven i min cand. mag.-uddannelse i dansk/russisk) tumlede jeg meget med spørgsmålet om betydningen af livet her i verden. Jeg var sådan set godt klar over, at den sande religion - hvilket ville sige kristendommen - ikke kunne være egentlig »livsfornægtende«. Men samtidig var det jo også helt åbenbart, at kristendommen »gik ud på«, at Guds Rige var kommet nær, og at denne verden engang skulle forgå, så at det, det gjaldt om, var først at søge Guds Rige - om end med den tilføjelse, at så skulle alt det andet gives os i tilgift.

Men hvordan skulle jeg forholde mig til disse ting? Og hvordan skulle jeg sætte ord på? For det gjaldt jo både mit eget personlige liv som kristen og hele mit virke som præst i forkyndelse, undervisning osv.

Det var på den ene side klart nok, at kristendommen ikke kunne være »livsfornægtende« i den forstand, at man skulle forholde sig negativt til det liv, Gud jo selv har givet os. Men på den anden side var problemet heller ikke løst ved, at man bare insisterede på, at kristendommen var »livsbekræftende«. »Livsbekræftende« er et farligt ord. Jeg skal aldrig glemme, dengang jeg blev interviewet af en radiojournalist, der havde hørt, at sognepræst Bent Christensen i Døllefjelde var af den opfattelse, at for at være en god kristen skulle man »sådan gi' den hele armen«!

Men »livsbekræftende« kan også være et godt ord til, på en kort og letfattelig måde at få sagt, hvad det har drejet sig om - både for Grundtvig og for mig. Hvor det så ikke skal forstås i retning af en bevidstløs kasten sig ud i hvad som helst, men skal forstås i modsætning til den *falske* livsfornægtelse, man i det meste af Kirkens historie i meget høj grad har følt sig forpligtet til. Enten så man har forsøgt at praktisere den, ved at gå i kloster eller tilsvarende. Eller så man har gjort oprør mod den på forskellig måde. Eller så man har prøvet at gøre sådan lidt af hvert. I en halv-flov-halvfrisk og halv-flov-halvbenovet måde at forholde sig til livet og denne verdens ting på.

Her var det så, Grundtvig kom ind. Nærmere betegnet gennem den store Grundtvig-forsker *Kaj Thaning*. Først gennem hans mindre bog *For menneskelivets skyld*, som netop var udkommet i 1971. Men senere blev selve hans banebrydende disputats fra 1963 i bogstaveligste forstand en grundbog for mig: *Menneske først - Grundtvigs opgør med sig selv*. I 1978 traf jeg min beslutning om at gå i gang med et egentligt forskningsprojekt, og i 1985 fik jeg den teologiske licentiatgrad for afhandlingen *Fra drøm til program*.

Betydning mellem skabelse og genløsning

I 1987 udkom denne afhandling som bog. På bagsiden af omslaget præsenterede jeg de spørgsmål, den handlede om, således: »Hvordan var Grundtvigs forståelse af menneskelivets allerede skabelsesgivne 'saglige egenverdi'? Og hvilken betydning tillagde han det dennesidige livsengagement som del af det kristne gudsforhold og den kristne gudsrigesforventning?«.

- Og allerførst i selve bogens indledning skrev jeg:

»Den overordnede eksistentielle baggrund for nærværende arbejde er ønsket om en afklaring overhovedet af spørgsmålet om værdien og betydningen af menneskelivet her i verden mellem skabelse/syndefald og genløsning. Spørgsmålet er dels, i hvilken grad og på hvilken måde livet her og nu i kristendommens lys kommer til at fremtræde med en 'saglig egenverdi', dels, hvilken betydning engagementet i livet her og nu har for gudsforholdet og gudsrigesforventningen«.

Og helt kort sagt er det svar, der i bogen gives på disse spørgsmål: *Ja!* Forstået på den måde, at både den almindelige erfaring og den kristne skabelsestro siger, at det naturlige, skabte menneskeliv har en gudgiven værdi og betydning, som sætter sig igennem og godtgør sig selv, både trods syndefaldets forfærdelige virkninger og trods alle menneskenes forkerte tanker om det. Hvortil kommer, at dette liv og engagementet i det også har en uundværlig og helt afgørende betydning i de nævnte kristne sammenhænge. Hvor ordet »betydning« skal forstås i sit allerfuldeste omfang og sin allerstørste dybde!

Livet mellem gudstjenesterne

Det er ikke nok at sige, at kristendommen »ikke er livsfornægtende«. Det er ikke nok at sige, at det da er »tilladt« for de kristne at engagere sig i livet her og nu. Nej, det er direkte *nødvendigt* for os kristne at engagere os i livet. Og hvorfor? Fordi det jo er i livet, vi virkelig har med Gud at gøre, virkelig lærer Gud at kende - i hele indholds-fylden og i alle betydnings-detajlerne.

Hertil vil nogle indvende, at det vel er i selve kristendommen, i gudstjenesten osv., vi virkelig lærer Gud at kende. Og det gør vi da også. For her giver Gud sig til kende i den helt nye og helt særlige frelses-åbenbaring. Ja, her *rækker* Gud os frelsen og frelsens håb. Hvilket imidlertid hverken kan eller skal erstatte den måde, vi lærer Gud at kende på ude i livet. Frelsen træder ikke i stedet for den skabte, om end faldne, tilværelse. Frelsen er tværtimod en frelse, der *gælder* den skabte, men faldne tilværelse. Frelsen er, at alt det, der fra Begyndelsen var såre godt, bliver udfriet fra Syndens og Dødens og Djævelens magt. Derfor er der i spørgsmålet om kristendom og livsengagement ikke tale om et enten-eller, men om et både-og.

Det kan selvfølgelig ikke nytte noget at gå rundt og ville være »livsbe-kræftende« i stedet for at gå i kirke om søndagen osv. Det er slet ikke det, der er spørgsmålet, kristeligt set. Men det, der er spørgsmålet, er, hvordan vi skal forholde os til det liv, der ligger imellem søndagsgudstje-nerne. Og her gælder det, ret kristeligt set, at *det* er også gudstje-este. Også dér har vi med Gud at gøre. Og ikke *kun* i det, man kalder »tje- neste for medmennesket«. Hvor vigtigt dette selvfølgelig er. Det gælder det hele. (Ellers bliver vor tjeneste for hinanden jo også bare noget kede- ligt og mere eller mindre surt noget!).

Er os tomme ord og lyde ...

Vi kan ikke engang høre, hvad der bliver sagt henne i kirken, hvis vi ikke fra først til sidst er klar over, at det alt sammen kommer fra ham, vi i for-vejen har livet fra, selv om der desværre ved »Djævelens falske list« er gået alvorligt skår i vort forhold til ham og dermed også alvorligt skår i selve livet. Det er det, Grundtvig udtrykker således i den berømte strofe fra det store kirkehistoriske digt *Christenhedens Syvstjerne*:

Er os tomme Ord og Lyde:

Eget Folk og Fædres Land,

Veed vi ei, hvad de betyde

Meer end Mængde, Muld og Strand,

Tant er og hvert Ord, vi tale,

Om Guds Riges Bjerg og Dale,

Om Guds Folk og Menighed.¹

Her er det de meget vigtige Grundtvig-begreber folk og fædreland, der specielt er blevet nævnt. Men det, der er selve anliggendet i denne strofe, gælder jo overhovedet alt, hvad der er indhold i vor tilværelse, alt, hvad der har betydning i vort liv.

Det samme forhold har Grundtvig også udtrykt på den måde, at han siger, at kristendommens særlige sprog udelukkende består i, hvad Je- sus selv har sagt, og i, hvad der udspringer af hans liv. Men, siger Grundtvig, »det tilhører Kirken og Kirke-Skolen [(: teologien)], og passer kun paa Løbe-Banen til det evige Liv«, idet han så fortsætter: »Vi have imidlertid ogsaa en timelig Bane, der trænger til at betragtes i et aandigt Lys, og vor Sjæl saavelsom vort Legeme har timelige Fornødenheder, som Skaberen vil, at vi, ved det Lys han tænder og med den Kraft, Han skienker, skal arbejde for«. Og så kommer den helt afgørende formulering, hvor Grundtvig bruger begivenhederne mellem udfrielsen fra Egypten og bosættelsen i Det Forjættede Land som billede på forholdet mellem den særlige frelses- og gudstjeneste-dimension, og så samlivet med Gud ude i den almindelige tilværelse. Her siger Grundtvig nemlig om Gud, at »Han lader vel regne Manna til sit Folk i Ørken, men ikke i et

frugtbart Land, hvor de kan saae og høste«. ² Det betyder, at på det plan, hvor det gælder frelsen, dér står vi helt nøgne, ligesom ude i en ørken, og er totalt henvist til Guds helt særlige frelsesgerning imod os. Men når *det* så er givet, må vi ellers selv kaste os ud i livet - i den tilværelse, som netop i kraft af Guds helt særlige frelses-gave også allerede her og nu er det forjættede land, »Paradis opladt på ny«.

Erkendelse og oplysning

»Betydning« er altså det store nøgleord, når talen er om »det kristeligt nødvendige livsengagement«. Derfor blev det allerede midt under arbejdet med den første afhandling klart for mig, at den måtte følges op af en undersøgelse, der specielt handlede om »N.F.S. Grundtvigs forhold til den erkendelsesmæssige side af det kristeligt nødvendige livsengagement«. Hvilket selvfølgelig lyder meget »højt« og akademisk. Men når jeg siger, at der her er tale om den sammenhæng, som også ligger bag det, der hedder »den folkelige livsoplysning«, dvs. hele folkehøjskolebevægelsen, så kan alle se, hvad det drejer sig om. I virkeligheden er min disputats (sammen med licentiatafhandlingen) en behandling af hele det teologiske og filosofiske grundlag for højskolebevægelsen. Idet »livsoplysningen« altså hos Grundtvig ses som den nedre etage i det store erkendelses- og oplysningsprojekt, der skulle strække sig lige fra det store fællesnordiske super-universitet i Göteborg til de alleryngste børns leg i et lille sjællandsk landsogn. Med det virkelige, folkelige menneskeliv som den stadige kilde og det stadige mål i en uafbrudt vekselvirkning og bevægelse op og ned. Super-professoren i Göteborg har jo selv engang været et lille barn, der er vokset op i folkelivet og efterhånden har modtaget de ting, der er blevet sendt nedad i hele oplysnings-kæden. Og så videre.

Med et ganske vist ikke særlig smukt billede: Det er som et stort transportbånd, der hele tiden transporterer konkret, levet liv op, og hele tiden transporterer erkendelse ned - som oplysning. Hvortil kommer, at der hele tiden er *vekselvirkning* mellem levet liv, erkendelse og oplysning på alle niveauer og alle leder!

Allerede i 1816 skrev Grundtvig selv således om »den erkendelsesmæssige side af det kristeligt nødvendige livsengagement«, ja, den skabelsesgivne nødvendighed deraf:

»Uagtet det Timelige ingenlunde kan forklare det Evige, maatte dog det Timeliges Forklaring have den mest afgjørende Indflydelse paa Menneskets Vished om det Evige og bringe en middelbar, billedlig Erkiendelse tilveie, thi det Timelige kan jo i Sandheden kun være et Billede af det Evige, og naar man klarlig begriber et sandfærdigt Billede, da veed man jo hvad det betegner og betyder, uagtet man ikke begriber det Afbildede selv.

At begribe sig selv i Sandheden det er da det store Maal for den menneskelige Fornuft, Høiden af menneskelig Vidskab«.3

Og i det berømte sted i *Indledningen til Nordens Mythologi 1832* siger Grundtvig - med særligt henblik på den store videnskabelighed og den store livs-oplysnings nødvendighed, men stadig inden for rammerne af sin store skabelse-og-frelses-teologi - at

»Mennesket er ingen Abekat, bestemt til først at efterabe de andre Dyr, og siden sig selv til Verdens Ende, men han er en mageløs, underfuld Skabning, i hvem Guddommelige Kræfter skal kundgiøre, udvikle og klare sig giennem tusinde Slægter, som et Guddommeligt Experiment, der viser, hvordan Aand og Støv kan giennemtrænge hinanden, og forklares i en fælles guddommelig Bevidsthed«.4

Dette er noget af det største, der nogen sinde er sagt om, hvad det vil sige at være menneske, og om, hvorfor det er så vigtigt med en videnskabelighed og en oplysning, der hele tiden gør menneskene klogere på sig selv og deres tilværelse. Det gælder ikke mindst de sidste ord: »... forklares i en fælles guddommelig Bevidsthed«. Her skal »forklares« nemlig forstås i samme betydning, som vi kender fra evangeliet om »forklarelsen på bjerget«. Grundtvig bruger gang på gang dette ord, som altså i sin yderste betydning falder sammen med den store evige herligheds-glans i Guds rige. Men som altså ikke er en fremmed, »kunstig« glans. Det er skaberværket, der er tale om, renset, gennemlyst af Guds herlighed, men også med hele menneskeslægtens liv gennem historien som sit betydnings-indhold, så at hvert eneste lille stykke menneskeliv, der har været levet, indgår i det.

Det er så stort, Grundtvig har set og tænkt. Og når jeg har brugt tyve år af mit liv på arbejdet med disse to afhandlinger (godt nok også med stor glæde derved undervejs), så er det naturligvis med det håb, at de ting, jeg har set og lagt frem, vil kunne bidrage til, at vi både kirkeligt og folkeligt (kulturelt) vil kunne få så meget som muligt af denne storhed ind i vort liv - på (med en let omskrivning af Grundtvigs egne ord) en med tidens tarv og vilkår passende måde!

Noter

- 1 Christenhedens Syvstjerne, 6. sang: Den nordiske menighed, str. 60. Værker i Udvalg VI 347.
- 2 Indledningen til Nordens Mythologi 1832, Udvalgte Skrifter V 430.
- 3 Om det filosofiske Aarhundrede, Danne-Virke I 117.
- 4 Indledningen til Nordens Mythologi 1832, Udvalgte Skrifter V 408.

“Hvad laver en stiftamtmand?”

Af stiftamtmand L.N. Hvidt

Amtmændenes fortid er glørværdig: Vores forgængere var rigets mægtigste mænd - medlemmer af kongens hird, “høvdinge” - senere lensmænd, der ofte var adelige. Ved reformationen ændredes forholdet mellem kirke og stat. Kongen og hans embedsmænd fik større indflydelse på kirkens forhold.

Enevældens indførelse knækkede adelens/lensmændenes magt, og kongemagten foretrak at kalde sine betroede embedsmænd for rigets regioner noget mindre fint: Nemlig “amtmand”. I et par hundrede år var der et åndeligt og praktisk administrativt makkerskab mellem kirkens ledere: Biskopperne og de statslige, regionale ledere: Amtmændene. Samarbejdet gjaldt områder som tilsyn med kirker, skoler og social forsyning (fattigvæsen).

Amtmændene i bispebyerne indtog en særstilling. De benævntes stiftsamtmand og skulle føre tilsyn med købstaden i stiftet. Som følge heraf havde de noget mere indflydelse end de almindelige amtmand. Blandt deres pligter var at våge over, at stiftets biskop “ikke forfaldt til vranglære eller førte et forargeligt levned”.

I 1831 blev der indført rådgivende stænderforsamlinger med amtmændene som formænd - forgængerne for de senere amtsråd, der blev dannet i 1841 (i begyndelsen kun med udtaleret overfor regeringen).

Med Grundloven af 1849 blev der indført kommunalt selvstyre. Grundlovens § 82 siger: “Kommunernes ret til under statens tilsyn selvstændigt at styre deres anliggender, ordnes ved lov”.

Amtmændene var dog stadig formænd for amtsrådene.

Denne tilstand varede lige indtil kommunalreformen i 1970, hvor de gamle amter blev opdelt i amtsråd, med en amtsborgmester som formand, der tager sig af en række regionale ressourceopgaver: Sygehusvæsen, veje, gymnasier etc. Derimod blev nogle juridiske opgaver overført til noget, man kaldte “Statsamter”: I første omgang tilsynet med

kommunerne og en række civilretsspørgsmål: Fri proces, og sager vedrørende separation og skilsmisse.

Amtmændenes rolle er i løbet af disse hundreder af år blevet reduceret fra at have været enevældens guvernører, til at vi nu er en slags juridiske tilsynsførende svarende til "Ombudsmænd". Vi bærer (i modsætning til, hvad mange tror) ikke mere nogen uniform (med den karakteristiske "sovsekande"). Den eneste reminiscens af fortids "guvernør-status" sker ved officielle regentbesøg i en af amtets byer, hvor det er amtmanden, der som dronningens øverste embedsmand, modtager regentparret og udbringer et ni-foldigt leve.

På det civilretlige område løser statsamtet i dag sager for en række ministerier, først og fremmest justitsministeriet. Det drejer sig om 7000 enkeltsager under familieretsområdet (separation, skilsmisse, forældremyndighed, børne- og ægtefællebidrag m.v.) ca. 800 sager om fri proces og 500-1000 stempelsager.

Endvidere fungerer statsamtet som sekretariat for Tilsynsrådet, der fører tilsyn med kommunerne. Tilsynet efterprøver, om kommunernes afgørelser er i strid med lovgivningen og er sanktioneret med mulighed for at suspendere eller annullere afgørelsen, rejse erstatningssag og give tvangsbøder.

På det sociale område træffes der afgørelser i ca. 1600 pensionssager og bilsager og ca. 1200 sociale ankesager.

Stiftsøvrighedens opgaver varetages i dag af biskoppen og stiftamtmanden, som sideordnede ledere. Et synligt eksempel på dette makkerskab er det årlige "landemode" (mode = møde), der ledes af biskoppen og stiftamtmanden i fællesskab.

Dog har biskoppen sit eget myndighedsområde: Sager om ansættelse og tilsyn af præster, herunder tilsyn med deres embedsførelse.

Den daglige administration varetages af stiftskontoret, der har til huse i bispegården. Opgaverne er af juridisk og økonomisk art især i forhold til menighedsråd og provstiudvalg. Kendetegnende for arbejdsformen er, at en stor del af relationerne til de enkelte menighedsråd klares på uformel, direkte måde - ofte vejledning på baggrund af telefonisk forespørgsel eller drøftelse på møder i sognet med de enkelte menighedsråd.

Stiftsøvrighedens opgaver består især i følgende:

At føre tilsyn med, at menighedsrådene følger lovgivningen på en juridisk og økonomisk forsvarlig måde. Dette "legalitetstilsyn" kan følges op ved, at stiftsøvrigheden kan suspendere en beslutning truffet af et menighedsråd eller sætte en beslutning ud af kraft, hvis beslutningen er ulovlig. Beslutningen kan følges op af erstatningssag og tvangsbøder.

Der bliver dog praktisk taget aldrig brug for disse sanktioner, da sagerne altid ordnes i mindelighed.

At føre tilsyn med kirker, præstegårde og præstegårdsjorde.

Det er især vigtigt for stiftsøvrigheden at sikre, at de mange historiske og æstetiske værdier, der knytter sig til kirkerne i stiftet bevares for eftertiden. Stiftet rummer mange uerståtelige middelalderkirker og smukke, tidstypiske kirkebygninger, præstegårde og kirkegårde. Men det er også vigtigt, at kirkerne ikke kun er "museer", men fungerer som en levende ramme for menighedens liv.

Stiftsøvrigheden har tæt kontakt med konsulenter fra nationalmuseet, den kongelige bygningsinspektør, kirkegårdsconsulent og præstegårdsconsulent. Stiftsøvrigheden lægger stor vægt på, at der så tidligt som muligt i projekteringen af den enkelte byggesag sker en dialog mellem det enkelte menighedsråd og stiftsøvrigheden med konsulenter. Hensigten er at foretage en afbalancering og skabe løsningsmuligheder for de mange forskellige hensyn til kirkens historiske og æstetiske værdier samt hensynet til, at kirken også skal kunne fungere som ramme for menigheden og som arbejdsplads for kirkens ansatte. I dette indgår også mange krav til arbejdsmiljø. Der er gode erfaringer for, at menighedsrådet så tager disse hensyn med i en tidlig fase af deres planlægning.

At bestyre fællesfondens kapitaler.

Det er en økonomisk driftsopgave, og det drejer sig især om udbetaling og løn til stiftets præster og stiftsadministrationen, samt tilskud til kommunerne. I forlængelse heraf fungerer stiftskontoret som "serviceorgan" for de menighedsråd, der har tilsluttet sig "FLØS" (Folkekirken-løn-service).

At bestyre kirkernes og præsteembedernes kapitaler.

Stiftsøvrigheden tager stilling til en lang række låneansøgninger om ombygning af kirker, præstegårde og kirkegårde m.v. Det er karakteristisk for alle de senere år, at stiftsøvrigheden ikke har foretaget nogen indbyrdes prioritering af ansøgningerne. Den egentlige prioritering af ansøgningerne sker ude i de enkelte provstiuvalg, når budgetterne skal lægges. I hvert stift er der nedsat et udvalg der på menighedsrådenes vegne har indsigt i dette område.

Stiftsøvrigheden låner penge ud til en lav rente (4%) og fastsætter afdragstiden (under hensyn til hvor store økonomiske forpligtelser, der i øvrigt hviler på sognet). Og så tager stiftsøvrigheden stilling til, om projektet opfylder de særlige hensyn af historisk og æstetisk art, der formuleres af Nationalmuseet, konsulenter m.v.

At fungere som rekursinstans for afgørelser truffet af menighedsrådene og provstiuvalgene.

Hovedparten af de begrænsede antal sager drejer sig om klagesager og gravsteder.

At forberede afgørelser, der træffes af kirkeministeriet.

Der findes i dag en debat om, hvorvidt folkekirken burde være mere

demokratisk. Og det hævdes bl.a. at folkekirken ikke har taget konsekvensen af sin egen selvforståelse af "det almindelige præstedømme". I debatten er der fremsat forslag om, at stiftsøvrigheden skulle suppleres med/erstatte af et særligt "stiftsråd".

Det må erkendes, at hvis stiftsamtmænd opfattes som forlængelse af enevældens "guvernører", er den nuværende ordning ikke tidssvarende. Men amtmændenes funktion har jo ændret sig - vi er i dag det lokale folkestyres juridiske tilsynsførende og "ombudsmænd". Hertil kommer, at hvis vi skal have en anden regional ordning, bør der opfyldes nogle kvalitative mindstekrav og skabes en vis sikkerhed for, at den bliver bedre end den nuværende ordning. Efter min opfattelse bør en fremtidig ordning måles på følgende tre kvalitetskrav:

- a:** Giver den den enkelte menighed og menighedsråd større indflydelse?
- b:** Skabes der større retssikkerhed, herunder sikkerhed for hensynene til stiftets historiske og æstetiske værdier ?
- c:** Købes der bedre grundlag for dialog mellem de mange hensyn og interesser, der gælder for den enkelte kirke?

ad a "Demokrati" betyder direkte oversat "Folkestyre".

En ambition for det danske folkestyre er, at beslutningerne skal tages så tæt ved borgerne som muligt.

Det er muligt, at man kan tillægge de enkelte menighedsråd flere opgaver og større rådighedsbeløb. Men menighedsrådene får næppe større indflydelse af, at man indfører Stiftsråd - snarere tværtimod. Rådene skal jo hente deres beføjelser et sted fra, og det kan bl.a. ske ved at beskære menighedsrådenes beføjelser. I dag har menighedsrådene betydelig økonomisk indflydelse bl.a. igennem den økonomiske prioritering, der sker ved budgetterne i provstiudvalgene.

ad b Et reelt folkestyre forudsætter retssikkerhed. Det er en smertelig historisk erfaring, at magt - ligeegyldigt, hvor den er placeret - altid bør kontrolleres. Ellers er der fare for, at myndighedsudøvelsen stivner, og at uvedkommende hensyn tilgodeses, ja endog at magten misbruges.

Et folkestyre kan skabe retssikkerhed på mange måder gennem en fri presse, domstole, revision m.v. - blot alle disse aktører opfatter sig som "folkets tjenere". De nuværende stiftamtmænd har den kvalifikation, at de har lang erfaring med legalitetstilsyn med det lokale folkestyre, idet de også er formænd for de tilsynsråd, der fører tilsyn med kommunerne.

ad c Demokrati er ikke flertalsdiktatur, hvor et flertal blot gennem afstemning majoriserer et mindretal. Ægte demokrati viser sig navnlig i *samtale* og lytten til hinandens synspunkter, således at der skabes dybere gensidig forståelse, og at man finder løsninger, der tilgodeser alle reelle hensyn.

I dag lægger stiftsøvrigheden stor vægt på, at der sker en dialog, med de

enkelte menighedsråd på stedet i en projekteringsfase. Det er dunkelt for mig, hvorledes etableringen af et Stiftsråd med egne beføjelser skulle kunne sikre en bedre dialog mellem Nationalmuseet, konsulenter m.v. og det enkelte menighedsråd.

Men når dette er nævnt, må det erkendes, at der mangler noget. I den aktuelle debat er der peget på, at folkekirken aldrig har fået sin egen forfatning eller uafhængigt selvstyre, men at den lader sig administrere af Folketinget og af Staten. Der synes at være tendens til, at Folketinget er blevet mere tøvende overfor at blande sig i folkekirkens anliggender. Endvidere har kirkeministeriet i stigende omfang opfordret bispekollegiet til at udtale sig om folkekirkens forhold og samfundsspørgsmål af etisk og kirkelig betydning. Hvis denne tendens fortsætter, er der grund til at overveje, om man skal etablere en eller anden form for råd med lægmandsdeltagelse, der kan "matche" bispekollegiet.

Jeg har selv hidtil været skeptisk overfor forslag om en folkekirkelig "synode", der kan udtale sig på folkekirkens vegne. Men jeg må erkende, at hvis den nuværende tendens fortsætter, mangler der en central lægmandsinstans, som stiftamtmandene langt fra kan udfylde. Måske kan man udnytte nogle af de positive erfaringer fra "Etisk Råd" og overveje at nedsætte et bredt sammensat centralt nævn med lægmandsdeltagelse, der kan debattere aktuelle livsanskuelsesspørgsmål. Formålet skulle være, at rådet gennem sin debat kan være med til - ikke at give de endelige svar på nutidens problemer, men at være med til at hjælpe moderne mennesker med at stille de rigtige spørgsmål.

Kirkekonsulentarbejdet på Nationalmuseet

Af museumsinspektør Ulla Kjær

Sidste år skulle jeg holde et lysbilledforedrag ved en sogne-aften. Arrangøren meldte klar til start, jeg stod ved lysbilled-lærredet - og så var der en dame på første række, der syntes, at vi manglede foredrags-holderen. Jeg var der da, mente jeg - hvorpå hun så op og ned ad mig: "Jamen, du er jo ung - jeg troede, at det skulle være én fra Nationalmuseet!"

Der er mange fordomme knyttet til en institution som Nationalmuseet. Museet blev grundlagt i 1807, for næsten 200 år siden, og som landets ældste, antikvariske myndighed har det i mands minde vakt ærefrygt som noget meget gammelt og lærd. Dét har man som medarbejder på dette sted sjældent noget imod. Men begreberne gammelt og lærd er typisk forbundet med det mere negative: stokkonservativt. "Kan de dog aldrig gå med til nogen ændringer derinde", hører man, "de vil jo bare altid gøre alting til museer". Af og til kommer udtalelsen endog i forlængelse af et lokalt ønske om en museal indretning i en kirke: et nyt alterklæde, f.eks., og det gamle i en montre i våbenhuset. Der opstår mange selvmodsigelser i arbejdet med de gamle kirker og deres inventar! Det ligger da også næsten indbygget i loven om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde, der ifølge de tre ligestillede hovedpunkter skal virke til, 1) at folkekirkens kirkebygninger danner den bedst mulige ramme om det kirkelige liv, 2) at sørge for, at kirkegårdene er tilstrækkelig rummelige og vel vedligeholdte, og 3) at sikre, at der ikke sker en forringelse af de kulturværdier, der er knyttet til kirkerne. På den ene side skal hver enkelt kirke kunne bruges af netop sin menighed, med alt, hvad det inde-

bærer af indgreb i indretninger, der er blevet til ud fra andre tiders behov. På den anden side er det måske de selvsamme indretninger, der er netop dennes kirkes vigtigste bidrag til det fælles skatkammer af kulturværdier, som de danske kirker udgør.

For at tilgodese begge de af og til modstridende sider af loven om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde, har lovens udøver, den danske folkekirke, repræsenteret af Kirkeministeriet og stiftsøvrighederne, en række tilknyttede konsulenter, til dels fra andre ministerier: Boligministeriet, ved de kongelige bygningsinspektører, og Kulturministeriet, ved Nationalmuseet. Ved således at lægge deres arbejdskraft til, bakker begge disse ministerier op om den nationalopgave, det er at holde kirkerne og deres kulturværdier ved lige.

Nationalmuseet er den danske folkekirkens konsulent i antikvariske anliggender, dvs. at der skal spørges, hver gang der er planer om ændringer eller udskiftning/fjernelse af bygninger/bygningsdele eller inventar af en alder på over 100 år. Nationalmuseet er den eneste af konsulenterne, der har en tidsmæssig grænse for, hvornår det *skal* spørges: at det *kan* spørges, også når det gælder langt yngre ting, er en anden sag. Som Nationalmuseum står museet også til almindelig rådighed og kan således kontaktes direkte af enhver, der skulle ønske at høre dets mening.

Sådan som systemet fungerer i dag, har det med små ændringer fungeret siden 1922. Men tanken om nødvendigheden af at passe på kirkernes kulturværdier går længere tilbage. Op til omkring 1900 var det almindeligt, at kirker var privatejede, dvs. at en person kunne erhverve de indtægter, der via skatter o.lign. kom ind i et bestemt sogn, og så til gengæld forpligtede sig til at holde kirken i god og brugsdygtig stand. Samvittighedsfulde kirkeejere kunne ofre penge på at forny kirkens inventar, således som det f.eks. skete i 1850'erne, da renæssancestolestaderne i de fire kirker på Sydsamsø blev kasseret til fordel for fire ens sæt nye og efter kirke ejerens mening givetvis pænere og mere ensartede end de gamle, sammenstykkede. Et udmærket indtryk af, hvilke stole de fire kirker kan have haft, får man i øens femte middelalderkirke, Nordby, hvor menigheden ikke alene turde - men også kom igennem med - at sætte sig op imod kirke ejeren. Den beholdt sine gamle, umage og helt egne stole.

Nu var det nok mere veneration end historisk bevidsthed, der fik Nordbyboerne til at sige nej til de nye stole. Men den historiske bevidsthed var ellers på dette tidspunkt ved at vinde ganske godt frem. Der er en interessant sammenhæng mellem dens fremmarch og Kirkens tab af sit hidtil så sikre greb om befolkningen. Langt op i 1700-årene var det stadig Kirkens verdensbillede, der dominerede. Men med menneskets videnskabelige fremskrift blev dette billede gradvis forkastet som et unødvendigt snærende korset. Lige så gradvis måtte man konstatere, at 'korsettet' ikke bare snærede, men også var en støtte, og at man uden dét var

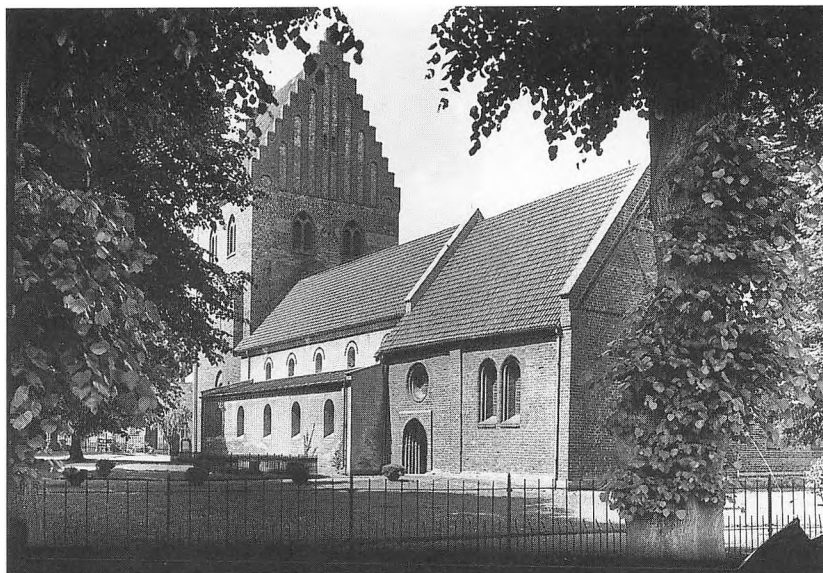

Løjtofte kirke er et typisk eksempel på Lolland-Falster stifts fine, senromanske teglstensarkitektur.

efterladt frit svævende. I denne situation kom historien meget belejligt ind. Her havde hver enkelt en naturlig plads, og hérfra kunne man se fremtiden trygt i møde: når éns æt havde eksisteret i århundreder, holdt den nok lidt endnu! Man begyndte at samle på historie og gjorde, med en nu afdød professors ord, to vigtige opfindelser: Den kunstige haveruin og det moderne museum. På det kirkelige område nåede man efter nogle tilløb i form af love om periodiske kirkesyn i 1861 frem til den første lov, hvori det blev pointeret, at både kirkernes daglige tilsynsførende - kirke-ejerne - og staten havde et ansvar for disse historiske bygninger.

Allerede i diskussionen om denne lovs gennemførelse mærkede man spændingen mellem det æstetisk/antikvariske og det funktionelle. En opfattede hensynet til bygningen som et udtryk for 'chatolske luftninger', der ikke hjalp på det åndelige liv - og fik svaret, at det åndelige liv nu blev lettere, når bygningen var så meget i stand, at det ikke regnede på én. Men sandt var det, at denne første lov tog et forkert udgangspunkt. Den gik ud fra, at man kunne skabe historie ved at bygge en kunstig ruin og forlangte kirkerne ført 'tilbage til en oprindelig form'. Det resulterede i en masse middelalderpasticher, der bedst kan tjene som lærestykker i forskellen på en ægte og en kunstig historisk stemning.

Når det gælder kirker, er de antikvariske og de brugsmæssige aspekter slet ikke så uforenelige, som man ofte forestiller sig. De danske kirker er i uforlignelig grad et produkt af deres omgivelser. Kirker fra hver sin

Stubbekøbing kirke er i forbindelse med en restaurering ved H.B. Storck i 1880'erne søgt gengivetsin oprindelige form.

ende af landet er nøjagtig lige så forskellige som de aktuelle egne og deres befolkning. Kirken fastfryser livets gang i sognet tilbage til dettes tidligste tid og sætter den besøgende ind i en historie, der ikke så meget handler om at sikre en fremtid som om, at hér er der fred. Hér er man sat uden for den rivende samfundsudvikling til fordel for noget langt stærkere: noget, der trods alle sine forskellige udtryk dog er det samme, og som derfor ved sin blotte nærværelse indgyder tryghed. På denne måde spiller det historiske aspekt faktisk fornemt sammen med den forkyndelse, som rummet danner rammen om. De antikvariske værdier er værd at værne om - også af hensyn til det åndelige liv.

Nationalmuseet blev involveret i den kirkelige lovgivning allerede i 1861, da en række kirker af specielt fremragende historisk interesse blev lagt ind under det såkaldte særlige kirkesyn, hvori både arkitekter og museumsfolk havde sæde. Dette syn fungerer i princippet stadig, men da alle kirker nu er underkastet et professionelt tilsyn via konsulentsystemet, er synet kun aktivt i én kirke: Grundtvigs kirke i København, der ikke er fyldt 100 år og derfor ikke ad den almindelige vej er sikret antikvarisk opmærksomhed. I alle andre kirker går vejen til en gennemførelse af en ændring ud over den almindelige vedligeholdelse via provstiet til stiftsøvrigheden, der sender sagen til udtalelse hos de konsulenter, hvis arbejdsområde den påtænkte ændring berører. Først når den første konsulent har svaret, går sagen, med en kopi af den førstes svar, videre til

De fine kalkmalerier og det rige træinventar i Kippinge kirke har lidt under, at kirken også har haft store fugtproblemer.

den anden, osv., indtil den konsekvent sidste i rækken, Nationalmuseet, har svaret. Så kan stiftsøvrigheden træffe sin afgørelse.

Når hver enkelt konsulent skal have tid til at sætte sig ind i sagen og måske også få passet et besøg i kirken ind i sit program, så kan der nemt gå en måned fra konsulenten har modtaget sagen og til svaret er sendt. I sager, hvor 4-5 konsulenter er inddraget, kan den samlede sagsbehandling følgelig vare op til et halvt år. Det er en lang, men nødvendig tid, når sagen skal vurderes med samme grundighed som den, hvormed den er projekteret, og når konsulenterne skal have mulighed for at rette deres udtalelser så meget ind efter hinanden, at stiftsøvrigheden kan få et entydigt billede af konsulenternes mening og ikke fem øjensynlig uforenelige udtalelser. For at mindske sagsbehandlingstiden, og for at forhindre, at der bliver ofret en masse på et projekt, der grundlæggende er baseret på en uacceptabel detalje, er flere stifter, bl.a. Lolland-Falsters, begyndt at arrangere kørerunder, hvor menighedsråd med projekter i støbeskeen får mulighed for at få et samlet besøg af provstiudvalg, stiftsøvrighed og alle relevante konsulenter. Når projektet herefter ind-

sendes til vurdering, vil konsulenterne kende det og kunne behandle det hurtigere end et projekt, de først skal til at sætte sig ind i.

På Nationalmuseet foregår kirkekonsulentarbejdet fra enheden for Danmarks Middelalder og Renæssance. Til denne opgave, inklusive journaliseringen af 1750-2000 sager pr. år, er der p.t. afsat 5½ årsværk, hvoraf de 3½ inspektørårsværk er fordelt på fagene historie, kunsthistorie, arkitektur og arkæologi. Det sidste fag er nødvendigt, fordi kirkernes særlige status som ikke-fredede kulturminder betyder, at der inden for kirkedigerne kun er de midler til eventuelle nødvendige arkæologiske undersøgelser, som Nationalmuseet kan afse i form af mandetimer. De fleste undersøgelser bibringer naturligvis en ny viden, men da udgravninger tager lang tid og ofte kun kan foretages ved at de spor, der undersøges, fjernes, har museet absolut ingen ønsker om at *ville* grave. Her, som i de fleste andre tilfælde, vil museet foretrække de projekter, der kræver de mindste indgreb i det bestående. I de tilfælde, hvor et indgreb er uomgåeligt: hvor et tag skal skiftes ud eller en mur renses for cement eller lignede, forsøger museet også at være på pletten for at gøre sine iagttagelser. Disse iagttagelser ender så, sammen med det projektmateriale, der hører til sagerne og hele korrespondancen herom, i enhedens arkiv, det Antikvarisk Topografiske arkiv. Her kan enhver med interesse for særlig kirker, men også andre kulturminder, hente skriftlige oplysninger af en alder på op til tohundrede år, foruden fotografier, tegninger, notebøger osv.

Gravminderne er en vigtig del af kirkernes kulturhistorie. I Horslunde kirke er tårnrummet indrettet til gravkappel for familien Reventlow.

Det Antikvarisk Topografiske arkiv rummer også det materiale, der kommer ind fra Nationalmuseets Bevaringsafdeling. Herfra - men via enheden for Danmarks Middelalder og Renæssance - klares nemlig den anden del af museets kirkekonsulentarbejde: udarbejdelsen af forslag til restaurering af kalkmalerier og inventar. Også dette arbejde betragtes som en statsopgave og klares ved hjælp af to af Bevaringsafdelingens årsværk uden udgifter for menighedsrådene. Bevaringsafdelingen kan selvfølgelig også klare de restaureringer, der måtte følge på forslagene, men så er det som indtægtsdækket værkstedsvirksomhed på linie med de forskellige private værksteder med erfaring i den aktuelle type arbejde. En særlig side af arbejdet med kalkmalerierne er den såkaldte kalkningstjeneste, der kan bestilles til rådgivning ved indvendige kalkningsarbejder. Modsat hvad mange umiddelbart forestiller sig, er Kalkningstjenesten grundlæggende lige så lidt indstillet på at ville fremdrage kalkmalerier som museumsinspektørerne på enheden for Danmarks Middelalder og Renæssance er på at ville grave hele kirkegulve ud. Begrundelsen er da også stort set den samme: Kalkmalerier kan ikke drages frem fra den beskyttende overkalkning uden at det går ud over dem selv i form af bl.a. mindre stabile klimaforhold og deraf følgende tilbagevendende restaureringer. Hvis man alligevel vælger at fremdrage og restaurere et kalkmaleri, foretages restaureringen i dag med den mindst mulige retouchering og dermed den størst mulige originalitet. Man efterlader således hellere lakuner i udsmykningen end forsøger at fylde ud på grundlag af et rent gætteri.

Nationalmuseet huser endelig også en halvtidsansat gravminderegistrator. Ifølge loven om registrering af bevaringsværdige gravminder er det jo lokalmuseerne, der skal tage sig af registreringen af gravminderne på deres områders sognekirkegårde. Men registreringen af gravminderne på de kommunale kirkegårde er atter en statsopgave - som Nationalmuseet klarer via midler fra Kirkeministeriet.

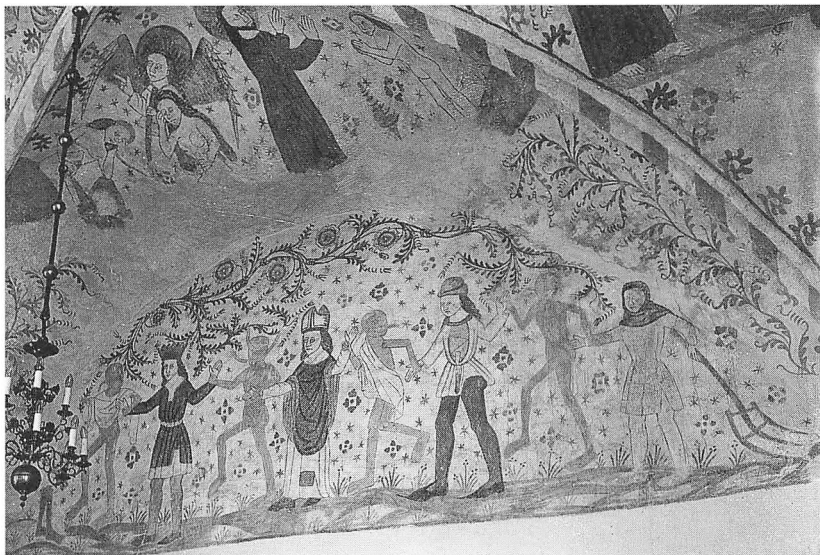
Nationalmuseets arbejde inden for kirkerne har ændret sig væsentligt inden for de sidste tiår. Oplysningsarbejdet går efterhånden mindre ud på at bibringe en historisk bevidsthed, end på, hvordan man skal leve op til denne bevidsthed. Kirkerne er både i materialer og indretning helt forskellige fra alle andre både historiske og moderne bygninger, og det kræver specialviden at behandle dem rigtigt. Menighederne vil af mange grunde gerne have dem varmet op(!) - men det kræver en meget stor påpasselighed med luftcirkulation og udluftning for at temperatur- og fugtighedsforholdene ikke skal svinge så meget, at trægenstandene tørrer ud eller der opstår saltudblomstringer på kalkmalerierne. De kunstmaterialer som cement, asfalt og syntetiske malinger, hvormed velmenende arkitekter for et par generationer siden dækkede kirkernes gulve og murværk, har kostet dyrt i skader som følge af den alt for store

De enestående kalkmalerier i Vester Tirsted kirke kan på længere sigt kun bevares ved at blive aftrukket og genopsat på plader foran væggen.

tæthed. Selv de mest fredelige vedligeholdelsestiltag bør tænkes igennem mere end én gang. Mange er tilbøjelige til at overføre standarderne fra hjemmet og f.eks. skifte et gulv med 5-10 slidte fliser ud i sin helhed, fordi de nye fliser ellers ville være trådt frem med en anden farveholdning end de gamle; at gennembryde en metertyk middelaldermur for at spare et par meters omvej til toilettet, eller at sætte en 1600-tals albertavle på loftet, fordi man tilfældigt er faldet over et moderne billede og har følt, at man da forresten også trængte til lidt forandring. Dispositioner som disse strider ikke imod en historisk bevidsthed og ville være fuldt forklarlige - hvis de altså ikke lige gjaldt en middelalderkirke. Enhver lille ændring betyder en smule mindre originalitet, og når man den ene gang efter den anden tager fat i kirken og ændrer et eller andet, måske af rent æstetiske grunde, så ender man hurtigt på samme sted som kirkeejeren på Samsø for næsten 150 år siden. Der er en hårfin grænse mellem at foretage de nødvendige vedligeholdelsesarbejder - og at ville gøre kirken så pæn, at man kommer til at udrydde hele dens særpræg: alle de selvgroede og helt egne elementer, der giver netop dén kirke karakter og sjæl. Resultatet heraf er ikke pænhed, men pastiche.

Kun få kan sige sig fri for at blive påvirket af tidens moder. I én periode vil alle have løse stole i stedet for de faste stader. I en anden vil alle have inventar i rått træ, uagtet at dette måske kun kan opnås i et syrebad, der

Den kalkmalede "dødedans" i Nørre Alslev kirke er et fascinerende udtryk for den middelalderlige tankeverden.

tager enhvert spor af historiske farvelag med sig. Aktuelt går en af de vigtigste modestrømninger ud på at føre især alterpartiet 'tilbage til det oprindelige'. En midlertidig fjernelse af en eftermiddelalderlig altertavle fra en kirke med et tilmuret østvindue vil i langt de fleste tilfælde straks afføde et ønske om at få vinduet genåbnet og altertavlen lagt på loftet til fordel for et lille kors på altret. Så kan tavlen være så smuk, den være vil, og kirkens skib så fyldt med inventar, at det billedligt talt vil vælte et så let alterparti som det ønskede: Tanken opstår alligevel - fordi den er moderne. En modestrømning som denne går ikke alene ud over alle de spændende, eftermiddelalderlige altertavler, der er opsat foran et lukket østvindue, men kan også betyde, at menighedsråd i hver sin ende af landet sætter de samme kunstnere til at indrette disse 'oprindelige' alterpartier og får kirker, der har sat en del af deres lokale særpræg over styr. Vejledningen til loven om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde bemærker meget rigtigt, at det er ikke muligt at opstille en udtømmende liste over, hvad man må, men let at finde skrækeksempler. Tingene bliver gjort forskelligt på forskellige steder, og det kan bagefter være umuligt at sige, hvilken løsning, der var bedst. Men skrækeksemplerne er der også. Derfor er det vigtigt at de, der har ansvaret for Danmarks mange enestående middelalderkirker, gør hvad de kan for at få gennemtænkt og bearbejdet konsekvenser og løsningsmodeller ved påtænkte forandringer. På dette punkt bør menighedsråd og Nationalmuseum kunne mødes.

Sankt Nikolai kirke i Nakskov

*Indvendig istandsættelse af Sankt Nikolai kirke i
Nakskov 1987 til 1998.*

Af Ole Gullits - Per Axelsens Tegnestue, Roskilde.

Efter mange års tiltrængt istandsættelse og 10 år med konstant byggerod kan Skt. Nikolai kirke endelig tages i brug den 1. søndag i advent, fuldt istandsat og med forbedrede sidde- og varmeforhold for menigheden.

Gennem de sidste mange år har en indvendig istandsættelse af Sankt Nikolai kirke i Nakskov været meget tiltrængt.

Helt tilbage i 1981 blev det i en rapport fra konservator Mogens Larsen påpeget, at flere af kirkens malerier og andet historisk inventar var i forfald og trængte til en gennemgribende og meget snarlig istandsættelse.

Først i 1989 blev der gjort tiltag til planlægning og igangsætning af istandsættelse af både kirkens gulv, vægge og hvælv samt af det historiske inventar.

Tidligere ombygninger i kirken, med ændring af vægge til glatpudsede vægge i stedet for den grovere puds som hvælvene altid har haft, medførte, at de første par år gik med undersøgelser og udførelse af prøver på istandsættelse af vægge og hvælv, og først i 1991 gik man i gang med den egentlige istandsættelse.

Grundet den meget omfattende istandsættelse, sammenholdt med at menigheden ønskede, at kirken skulle være i brug under hele forløbet, er istandsættelsen sket i etaper, og dele af kirken har skiftevis været inddraget til byggeplads og lukket for brug til kirkelige handlinger.

Forarbejder

Som nævnt ovenfor gik de første par år, 1989-91, med planlægning samt udførelse af prøver i 2 hvælvfag i sideskibe.

1. etape I 1991 blev nordre sideskib afskærmet og inddraget til byggeplads for istandsættelse af vægge, hvælv og gulv og ombygning af kirketjenerrum med teknikrum og handicaptoilet.

I forbindelse med denne og efterfølgende etape blev vægge og hvælv samt gulv i våbenhus istandsat.

2. etape I 1992 blev søndre sideskib afskærmet og inddraget til byggeplads for istandsættelse af vægge, hvælv og gulv og indretning af dåbsværelse i vestre fag. I forbindelse med istandsættelsen blev stolestader fjernet.

Ved ibrugtagning af søndre sideskib blev der anskaffet nye kirkestole til begge sideskibe.

3. etape I foråret 1994 påbegyndtes 3. etape, istandsættelse af kirkens højskib. I denne periode foregik gudstjenester og kirkelige handlinger i nordre sideskib.

Ud over istandsættelse af vægge, hvælv og gulv blev stolestader istandsat og sæderne ændret og prædikestolen blev ligeledes istandsat. Ved afdækning af sangerpulpitur blev figurer hjemtaget på værksted og delvis istandsat.

Som en lille fin ting i forbindelse med brugen af nordre sideskib som det egentlige kirkerum skal nævnes, at byens skolebørn, under vejledning, havde lavet 3 stk. midlertidige altertavler, som blev meget roste af kirkegængere.

I forbindelse med ibrugtagning af højskib og sideskibe i påsken 1995 blev børnenes altertavler ligeledes anvendt, da istandsættelse og ibrugtagning af kor måtte udsættes til en senere etape på grund af altertavlens dårlige stand.

Den indvendige istandsættelse af kirken var oprindeligt planlagt til fem etaper, nemlig 4. etape, istandsættelse af koromgang, og en 5. etape indeholdende istandsættelse af det historiske inventar samt kunstnerisk udsmykning.

Men i forbindelse med afdækninger af og delvis demonteringer af det historiske inventar viste nye undersøgelser, at inventarets tilstand på grund af tidsforløbet var værre end først antaget. Så slemt at en midlertidig genmontering for senere istandsættelse ikke kunne komme på tale. På denne baggrund blev det besluttet at udføre istandsættelse af kor, koromgang og historisk inventar under én etape.

På grund af planlægning og finansiering af denne sidste og 4. etape gik der ét år, hvor der ikke foregik egentlige istandsættelsesarbejder i kirken, og i denne periode var kor og koromgang afskærmet, idet istandsættelsen i kor var påbegyndt i forbindelse med arbejder i hovedskibet.

4. etape påbegyndtes i efteråret 1997 og grundet den meget omfattende istandsættelse af alter og altertavle er denne sidste etape først afsluttet i efteråret 1998.

Som øvrige etaper har denne også bestået i istandsættelse af vægge, hvælv og gulv. Herudover er hele kirkens historiske inventar istandsat.

Sankt Nikolai kirke set fra Færgelandet. Foto Hugo Matthiessen 1916.

Kortfattet bygningshistorie

Nakskov kirke nævnes første gang i skriftlige kilder i 1398, men der formodes at have været en kirke i Nakkeskoven, som landsbyen dengang hed, da den omkring 1200-årene fik sine købstadsmæssige rettigheder. Som det fremgik af påskriften på en kirkeklokke fra 1298 (Resen), der sammen med en anden klokke blev bortført fra kirken i 1510 af Lybækkerne, var den første kirke indviet til Sankt Nikolaus.

Den lave del af højskibet stammer formentlig fra den første senromanske kirke, men de mange byggeperioder med længere afbrydelser og de mange ombygninger har gjort det svært både at udrede kronologisk og vælge istandsættelsesmetoder.

Første gang der nævnes større tiltag omkring istandsættelse er i 1419, hvor kirken led af "stor brøstfældighed og truedes med at gå helt til grunde. Dette fremgår af en afladsbevilling, der ofte blev givet med henblik på forestående byggearbejder og i 1400-årene påbegyndtes opførelsen af en ny kirke.

Den gotiske kirke er formentlig fra begyndelsen projekteret omtrent, som den står i dag, men sandsynligvis med fem fag foruden tårnet og afsluttet med en lige eller brudt gav, men disse planer blev aldrig fuldført. I forbindelse med byggeriet ville man bevare den gamle kirke længst muligt, og man byggede derfor først tårnet og de to vestlige fag.

Derefter gik byggeriet betydeligt langsommere. Ydermurene omkring den sidst opførte del af sideskibene og koromgangen er ikke i samme

kvalitet som i begyndelsen, og, da man kom op i gesimshøjde, gik man helt i stå. Helt frem til midten af 1600-tallet stod denne del uden hvælv og tag indrettet til begravelsesplads.

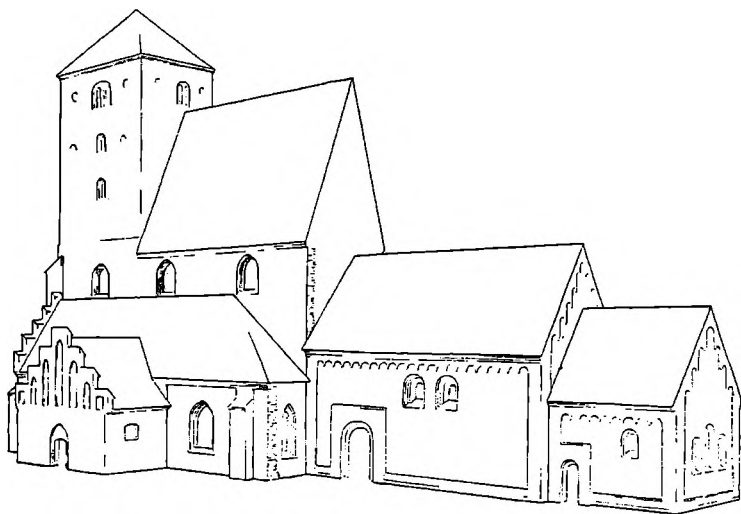
Fra 1535 hvor kirken igen er i sådan en tilstand at der måtte bevilliges midler fra "Kisten" i Nakskov Helligåndskloster og frem til midten af 1600-tallet sker der minder ombygninger, men lige som andre tiltag nævnt i kilderne er der nogen uenighed om kronologien.

Først igen i 1650 påbegyndes færdiggørelsen af sideskibe og koromgang. I 1746 pågår en større istandsættelse og af kilderne fremgår, at kirken på dette tidspunkt fremstod rødkalket med sort sokkel.

Endelig i 1854 udføres den store ombygning til kirkens nuværende udseende. Våbenhuset på sydsiden nedrives og hovedindgangen flyttes til tårnrummet. Alle tagflader omlægges fra tagsten til skifertag, og ydermure afrenses for hvidtekalk, så facader fremstår i dag med røde munkesten.

Ligesom selve kirken har tårn og spir i årenes løb undergået mange forandringer. Taget på det oprindelige tårn har formentlig været en lav blytækket hætte, der ved reformationstiden blev afløst af et højt spir, der ligeledes var blytækket. I 1577 blev dette spir beskadiget af lynild, men først erstattet i 1617 af et nyt 60 meter højt spir – igen med blytækning. Allerede i 1625 blæste spiret ned under en voldsom storm.

*Øverst: Rekonstruktionsskitse af kirken før 2. gotiske byggeperiodes påbegyndelse.
Efter Danmarks Kirker. Tegnet af Elna Møller.*

Det stærkt "svejfede" spir. Foto fra 1903.

Herefter fik tårnet et "lidet firskakket Tag" der atter blev ramt af lynnedslag i 1687 og igen i 1822. Der blev så opsat et ca 29 meter højt spir, stærkt "svejfet" og belagt med træspån.

Endelig i 1906 opførtes spiret i sin nuværende udformning. Dets kobberbelægning blev udskiftet i midten af 1980-erne og repareret på de to sider for få år siden.

Istandsættelsens omfang

Istandsættelse af vægge og hvælv. Ved den gennemgribende store ombygning i 1854 blev kirkens vægge pudset med en meget mager og kalkfattig glat puds. Senere er vægge overfladebehandlet med plastmaling eller lignende, der har givet en for hård og tæt overflade med afskallinger, revnedannelser og fugtskader til følge.

Hvælv derimod havde sin oprindelige grove kalkpuds og skaderne her skyldtes almindelige sætningsrevner samt en uheldig isoleringsmetode med fastholdelse af isoleringen med asfalt oven på hvælv.

Vægge blev istandsat ved afhugning af den hårde glatte puds og vægge blev pudset op på ny med bibeholdelse af den oprindelige puds i muligt omfang. Hvælv blev repareret for revnedannelser, og tidligere forstærkninger af ribber med jernplader blev fjernet, og vægge og hvælv fremstår i dag med sine grovpudsede og hvidkalkede flader.

Teglgulve. I forbindelse med tidligere etablering og reparation af centralvarme m.v. var teglgulve i våbenhus, højskib og sideskibe delvis ødelagte og nogle steder erstattet med cementfliser og almindelig betonudstøbning. Størstedelen af teglgulve er omlagt med eksisterende tegl, men i søndre sideskib, hvor stolestader er fjernet, samt i et enkelt fag i nordre sideskib er der udført teglgulv med nye tegl i samme format og farve som eksisterende.

Bræddegulv i kor og koromgang, der bar stærkt præg af tidligere tiders reparationer p.g.a. rådkader m.v., er udskiftet.

Menighedsrådet ønskede i forbindelse med istandsættelsen at skabe bedre forbindelse mellem kirkeskibe og kor samt koromgang, og i forbindelse med omlægning af gulv i kor blev rækværker mellem koromgang og sideskibe samt de mindre trapper her fjernet. I stedet er der udført brede trapper i egetræ.

Rækværker mellem kor og koromgang, herunder degnestol, er fjernet.

Tekniske installationer. I forbindelse med istandsættelsen er både varmeinstallation og elektriske installationer totalt udskiftet og for at forbedre komforten for kirkegængere er der udført varme under stolestader.

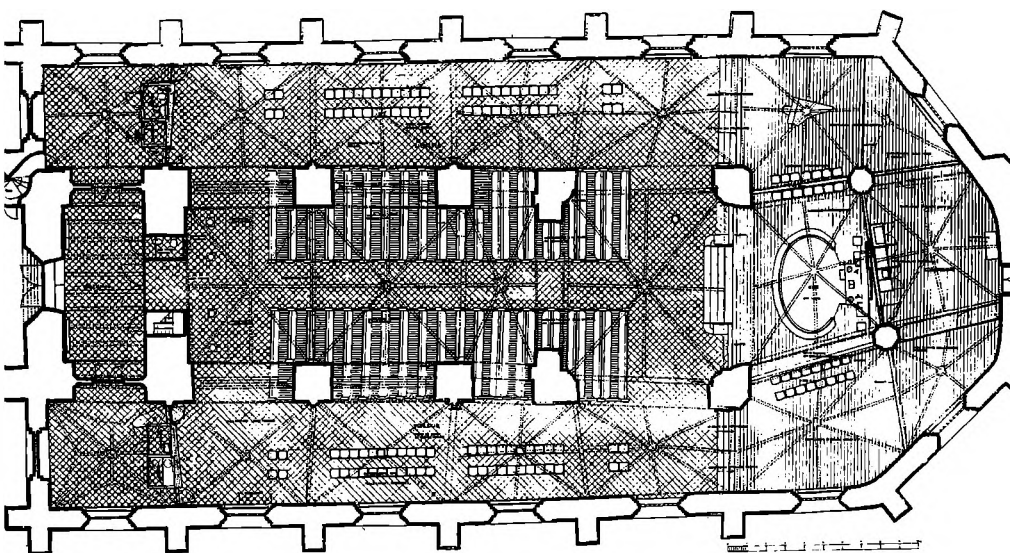
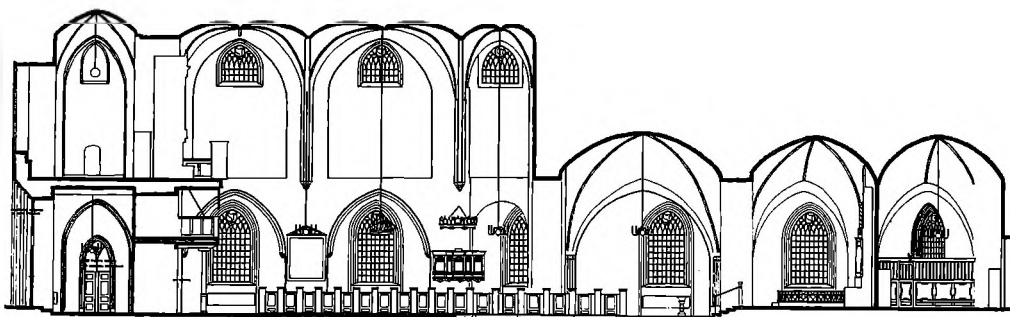
Ligeledes er der i forbindelse med istandsættelsen udført højttaleranlæg.

Orgler. Kirkens imponerende orgel fra midten af 1600-tallet blev gennemgribende restaureret i 1968. I forbindelse med kirkens gennemgribende istandsættelse er orglets tangenter forsynet med nye elfenbensbelægninger og mekanik, og svellefunktion er istandsat og forbedret.

Kirkens lille kororgel i fyrretræ er, i forbindelse med istandsættelse af kirken, blevet malet, så det passer sammen med kirkens øvrige inventar, jf. nedenfor.

Inventar. Som nævnt ovenfor er stolestader i søndre sideskib fjernet, og der er anskaffet nye kirkestole til begge sideskibe og til kor. Ligeledes er anskaffet nye stole, borde og andet inventar til våbenhus, dåbsværelse, kirketjenerrum, orgelrum og sakristi.

For ca. 30 år siden blev nogle af stolestaderne ombygget med skråtstillede rygge, så lige som komforten blev forbedret ved etablering af varme under sæder blev resterende del af stolestader ombygget. Alle stolestader er forsynet med nye sædehynder.

Længdesnit og plan

Kunstnerisk udsmykning. Som en del af den samlede istandsættelse er der "ryddet op" i inventar, og der har fra begyndelsen været tilknyttet en kunstnerisk rådgiver.

Det gennemgående farvevalg i kirken er udarbejdet ud fra farveholdningen i det historiske inventar, altertavle, prædikestol, epitafer m.v.

I våbenhuset er indvendige døre og træværk farvesat med hensyntagen til stafferinger på pulpituret.

Stolestaderne er i forbindelse med ombygningen blevet ommalet, også

egetræsgavle der er blevet stafferet, bl.a. med bladguld, og som nævnt ovenfor er der udført nye sædehynder.

Til koret er der anskaffet nye tekstiler. Der er udført nyt tæppe afgrænset af alter og alterskranke, og alteret har fået nyt antependium og alterdug.

Ligeledes er alterskranken blevet opmalet og knæfaldet har fået ny polstring og læderbetræk.

Kalkmaleri og historisk inventar. Ved istandsættelse af vægge i nordre sideskib blev der frilagt et kalkmaleri, der er istandsat/sikret.

Som en væsentlig del af istandsættelsen er, som det fremgår af en rapport helt tilbage fra 1981, jf. ovenfor, en gennemgribende istandsættelse af kirkens historiske inventar, herunder den meget store istandsættelse af altertavle og sangerpulpitur.

Da istandsættelsen ikke var helt tilendebragt, ved trykning af årbogen, vil artikel om istandsættelse af det historiske inventar samt fotos af interører blive bragt i næste års udgave.

Forbedringer i kirken

I forbindelse med istandsættelsen af kirken var det menighedsrådets ønske at forbedre forholdene for kirkegængere, og ud over modernisering af eksisterende toilet, er der udført følgende:

Stolestader. Ved fornyelse af varmeanlæg blev der udført varme under stolestader. Ud over at forbedre komforten for kirkegængere medfører denne form for opvarmning, at middeltemperaturen i kirken kan ned-sættes til fordel for det historiske inventar og kirkens konstruktioner.

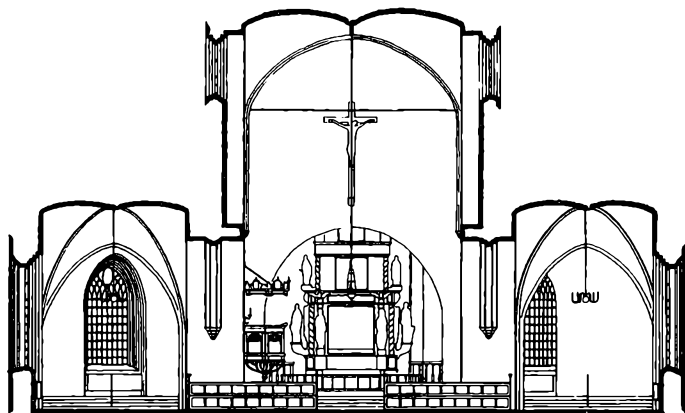
Ligeledes blev komforten ved stolestader, som tidligere anført, forbedret ved at ændre hældning på stolestadernes ryglæn og udføre nye sædehynder. Som nævnt var nogle af stolestader, ved tidligere istandsættelse, ændret som anført.

Orgelrum. Ved istandsættelse og forbedringer af orgel, jf. ovenfor, er forholdene for organist og kirkesangere forbedret ved istandsættelse af tårnrum bag orgel med nye møbler og inventar.

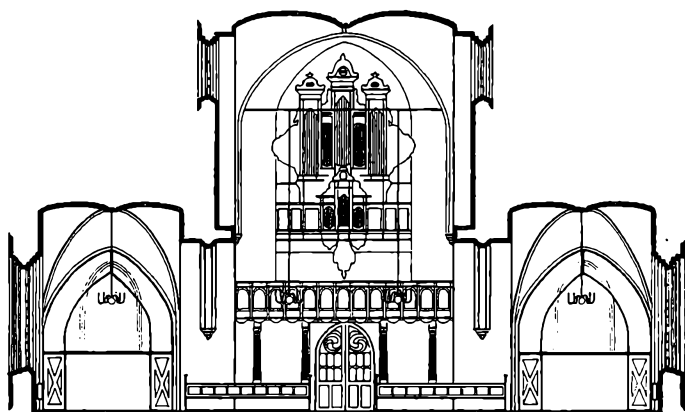
Kirketjenerrum i det vestre fag i nordre sideskib, er blevet totalt ombygget og skillevægge og nedsænkede lofter fra først i 1960'erne er fjernet.

Som adskillelse mellem kirkeskib og øvrige sideskib er der opbygget en ca. 2 m. høj, fritstående muret kerne indeholdende teknikrum og handicapvenligt toilet. På begge sider af den murede kerne er der udført dørforbindelser til kirkerum.

Dåbsværelse. Som pendant til kirketjenerrummet er der i det vestre fag i søndre sideskib etableret dåbsværelse og møderum. En muret kerne indeholder rengøringsrum og rum indeholdende opbevaringsskabe og vaskebord.

Snit i kirken set mod øst.

Snit i kirken set mod vest.

Lydadskillelser. Som lydadskillelse mellem kirketjenerum samt dåbsværelse og kirkerum er der over de murede kerner udført vægge i glas og stål med lydruder.

Højtaleranlæg. Kirken er, som nævnt, blevet forsynet med højtaleranlæg. Dette vil blive endeligt justeret og eventuelt udbygget efter ibrugtagning af kirken den første søndag i advent i 1998.

Fra de Mellemkirkelige Stiftsudvalgs årsmøde

Nyborg Strand den 5. september 1998.

Af Merete Madsen

På foranledning af, at jeg har været med de Mellemkirkelige Stiftsudvalg til årsmøde på Nyborg Strand, hvor jeg sammen med to andre stiftsudvalgsmedlemmer var blevet bedt om at komme med et indlæg til debat over dagens emne, er jeg af Det Mellemkirkelige Stiftsudvalg blevet opfordret til at offentliggøre dette indlæg, idet man mente, at det kunne have interesse for andre her i stiftet.

Dagens emne var: " Arbejdet i Stiftsudvalgene og samspillet mellem de mellemkirkelige stiftsudvalg og Det Mellemkirkelige Råd m.h.t. formidling af inspiration og materialer samt udveksling af erfaringer". Som nyalgt medlem skulle mit indlæg tage udgangspunkt i, hvorfor jeg havde ladet mig opstille, hvad vi arbejdede med her i stiftet og mine forventninger til mellemkirkeligt arbejde.

"Jeg er fra en tid, hvor morgensang, Luthers lille Katekismus og søndagsskole var en naturlig del af ens dagligdag, og det at være medlem af et menighedsråd var en lige så naturlig opgave, som at sidde i hvilken som helst anden bestyrelse, for at få lokalsamfundet til at fungere.

Jeg har, som mangeårigt medlem af et lille menighedsråd på Lolland, i stigende grad erfaret nødvendigheden af at kunne samarbejde på tværs af sognegrænserne for at løse forskellige arbejdsopgaver, men også behovet for at kunne opleve et større kristent fællesskab. Hvem har ikke oplevet manglen på samme en søndag formiddag, hvor man i den lokale kirke er en del af den "forkølede" menighed på tre medlemmer. Vi har kendt til "småsoogsproblematikken", længe før man offentligt begyndte at debattere problemet. Mit arbejde er et produkt af dette samarbejde, idet jeg er fælles kirkekasserer m.m. for fire sogne og tre præstegårde. Derigennem har jeg en stor berøringsflade både med præster, menighedsrådsmedlemmer og kirkens ansatte.

Efter murens fald blev jeg ved en tilfældighed vært for en polsk kirkerådsformand fra den evangelisk luthersk kirke i Cieszyn Stift. Vores sognepræst (Bent Christensen) behersker polsk og russisk sprog og var derfor med til arrangere Stiftsudvalgets første større udenlandske besøg fra Polen. En forbindelse der var blevet etableret af Henning Rasmussen (daværende formand) med hjælp fra Poul Hansen (daværende sekretariatsmedarbejder i Det Lutherske Verdensforbund). Bekendtskabet med denne polske familie har siden udviklet sig til et varmt venskab, og vi har tilbragt flere ferier sammen, hvor vi har fået gensidig indsigt i hinandens hverdag.

Med disse spæde erfaringer lod jeg mig opstille til valget i 1993, blev heldigvis ikke valgt, men opnåede at blive 1. suppleant. Med stor interesse fulgte jeg nu arbejdet fra sidelinien. Ved sidste valg blev jeg igen opfordret til at lade mig opstille, sagde ja og blev valgt. Jeg vil nu gøre mit bedste for at leve op til de forventninger, man har til min indsats i det mellemkirkelige arbejde.

Det mellemkirkelige stiftsudvalg for Lolland-Falster har ved dette valg haft en stor udskifning, og har efter nærmere drøftelse besluttet at arbejde efter den gamle vedtægt.

Med udgangspunkt i vores vedtægter vil jeg berette lidt om udvalgets arbejde.

Vedtægtens tre hovedpunkter:

- A at forberede og tilrettelægge mellemkirkeligt arbejde i stiftet
- B at etablere forbindelse til menigheder i andre lande
- C at formidle gensidig udvekslinger til forståelse og fornyelse af menighedernes arbejde for kirkens liv og vækst. Udvalget træffer selv beslutning om arten og omfanget af sin virksomhed.

Ad A:

1. Afholder årsmøde i januar. I år med den nyvalgte formand for MKR som hovedtaler. Andre år med mere specifikke emner f.eks. "De fremmede iblandt os".

2. Arrangerer kirketur til København - hvor vi besøger de fremmede kirker fra Norden, Tyskland, England m.m. Der er fri tilmelding for alle interesserede i stiftet.

3. Arrangerer studiekredse, hvor man har arbejdet med Islam - Jødedommen og Kristendommen.

Ad B og C:

1. Ønsker at bevare forbindelsen med vores polske venner. Har derfra haft korbesøg to gange med privat indkvartering. Der er blevet arrangeret to busture til Cieszyn Stift med fri tilmelding fra stiftet.

2. Forsøger at genoptage gammel forbindelse med østtyske menigheder (har tidligere formidlet ferieophold for præstefamilier).

3. Arbejder på at udvide forbindelserne i Sydslesvig (Nordstrand).
4. Har formidlet kontakt mellem menighed i Litauen og Rødby menighedsråd.
5. Har modtaget gæster fra Ukrainsk KFUM- og K - tre lægfolk og en præst.
6. Sendte i 1993 en delegation af lægfolk og præster til Ely-Stift i England. I år har stiftets provster været derover på en studietur. Arbejder på at uddybe denne forbindelse.
7. Tingsted sogn har været vært for en gruppe unge fra et russisk musik-gymnasium, hvor de optrådte med korsang i kirken og folkløse opvisning i forsamlingshuset.
8. I Døllefjelde præstegård fortalte Connie Meyer udsendt af Paulus-samfundet om sit arbejde i den russiske-ortodokse menighed i Moskva. Dette var eksempler på, hvad vi arbejder med, men vi har også ønsket om at styrke det nordiske samarbejde og sender derfor vores medlem i MKR (Grethe Lollike) til konference i Reykjavik.

Vi informerer menighedsrådene om vores arbejde via Nyhedsbreve (de sendes til menighedsrådsformændene) ca. 3 x årligt, samt annoncerer i dagspressen om aktuelle arrangementer. Der er udarbejdet en liste over foredragsholdere, som har mellemkirkelige emner på programmet. Vi bruger i stort omfang tidligere medlemmers frivillige arbejdskraft, både blandt læge og præster og glæder os over, at nogen kan hjælpe os med de østeuropæiske sprogproblemer.

Vores mål er i videst muligt omfang at få det mellemkirkelige arbejde ud i de enkelte menigheder.

Forventer at Stiftets medlem i MKR, ved at deltage i relevante internationale arrangementer, kan hente inspiration og skabe forbindelser til os lokalt, og at medlemmets deltagelse i MKR-møder udveksler erfaringer og synspunkter. Vi ved, at Sekretariatet for Det Mellemkirkelige Råd ligger inde med mange oplysninger om, hvad der foregår rundt om i landet, og at det er villig til at hjælpe os lokalt.

Jeg har haft glæde af at læse om mellemkirkelige erfaringer i Det Mellemkirkelige Råds årbøger, og kan følge med i MKR's arbejde via vores stiftsmedlem og i "Nyt fra det mellemkirkelige Råd". Jeg forventer, at "Årsmødet" også fremover må blive et forum, hvor der formidles inspiration og udveksles erfaringer.

Indlæggene gav anledning til en livlig debat, man var i andre stifter imponeret over den store mellemkirkelige aktivitet i Lolland-Falsters Stift. Jeg tror, at alle forlod mødet med fornemmelsen af, at vi fik noget med hjem i bagagen. Lad os ikke hvile på laurbærrerne, for vi ved, at der er andre udløste opgaver, som venter på os, men somme tider har vi brug for andres hjælp til at få øje på dem.

Land og kirke på dansk og engelsk

Af provst Nils Christensen Roland

Fra luften ligner det danske land et gennemreguleret skakbræt. Mark ved mark i rette linjer uden anden adskillelse end den, som afgrødernes udseende sørger for. Anderledes med det engelske landskab set i fugleperspektiv. Der er mere græs, det virker mere grønt og frodigt (men er det ikke nødvendigvis) og frem for alt er der langt flere levende hegn. Mens det danske landskab bliver mindre under flyet ses en landsby eller to, hver med sin hvidkalkede kirke med rødt tegltag og kamtakket tårn midt på den sirligt ordnede kirkegård. Kort før hjulene tager landingsbanen i Gatwick Airport, stryger vi hen over en landsby. Kirkegården et sammenhængende tæppe af grønt, blot med enkelte, grå gravsten, og kirken selv, massiv, grå som en klippe, med det karakteristiske flade tårntag med fire pinnakler (spiragtige opsatser). Så er vi nede.

Studierejse til Church of England

I dagene 13.-17. maj 1998 var biskoppen, stiftskontorets ledelse og provsterne på studietur i England. Besøget gjaldt den engelske kirke, Church of England, en del af den verdensomspændende anglikanske kirke. Turen var tilrettelagt af biskop Holger Jepsen og stiftskontorchef Helle Samson og den bragte deltagerne rundt til den anglikanske kirkes centrale institutioner i London og lidt nordpå til venskabsstiftet Ely stift, hvor bl. a. den gamle, berømte universitetsby Cambridge ligger.

Og hvorfor nu det? Det var der mange årsager til:

I 1997-98 igangsatte biskoppen en møderække om *de små sognes problemer* for at få en bred debat om, hvorledes sognene kunne bringes til at fungere bedre. I England er man gået ret vidt i retning af samarbejde mellem, men også sammenlægning af landsogne. Hvad kunne vi lære af de engelske erfaringer?

Gennem flere år har vi herhjemme diskuteret *folkekirkens styreform*. Folkekirkens øverste myndighed i administrativ henseende er som bekendt det rent politisk valgte folketing. Denne ordning forekommer andre kirker dybt underlig, for de har deres eget folkevalgte råd på landsplan, der sammen med biskopper og præster tager beslutningerne i en såkaldt synode, et kirkemøde. Hvordan fungerer denne synodale kirkeordning? Hvilke virkninger har den for den enkelte sognekirke, dens menighed og præst(er)?

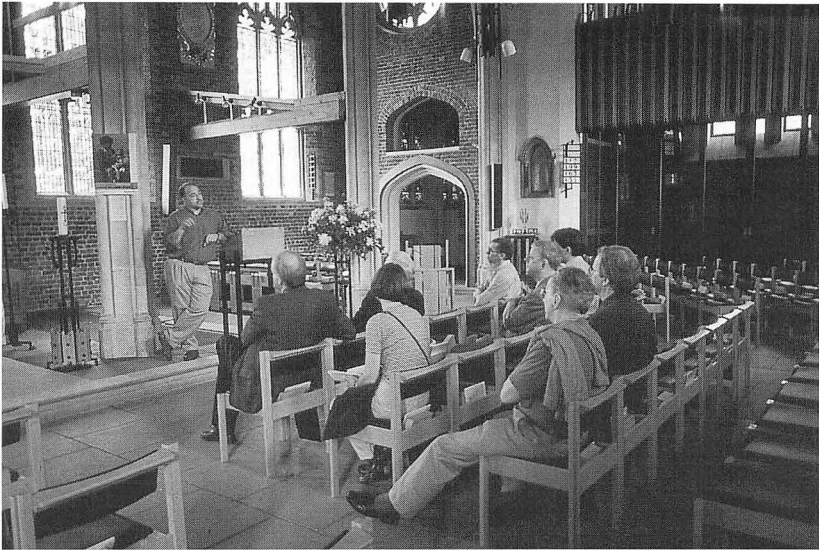
Ligeledes gennem nogle år har de nordiske kirkers biskopper og menigheder drøftet et samarbejde og gensidig anerkendelse af hinandens embeder med den anglikanske kirke. Der blev udfærdiget en aftaletekst, det såkaldte *Porvoo-dokument*. Men den danske kirke valgte ikke at underskrive, fordi dokumentets syn på det kirkelige embedes betydning i og for kirken ikke uden videre kunne forenes med det danske syn på de ting. Men grundlæggende er vi forenet i den samme tro, og dette er set med danske øjne et tydeligere enhedens tegn, end om vi har samme syn på embedets betydning. Derfor glædede vi os til at være med og også medvirke ved gudstjenester og "evensongs" og i det hele taget tage del i den anglikanske kirkes liv over nogle dage.

Biskoppen over Ely stift, *Stephen Sykes*, har ved flere lejligheder gæstet Lolland-Falsters stift, bl. a. holdt han et storartet seminar for præster i 1996. Denne venskabsforbindelse ville vi gerne styrke og udbygge yderligere ved at knytte forbindelse til flere personer i Ely stift.

Og sidst men ikke mindst så vi frem til nogle dage uden de sædvanlige embedspligter med mulighed for - under andre himmelstrøg - at få perspektiv over "den hjemlige andegård" og få lejlighed til at tale på en anden måde med hinanden, end når det drejer sig om "sager".

Moderne middelalder

Første punkt i det tæt pakkede program indtraf kort efter ankomsten til London. Vi skulle mødes med sognepræsten i Putney sogn i en af hans kirker, St. Mary's, lige på den anden side af Themsen over for parlamentsbygningerne. Kirken lå direkte til Themsen, og skyggefulde træer stod på resterne af dens tidligere kirkegård, som også rummede flere smukke, men forfaldne gravminder. Jonathan Draper ankom og viste os rundt i en middelalderkirke, som bl. a. på grund af en brand havde kunnet indrettes med moderne inventar placeret så man sad langs kirkens

I St. Mary's Church

tværakse i stedet for som normalt langs dens længdeakse. Dog var et ejendommeligt kapel bevaret uændret. Draper fremviste med stolthed de tilstødende menighedslokaler, stadig noget af et særsyn ved engelske kirker. Alt sammen spillede, forstod vi, en stor rolle for kirkens *mission*, dens sendelse eller opgave i netop dette sogn. Mission synes i det hele taget et hovedord, når det drejer sig om kirkens virke. Det anvendes i en bred betydning, ikke som hos os alt for indsnævret om "hedningemission" eller om bestemte kirkelige retninger.

Church House - noget om kirkens styrelse

Det blev klarere den næste dag, som begyndte i Church House, et stort bygningskompleks i nærheden af Westminster Abbey. Church House er sæde for Church of Englands centrale administration og for en omfattende konferencevirksomhed, og huset summede af liv, da vi ankom, faktisk så meget, at Dr. Colin Podmore, husets administrator, måtte beklage, at der ikke var plads andre steder end på hans beskedne kontor. Her fik vi så over en kop te en god orientering om den anglikanske kirkes struktur, der er ganske kompliceret.

For det første er der ikke kun én, men hele to ærkebiskopper, i Canterbury og York ("for at holde eventuelle pavenykker i skak" som Colin Podmore spøgefuldt udtrykte det). Ligeledes er der to "kirkeprovinser", hvor de 31 af Church of Englands 44 stifter er under Canterbury og resten under York.

Sognet, rådet og præsten Flere sogne kan være samlet i et pastorat, men hvert sogn har sit menighedsråd (Parochial Church Council (forkortet PCC) = sognekirkeråd (menighedsråd)). Menighedsrådet vælges af menighedsrådet, *Annual Parochial Meeting*, som er obligatorisk hvert år, og hvortil alle sognets beboere har adgang, hvis de er døbt og i øvrigt kan optages på valglisten. Præsten, *the vicar* eller *rector*, er udpeget af biskoppen efter forhandlinger med PCC, og præsten er i alle tilfælde formand for PCC med et lægt medlem som næstformand. Som *incumbent* (embedsindehaver) har præsten en meget sikret position, der skal virkelig meget til for at få ham fjernet fra det ham betroede embede. Desuden er der i hvert sogn to kirkeværger, *churchwardens*, som er biskoppens folk på stedet. De vælges principielt af alle beboere i sognet, ikke kun af menighedsrådet. De er ansvarlige for kirkebygningens vedligeholdelse.

Provstisynoden Præsten og 2 repræsentanter for PCC er medlem af provstiforsamlingen, *the Deanery Synod*, hvor provsten, *the rural dean* eller *area dean*, er formand for præsterne og et lægt medlem er formand for de medlemmer, der er udpeget af menighedsrådene. Vi forstod, at det blev betragtet som lidt af en ærespost for veljente medlemmer af menighedsrådene at sidde i synoden, som ikke har megen egentlig magt, men som kan bringe forslag frem for højere myndighed. Provsten er en sognepræst, som udpeges af biskoppen. Han repræsenterer områdets præster overfor biskoppen og sørger for at skaffe betjening til provstiets kirker under embedsledighed, ferie osv. Der findes ikke noget, som svarer til provstiudvalget hos os, idet de enkelte sogne har en selvstændig økonomi (det vender jeg tilbage til). Derimod findes der i hvert stift en eller flere *Archdeacons*, som har overtilsyn med præsterne og tilsyn med bygningerne, bl. a. præstegårdene. Denne ærkediakon kan være en sognepræst, men de fleste har ikke præstetjeneste ved siden af.

Biskoppen og stiftssynoden Det næste trin i hierarkiet er stiftsrådet, *the Diocesan Synod*, som består af 3 "huse", *the House of Laity* (lægfolk), *the House of Clergy* (præster) og *the House of Bishops* (der kan nemlig være flere biskopper i et stift). Biskoppen har vetoret i stiftsrådet, "men det vil ikke være kloget at bruge den", kommenterede Colin Podmore. Det vil dog allerede nu være klart, at biskoppen har en noget anderledes stilling i en anglikansk sammenhæng end i en dansk sammenhæng. Hvis vi bruger et forenklet billede og forestiller os, hvad der skulle til for at grundlægge en kirke, hvor der ingen var i forvejen, så ville vi ud fra en dansk sammenhæng sige, at der skal være nogle døbte mennesker, som vil være kirke på det sted, altså en kristen menighed. For god ordens skyld må de kalde én til som præst til at forkynde evangeliet, lede guds-

tjenesten m.m. Flere menigheder kan så blandt præsterne vælge én til en særlig tilsynsgerning: en biskop. Men set fra et anglikansk synspunkt skal der først og fremmest være en biskop! Så kan der også være præster, for præsterne afleder deres åndelige myndighed fra biskoppens, der på sin side har sin myndighed i lige linie fra apostlen Peter! Myndighed og autoritet, javel, men kun som tjenere for Guds folk, det fremhæves ofte.

Det er på en måde paradoksalt, at en kirke, der - ligesom i øvrigt den romersk-katolske - strengt taget ikke kan eksistere uden biskopper, alligevel i meget høj grad styres gennem folkelig repræsentation i alle led. Det er også paradoksalt, at en kirke, der lægger så megen vægt på embedet forstået som bispeembedet, faktisk i langt højere grad end det er tilfældet her i landet har givet medlemmer af menighederne ansvar for afholdelsen af gudstjenester (mere herom senere).

The General Synod Kirkens øverste ledelse er siden 1970 *the General Synod*, som mødes 2 gange årligt, i London og i York, og hvor ærkebiskoppen af Canterbury er formand, mens ærkebiskoppen af York er næstformand. Denne øverste forsamling inden for den anglikanske kirke består ligeledes af tre "huse", et for lægfolkene, men to for præsterne og to for biskopperne, svarende til de to kirkeprovinser. Der er for tiden 564 medlemmer af the General Synod, nemlig 257 lægfolk, 254 præster og 53 biskopper. Gejstligheden er således klart i overtal, og det er netop biskopperne, der udgør dette overtal, men man understregede over for os, at lægfolket var repræsenteret og ofte i overtal (på de lavere niveauer) på alle planer i kirkens styrelse. Man kan sige, at Church of England er "episcopally led and synodally governed" (ledet af biskopperne og styret af synoden).

The General Synod udarbejder love for hele kirken, men disse af lovene skal stadfæstes af det engelske parlament (der kan afvise et lovforslag), og i visse sager føler det engelske underhus, at det repræsenterer *folket* i kirken. Der er således her noget, der minder om den danske folkekirkes forhold til staten, og the General Synod åbnes da også af dronningen.

Kan Church of England kaldes folkekirke? Colin Podmore svarede på dette spørgsmål, at skal man dømme efter kirkebesøget, så sidder en tredjedel af en given søndags kirkegængere i en anglikansk kirke, mens en anden tredjedel er til romersk-katolsk messe og den sidste tredjedel går i metodistkirken eller andre kirkesamfund. Men spørger man et repræsentativt udsnit af befolkningen, så siger to tredjedele, at de føler sig hørende til den anglikanske kirke! Det viser sig ikke mindst ved bryllupper og begravelser, som den anglikanske kirke altså har mange af (og som også er en indtægtskilde: der betales i England et gebyr til kirkens

Besøg i Church House

kasse for bryllup og begravelse og andre lignende tjenester). Men det interessante er nu, at en anglikansk præst er forpligtet over for *alle*, der bor i hans eller hendes sogn! Præsten kan ikke afvise nogen med henvisning til, at vedkommende ikke er "medlem".

Efter denne orientering var der rundgang i Church House, hvor vi bl. a. så den smukke, cirkelrunde kuppelsal, hvor the General Synod mødes. Denne dag var der en konference med temaet *Caring for Carers* (altså om hvordan kirkelige medarbejdere, der skal hjælpe og have omsorg for andre, selv skal få hjælp og omsorg). Mødesalen er større end det største samlingslokale i det engelske parlament, og derfor er det tradition, at partiet Labour låner salen til et større møde forud for hvert parlamentsår.

Lambeth Palace - center for en verdenskirke

Fra Church House ledsagede en af de tilknyttede præster os over Themsen til Lambeth Palace, residens for ærkebiskoppen af Canterbury, George Carey, som vi ikke mødte, da han var på rejse i Sydafrika. Men nogle af hans embedsmænd gav os i mødesalen over endnu en kop te en grun-

Selskabet foran Lambeth Palace

dig orientering om livet i og ud fra Lambeth Palace. Ærkebiskoppen af Canterbury er foruden at være biskop i sit stift og ledende biskop i hele England også "Chaplain to the Nation" og har f. eks. den opgave at krone dronningen (eller kongen). Der ses på mange måder hen til ærkebiskoppen, og han forventes at give mæle til nationens glæde eller sorg i stunder af særlig betydning for landet.

The Anglican Communion Men en meget væsentlig opgave for ham er at være leder af det anglikanske kirkefællesskab (communion) verden over. Der findes 36 selvstyrende kirkeprovinser, hver med sin ærkebiskop (f. eks. tidligere ærkebiskop Desmond Tutu i Sydafrika), og ærkebiskoppen af Canterbury er den første blandt ligemænd af disse. Han *regerer* altså ikke over verdens 70 millioner anglikanere, er ikke en "anglikansk pave", men det forventes, at han arbejder på at styrke venskabsbåndene og den fælles tro i kirkesamfundet. Siden 1867 har der hvert 10. år været holdt en konference for alle de anglikanske biskopper, *the Lambeth Conference*, og der har netop været afholdt en her i 1998, dog ikke i Lambeth Palace, der ikke kan rumme alle 800. Blandt deltagerne var første gang 11 kvindelige biskopper.

George Carey er arbejderson fra det sydlige London, og kirkens mission, dens sendelse og opgave i den moderne verden, ligger ham meget på sinde. Da han samtidig er en meget dynamisk og spontan person, har hans stab nogle gange svært ved at holde ham på måtten, forstod vi. De

Cambridge

mindede, da de sagde det, ikke så lidt om embedsmændene i TV-serien *Javel, hr. Minister*.

Lambeth Palace har været ærkebiskoppernes residens siden 1197 og er selvfølgelig om- og udbygget meget siden dengang. En interessant rundgang i krypt, kapel og sale sluttede i den smukke park, som er den næststørste slotspark i London, kun den ved Buckingham Palace er større. Den bruges bl. a. til større velgørende arrangementer, men det sker også, at kongehuset benytter den.

Cambridge og Ely

På vej med tog gennem det nordlige London ses det, at foråret har været længere på færde i England end i Danmark. Kastanierne er ved at være afblomstrede, og det er sommerligt varmt. På de flade sletter, som er gennemskåret af kanaler, ca. 90 km nord for London, ligger Cambridge og ligner noget, der slet ikke skulle ligge i sådan et udpræget landbrugsområde. Universitetets colleges og chapels ligger tæt ved floden Cam og lyser op med deres grågule sandstensmure, tårne og spir. Vi skal til aftensang, evensong, i King's College Chapel, der minder mere om en domkirke end om et universitetskapel. Vi er sent på den, men skyder for alt i verden ikke genvej hen over de usandsynligt flotte græsplæner. Lige før aftensangen begynder, er vi på de reserverede pladser i de gamle korstole.

Smuk, smuk korsang "Aftensang" lyder så enkelt og beskedent, men det er den ikke i King's College Chapel, der nok byder på den ultimative kombination af god musik, sublim korsang og sikkert gennemført liturgi. Drengkoret, der efter engelsk skik er placeret på hver sin side af mid-

tergangen, synger en klassisk messe - tonerne svæver længe oppe under det højsiddende ribbehvælvede loft - og ind imellem er der tekstlæsninger ved flere, både lægfolk og præster, hvorefter gudstjenesten afsluttes med nadverens uddeling. Man tager brødet og dypper det umiddelbart efter i vinen og spiser det. Således løses det problem med fælleskalken, som vi herhjemme har klaret med de små særkalker til hver altergæst. Fra det dunkle kirkerum, oplyst af levende lys, der dog er placeret i glasscylindre af hensyn til brandfaren, går vi ud i de smalle gader og smøger mellem universitetsbygningerne. Nede bagved løber floden, og der er altid en punt på vej, fladbundede pramme, der stages af sted.

Under middagen på hotellet kommer biskop Stephen Sykes uventet på besøg for at hilse på sine gæster og byde os velkommen til Ely stift.

Westcott House - om den anglikanske kirkes præsteuddannelse

I Dr. Michael Roberts bolig i Westcott House får vi næste dag en orientering om den anglikanske kirkes præsteuddannelse. Hvor vi her i Danmark lægger vægten på den akademiske teologi, og hvor selve den praktiske del af præstetjenesten er henlagt til nogle måneders pastoralseminarium og et obligatorisk efteruddannelsesforløb, dér synes det at være nøjagtig omvendt i Church of England. Det drejer sig i høj grad om at sætte studenterne i stand til at forestå gudstjenesten og menighedens liv i mission. De studerendes åndelige udvikling følges nøje (hvordan man så bærer sig ad med det?), og teologien, som ingenlunde er fraværende i studiet, er hele tiden bestemt af den kommende tjeneste som præst.

Der er ikke samme tradition for et grundigt, af kirken uafhængigt teologisk studium til alle præster som i bl. a. Danmark - hvilket nogle af dem, vi talte med, faktisk beklagede - men de studenter, som har evner og interesse for det, kan naturligvis læse videre ved et af de andre colleges i Cambridge eller andetsteds.

Westcott House

Præsteuddannelsen debatteres til stadighed, også i Danmark for tiden, er den god nok, grundig nok, praksisrelateret nok? Men vi fandt ikke, at den engelske ordning var et eksempel til efterfølgelse.

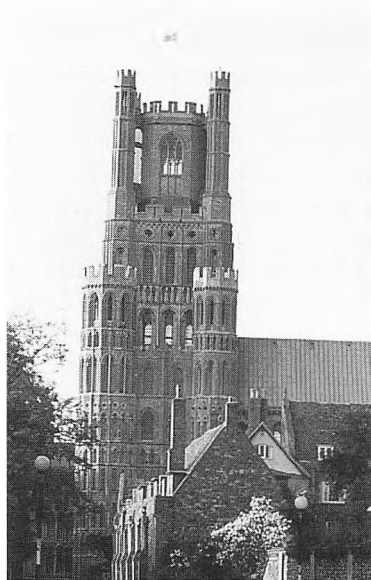
Ely stift

Domkirken i Ely, Ely Cathedral, er en mægtig bygning, selv efter engelske forhold. De lokale kalder den "skibet" og den ligner virkelig et stort, gråt skib, som sejler på det let bølgede terræn. Byen ser Ribe-agtigt lille ud i forhold til kirken. Da vi kommer nærmere ser vi et flag vaje fra det firkantede tårn. Det er rødt med hvide aftegninger, det ligner Dannebrog, og det er faktisk Dannebrog, hejst til ære for os. Endnu et bevis på den hjertelighed og gæstfrihed, vi hele vejen igennem blev mødt med. Flaget er en gave fra Ribe domkirke, fortæller man os.

Kirkens økonomi Ely stiftskontor afspejler på flere måder den anglikanske kirkes økonomiske situation. Det minder mere om en nedslidt kommuneskole end om det administrative center for et stift på størrelse med Københavns stift. Men sådan bør det vel også være, når man lever af frivillige gaver, og det gør Church of England for en stor del. Meget af tiden i sognene går med fund-raising, med at skaffe penge, fortæller stiftskontorchef Matthew Lavis os, men det er nu ikke så ringe endda, for på den måde får man et tæt arbejdsfællesskab, her kan alle være med og se, at deres praktiske og frivillige indsats gør en forskel. Sognene har i princippet en selvstændig økonomi, og pengene til sognene (og stiftet!) kommer fra kollekter i kirkerne, gavebreve, en slags frivillig kirkeskat, donationer fra fonde, ejendomsudlejning, forpagtningsafgifter og meget mere. Staten kan dog i visse tilfælde yde tilskud til særligt vigtige kirkers vedligeholdelse.

Møde i Lolland-Falsters stift - forlagt til bredden af River Cam

Dannebrog vajer fra
Ely Cathedrals tårn

Præsterne aflønnes af stiftet, som også sørger for boligen og dens vedligeholdelse - dette har menighedsrådene ikke noget at gøre med - hvori- mod udgifter i forbindelse med præstens arbejde betales af sognet. Præsterne aflønnes med 15.000 Pund om året, hvortil kommer 3.300 Pund i pensionsbidrag, noget relativt nyt. Til gengæld betaler de ikke boligbidrag. Organisten kan være aflønnet, men er det ofte ikke. Alle andre medarbejdere er frivillige, i hvert fald ved almindelige kirker.

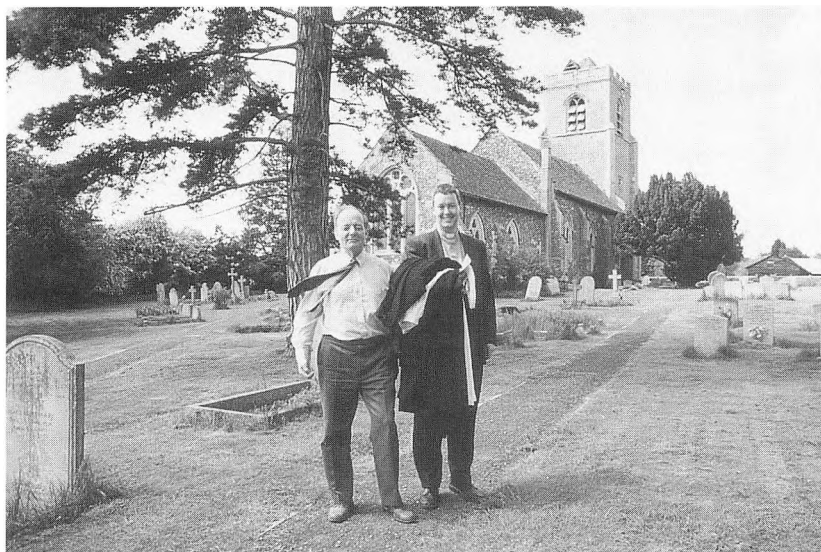
Til "supper" og provstemøde I bispegården ved siden af domkirken er vi inviteret til et dejligt aftensmåltid sammen med stiftets 3 archdeacons. Efter at have nydt gæstfriheden her, deltager vi som observatører i biskoppens møde med stiftets rural deans og læge formænd for provstisynoderne. Dagsordenens første punkt handler om, hvorledes nogle præster kan finde på at tage på længerevarende orlov uden at meddele det, og hvad man kan gøre ved det! Så er der et punkt om arbejdsbelastningen i de enkelte pastorater, hvor en præst kan have 4 eller flere sogne at passe, og et punkt om stiftets læsere, *readers*. Disse readers er lægfolk, som uden løn har påtaget sig at holde gudstjeneste i de kirker, hvor præsten ikke kan nå hen en søndag, således at så vidt muligt ingen kirke skal savne sin søndagsgudstjeneste! Læserne er ofte folk i en moden alder, hvis kvalifikationer og menneskelige egenskaber gør dem egnede til en sådan tjeneste. Deres løbende uddannelse blev drøftet, og så havde læserne en bøn til stiftet: de ville gerne have deres kørsels-

udgifter dækket! Nu fulgte et punkt om konkurrencen om den bedste årsrapport fra menighedsrådene. Der skal nemlig hvert år indgives rapport til biskoppen om det kirkelige livs trivsel i sognet. Som sidste punkt kommenterede og viste biskop Sykes en videofilm, som han havde taget initiativ til og selv medvirkede i: "With a little help from my friends" (med lidt hjælp fra mine venner) om hvordan vi i menighederne må medvirke til at nedbryde fordommene om de psykisk syge og gå foran ved at inddrage dem i fællesskabet.

Vi kunne nikke genkendende til meget denne dag, men måtte også konstatere, hvor forskellige vore forhold er, ikke mindst de økonomiske forhold. Finansieringen via kirkeskatten sparer os for mange bekymringer, trods budgetnedskæringer. Men får vi lige så meget ud af vore trods alt rigelige midler som englænderne med deres relativt meget færre? Bruger vi vore gode muligheder rigtigt? Det spørgsmål må hele tiden stilles - og besvares.

Ud i sognene

Biskop Holger Jepsen havde aftalt med biskop Sykes, at provsterne kom ud til hver sin kollega som "rural dean" om søndagen for bl. a. at medvirke ved gudstjenesten. Det blev et højdepunkt på turen og der blev knyttet mange gode kontakter. For mit eget vedkommende gjaldt besøget 4 små sogne øst for Cambridge, et bakket landområde, hvor mange af husene er overtaget af folk, der har deres arbejde inde i Cambridge. Første mål var kirken i Bourn, og the Rev. (= pastor) Jeremy Pemberton og jeg nåede frem netop som klokkerne begyndte at ringe, eller rettere: klemte i tur og orden, den store, den mellemste og den lille. Tre små drenge afløste hinanden ved rebene, der var ført helt ned i tårnrummet. Ingen automatisk ringemaskine her! Den danske præst skulle også lige prøve, det gik lidt langsommere. Gudstjenesten begyndte, det var en børnegudstjeneste, og vi præster deltes om tekstlæsning og prædiken, idet Jeremy Pemberton holdt en samtale over evangeliet med børnene og jeg fortalte om og bragte hilsen fra min kirke og sluttede med en betragtning over et ord fra den tekst, der netop denne søndag blev prædikeret over i de danske kirker. Det var også "Rogation Day", hvor der fra gammel tid bedes om Guds velsignelse over det voksende korn på markerne. Man samledes på en græsmark uden for kirken, og præsten ledte bønner her. Efter gudstjenesten samledes menigheden til kirkekaffe i en nedlagt skole, der fungerede som forsamlingshus, men vi skulle videre til kirken i Baxton. Denne var noget større, havde også et orgel, og der var lidt flere i kirke her end i den første, ca. 25. Kirkegangen var pæn der i sognene, fortalte Pemberton, men der var også en del steder, hvor der kom meget få. Det var en mere almindelig gudstjeneste,

Kirkeværgen og area dean Jeremy Pemberton (th.) foran Baxton kirke.

dog med et usædvanligt indslag: pludselig trådte tre fra den lokale baptistkirke frem og sang og spillede en afdeling vækkelsessange! Menigheden var ældre, prøvede folk, og de tog mildt overbærende imod det hele, så det ud til. Bagefter var der kirkekaffe nederst i kirken. Ude foran fortalte en af kirkeværgerne om tårnets nylige restaurering. Den havde man selv udført ved frivillig arbejdskraft, men under ledelse af en arkitekt fra stiftet.

Så gik turen til præsteboligen, et almindeligt hus i nærheden af kirken. Den oprindelige meget store præstegård var alt for dyr i vedligeholdelse, og den var for længst blevet solgt til en rigmand, som det er tilfældet med de fleste gamle præstegårde i England. Over middagen i haven med deltagelse af kollegaens hustru og fire børn blev der talt dansk og engelsk kirkeliv, herunder forholdene for kvindelige præster i de to lande. Carrie Pemberton var også præst og fungerede som sådan, men uden løn. Hun fortalte, at de kvindelige præster i England må kæmpe hårdt for anerkendelse og hun misundte os situationen i Danmark.

Kort efter gik turen tilbage til Cambridge, hvor resten af selskabet var begyndt at samles på hotellet efter meget forskellige oplevelser rundt omkring, men med et entydigt indtryk af gæstfrihed og godt kirkeligt fællesskab. På turen mod lufthavnen kort efter var der bred enighed om, at dette gjaldt hele opholdet hos Church of England.

Hvad var det så med den mission?

Ordet mission har flere gange i det foregående været fremhævet som et nøglebegreb i den kirkeforståelse, som i al fald for tiden præger Church of England. Et citat fra Lambeth-konferencen 1998:

“Hvis det at være døbt betyder at være draget ind i Guds egen handlen i mission (act of mission, efter sammenhængen: At Gud har sendt sin Søn til verden), så finder denne guddommelige mission sted i os alle konstant. Jo mere vi lader denne guddommelige handlen komme frem, i vore planer, ord og handlinger, jo mere vil den opnå sit formål. Guds ord vender ikke tomt tilbage, men udfører sit ærinde”.

I megen dansk teologi er der en skyhed for nøjere at definere virkningerne af, at Gud selv er kommet til os i Kristus. Vi skal ikke forske i virkningerne eller fremme dem, det er en anmasselse, men overlade det alt sammen til Helligånden, som gør sin gerning gennem Guds ord, når det høres og modtages i tro. Så sker det, som Gud vil, selv på trods og på tværs af os.

Den anglikanske kirke er ikke så sky af sig. I en rapport om “provstiet i forvaltertjenestens år” kaldes missionsprogrammer “måske provstiets vigtigste funktion” (om forvaltertanken se 1. Pet. 4,10). – I Church of England er man gået længere med sammenlægning af sogne end vi er endnu, og derfor har man fundet det nødvendigt at operere i større enheder, provstier, og at samle præster i hold, teams, under en af præsterne som leder og med lægfolk som deltagere. – For Huntingdon provsti beskrives det således: “Huntingdon provstis mission er at fremme Guds rige i Huntingdon-området ved *at* opmuntre, udruste og støtte provstiets kirker og hospitalspræsterne (...), *at* skabe, inden for provstiet, et diskussions- og debatforum (...) om emner vedrørende kirken på sogne-, stifts- og nationalt plan, *at* skabe forbindelse med andre kirkesamfund i området for at udvikle kristent fællesskab og gensidig støtte og opmuntring.”

Ja, men akkurat det samme kunne sagtens foregå i en dansk sammenhæng og foregik f. eks. i vore provstier med møderne om småsognsproblematikken i 1997-98 (“*at* skabe, inden for provstiet, et diskussions- og debatforum...”). Man er bare lidt mere beskedene herhjemme og slår ikke om sig med “Guds rige” og “mission” som etiketter på sine forskellige tiltag. Det kan jo give bagslag. Men måske er vi for beskedne - alligevel. Ret forstået er mission = sendelse en god betegnelse for det, der er begyndt ved vores dåb.

En grund til den stærke vægtlæggelse netop nu på kirkens mission, dens sendelse til verden med det gode budskab, er vel også, at den anglikanske kirke står i en helt anderledes udfordrende situation end vi endnu gør. Dels er den ikke folkekirke i samme forstand som vi, dels er andre religioner mere massivt repræsenteret i England end her. I denne situation trænges der til klarhed over, hvad der i egentligste forstand er kirkens budskab, og til mod til at udtrykke det.

Året i kirken og stiftet

Uddrag af landemodetalen 1998

Af biskop Holger Jepsen

Det lille sogn

I løbet af det år, der er gået siden sidste landemode, er den debat om det lille sogn, som jeg omtalte sidste år, kommet godt i gang. Der har i flere af provstierne været arrangeret møder, der var åbne for alle. Møderne var meget velbesøgte, og resulterede i konstruktive tilbagemeldinger. På basis heraf afholdtes den 28. marts 1998 en temadag i Bangs Have under overskriften: "Er sognet den bærende enhed i folkekirken?" Som det fremgår af denne titel, har debatten ikke kun drejet sig om det lille sogn, men også om kirkens struktur i mere omfattende forstand og om problemer, som alle sogne store som små er fælles om.

Temadagens indlæg var engagerede og spændende - uden klynkeri, og med optimisme trods de vanskeligheder, der ikke kan ignoreres.

Det er nu tanken, at materialet fra temadagen samt indlæg fra møderne i provstierne, bliver trykt og sendt ud til menighedsrådene gennem provsterne. Udsendelsen vil ske i efteråret, men jeg vil gerne allerede i dag opfordre til, at diskussionen fortsættes ude i sognene, og at man afholder menighedsrådsmøder, hvor der kan blive lejlighed til at tage stilling til nogle af de mange spørgsmål, der er rejst undervejs.

Den nye kirkebog

Der blev i 1996 efter anbefaling af en bredt sammensat arbejdsgruppe og efter en drøftelse med folketingets partier af den daværende kirkeminister taget beslutning om, at kirkebøgerne fremover skal føres på EDB.

Der gås direkte over til en elektronisk kirkebog, efter at kirkebøgerne igennem flere hundrede år er blevet ført i ærværdige, håndskrevne protokoller, først med fjerpen, så med fyldepen og i de sidste år med kuglepen.

Overgangen til at foretage personregistrering ved benyttelse af database- og informationsteknologi sker selvsagt ikke fra den ene dag til den anden - de første tilførsler vil formentlig ikke ske før i år 2001. Der er oprettet et projektsekretariat, og først efter et grundigt forberedelsesarbejde og en specialdesignet uddannelse af kirkebogsførerne vil systemet "Den Ny Kirkebog" - i daglig tale DNK - blive taget i brug.

Det er en stor ændring, der er på vej, og den har fremkaldt megen debat.

Personligt havde jeg gerne beholdt de gamle kirkebøger – på den anden side tror jeg, det ville have været meget vanskeligt for folkekirken at beholde personregistreringen også efter år 2000, hvis man havde holdt fast ved, at det fortsat skulle ske i håndskrevne protokoller.

50-året for ordination af de første kvindelige præster

Vi har i det forløbne år - den 28. april - fejret 50 året for ordinationen af de første kvindelige præster. Vi markerede det på en særlig måde i vort stift. Af gode grunde. Det var faktisk en gruppe mennesker på Falster, der blev årsag til de tre første kvindelige præsters ordination.

Det var *Lolland-Falsters valgmenighed*, der ønskede at få cand. theol. Johanne Andersen til præst.

Det var et lykkeligt valg. For Johanne Andersen drejede det sig ikke om en kvindesag, der skulle føres til sejr, men om et ønske om at forkynde evangeliet og at gøre det i folkekirken.

Der er grund til at understrege, at vi fik kvindelige præster, ikke på grund af et kirkepolitisk krav ovenfra, men fordi en menighed ønskede at kalde en kvinde til præst. Det ser jeg som noget positivt ved vores kirkes struktur, selvom det udløste den bitre kommentar i Præsteforeningens blad: "Skal 36 falstringer kunne ændre hele vor kirkes struktur?"

I dag er kvindelige præster en helt naturlig ting, og man må sige, at vi - mandlige - præster havde fået nok at gøre, hvis vi ikke havde haft vore kvindelige kolleger.

Debatten om kvindelige præster var meget uforsonlig, og man kunne få indtryk af, at de sidste tider var nær. Det blev f.eks. hævdet, at Skriften på grund af den nye lov ikke længere var normgivende for vores kirke, og at kirken med sin beslutning havde sat sig uden for frelsesgrundlaget.

Der var dog ingen, der sagde deres stilling op på grund af loven. Der var mange, der senere erkendte, at de havde taget fejl i deres modstand, og det må man nære respekt for. Det er nu en gang sådan, at vi skal have tid til mentalt at vende os til det, vi ikke er vant til.

Det er historie nu, og jeg skal ikke dvæle yderligere ved det. Det er imidlertid fristende i netop denne forsamling af menighedsrådsmedlemmer at nævne, at der lød lignende dystre udsagn, da I.C. Christensen ønskede at give menighedsrådene demokratiske rettigheder.

Biskop Frederik Nielsen, Århus, der havde været professor i kirkehistorie, formulerede det sådan: "Flertalsregimentet kan let blive det sidste stadium før Kristi genkomst, for ad den vej kan det antikristelige arbejde sig frem. Og hvorledes kan man andet end grue over flertalsregimentet, når man har Langfredag i minde?"

Som et kuriosum kan jeg nævne, at han i stedet ønskede mere magt til biskopperne! Men han var jo også biskop på det tidspunkt!

Jeg er ikke enig med ham! Vi har ikke i Danmark en bispekirke og skal ikke have det!

Derfor mener jeg også, at biskopper bør være tilbageholdende med fælles-udtalelser.

Det er ganske usædvanligt, at der i det forløbne år er kommet to af slagsen. Dels om et eventuelt velsignelsesritual for registreret partnerskab, dels om den såkaldte fælleserklæring om retfærdiggørelsen.

Jeg behandlede begge spørgsmål i min landemodetale sidste år, men vil godt knytte et par kommentarer til udtalelserne.

Registreret partnerskab

Udtalelsen om velsignelse af registreret partnerskab var, som nogen vil huske, foranlediget af et brev til biskopperne fra Landsforeningen for bøsser og lesbiske, der gav udtryk for et ønske om et ritual for kirkelige velsignelse af registreret partnerskab.

I vores udtalelse afviste vi et ritual. Ritualer skal forene og ikke splitte. Det vil sige, at der skal være en høj grad af enighed om dem. Det var der ikke! Allerede af den grund måtte man opgive tanken om et ritual.

I stedet pegede biskopperne på den mulighed for at holde en andagt eller gudstjeneste, som lov om kirkers brug allerede nu giver præster, der ønsker det.

De fleste præster har sikkert været med til at afholde en andagt i forbindelse med et sølvbryllup, et guldbryllup eller en fødselsdag. Jeg forstår udmærket det ønske, der ligger bag henvendelsen til en præst om en sådan andagt eller gudstjeneste. Det er mig ganske umuligt at se noget ukristeligt i, at homofile kan nære et sådant ønske.

Det er forståeligt, at bøsser og lesbiske - meget stilfærdigt i øvrigt - gav udtryk for skuffelse over for biskoppernes udtalelse, for deres anmodning var blevet afvist! Der blev *ikke* indført noget nyt ritual!

Det var mere overraskende, at der kom protester fra de otte organisationer, der udsendte den alternative rapport "Kærligheden glæder sig ikke over uretten".

Hvad var det, man var imod? Som jeg ser det, savnede de otte organisationer i biskoppernes udtalelse en fordømmelse af den minoritetsgruppe, som de homofile udgør.

Ja, biskopperne tager i deres udtalelse afstand fra den kristelige fordømmelse, som har forfulgt de homofile og gjort livet til et helvede for dem. Det er det, vi bebrejdes med argumenter, der til forveksling ligner de argumenter, der for 50 år siden blev fremført mod kvindelige præster.

De fremføres med stor lidenskab, og på en injurerende måde, som gør, at en samtale meget vanskeligt kommer i stand.

Anklagen kan samles i følgende punkter:

Biskopperne halser efter tiden og handler med deres udtalelse mod kirkens bekendelse og bibelen som Guds ord.

Det er en alvorlig anklage, og den er, som enhver kan sige sig selv, usand! Men man kan gentage den så ofte, så man til sidst selv tror på den.

Selvfølgelig ved biskopperne sig forpligtet på Bibel og bekendelse! Lad mig sige et par ord om det!

Lad mig begynde med at slå fast, at vores bekendelse gælder *Kristus* og ikke en bog. Vi bekender os til den korsfæstede og opstandne Kristus, den levende Guds søn, som i sin kirke, i dåb og nadver, i forkyndelse og lovsang, møder os med sin dom, sin tilgivelse og sit håb.

I denne kirke spiller Bibelen en afgørende rolle. Det gør den, fordi den fortæller om - vidner om - *ham*, vi bekender os til! Det er *dette* vidnesbyrd, der for os som kirke er Bibelens centrum!

Bibelen er bøgernes bog, og den består af mange bøger. De har et meget forskelligt indhold. De er ikke faldet ned fra Himlen, men er skrevet af mennesker, og derfor er de et langt stykke præget af den tid, hvori de blev til.

Vi må skelne mellem det vidnesbyrd om den korsfæstede og opstandne Kristus, som til alle tider er det samme, og så en lang række udsagn, der hører en bestemt tid og et bestemt sted til. Vi må læse Bibelen ud fra det vidnesbyrd, der er dens kerne. Det er, som Luther udtrykte det, "*lyskraften*".

Bibelen rummer mange udsagn, og man kan læse den på så mange måder, og man kan få den til at give sig selv ret i hvad som helst. Alle kender den måde, hvorpå Jehovas Vidner læser Bibelen.

Jeg så for nylig en film om kampen for borgerrettigheder i USA. Det var mig ikke ukendt, og alligevel chokerede det mig at blive mindet om det, at kampen for apartheid blev ført med kristelig lidenskab og bibelske citater. Det samme var tilfældet i Sydafrika. Man anførte bl.a. som begrundelse for apartheid 1. Mosebog kap. 9 v.27, der er en del af Noahs forbandede af den yngste søn Kanaan, der havde krænket sin far på en utilbørlig måde. Noah siger her: "Gud skaffe Jafet plads, at han må bo i Sems telte; og Kanaan blive hans træl."

Jeg håber, at alle er enige med mig om, at dét er en meget betænkelig omgang med Bibelen! Men sådan kommer man meget hurtigt til at bruge den, når man piller udsagn ud, der kan have givet god mening i deres oprindelige historiske sammenhæng, for at bruge dem i vores ændrede situation til at slå andre i hovedet med.

Vi skal *ikke* læse Bibelen, som nogle muslimer, men ikke alle, læser Koranen! Et sådant uformidlet forhold til den, har vi ikke. Vi må *alle* fortolke den. Og det *gør* vi alle! Også de, der med så stor lidenskab fremfører de bibelske steder, der taler mod homoseksualitet, som Guds klare ord.

Man vil f.eks. ikke følge Bibelens opfordring til at slå de homoseksuelle ihjel!

Jamen betyder det, at alt kan være et fedt, og at mennesker kan gøre, hvad de vil? Er der ikke noget, der hedder synd?

Jo, det er der! Udover Kristus-vidnesbyrdet er der en anden konstant i Bibelen, som ikke skifter med tiderne: det er kærlighedens fordring, at du skal elske din Gud og din næste. Den er vi alle forpligtet på i de sammenhænge, hvori vi lever - det er de homofile naturligvis også. Den gælder ubetinget, den er ikke til at komme uden om, og *ingen*, absolut *ingen*, lever op til dens krav. Det er Guds lov, og den er ikke så ligetil at håndtere. Den betyder, at vi *alle*, uden undtagelse, over for Gud står som skyldige, der kun har ét at håbe, at det er sandt, når vi i vores dåb fik at vide, at vi - som vi er - er hans børn. Overfor kærlighedens lov står alle som skyldige, og hvor det går op for os, der har vi nok at gøre med vores egen synd, - der er slet ikke tid til at være så optaget af de andres. Kærlighedens lov rammer dybt! Det er *dig*, der er dømt; det er *dig*, der henviser til Guds nåde. Derfor er det umuligt med Bibelen i hånden at stille sig til dom over for andre! Det er at afsvække kærlighedsbudet!

Med disse ord har jeg prøvet at antyde mit bibelsyn, og der er for mig ikke tvivl om, at der i vores kirke er behov for en drøftelse af bibelsynet - en drøftelse, der naturligvis forudsætter en gensidig tillid, d.v.s. en tillid til, at de, der læser anderledes end vi selv gør det, gør det udfra deres ærlige overbevisning!

Så vil jeg godt tilføje endnu en ting: Vi har alle også brug for at læse mere i Bibelen. Det vil jeg meget opfordre til, at man gør, og meget gerne gør sammen!

Fælleserklæring om retfærdiggørelsen

Den anden udtalelse, biskopperne er kommet med i det forløbne år, gjaldt fælleserklæringen om retfærdiggørelsen.

Vi skulle svare på, om vi i erklæringen fandt en konsensus i det romersk-katolske syn på retfærdiggørelse og det lutherske, og om vi på den baggrund ville ophæve de gensidige fordømmelser. Vores svar var, at vi ikke finder den omtalte konsensus, men at det ikke betyder, at vi fordømmer den katolske kirke. Fordømmelserne findes ikke i Den danske Folkekirkes bekendelsesskrifter, og i øvrigt mener vi ikke, at fordømmelser hører hjemme i forholdet mellem kirker. Derudover vil jeg henvise til mine bemærkninger fra sidste år.

Og så kan jeg tilføje, at jeg meget gerne kommer ud og taler om spørgsmålet om retfærdiggørelse. Af min summariske gennemgang kan man få det indtryk, at der er tale om teologisk pindehuggeri. Det er ikke tilfældet! Vi er med det spørgsmål helt inde ved nerven af vores forståelse af,

hvad kristendom er. Jeg kunne henvise til salme 435 i salmebogen: "Nu fryde sig hver kristenmand", hvor Luther i en af vores salmebogs største salmer med stor styrke gøre rede for, hvor elementært og eksistentielt spørgsmålet om retfærdiggørelse *af tro alene* er. Det er hans tro på, at hans frelse ikke afhænger af, hvad han gør, men alene af Guds nåde, der gør, at han kan give sin glæde så frit et løb, som det sker i salmen:

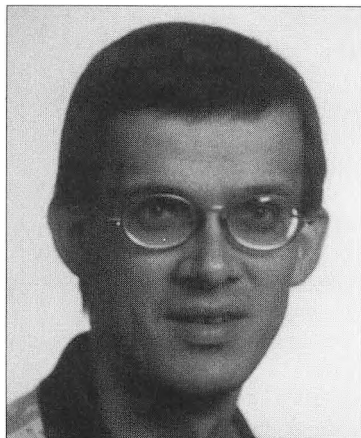
Nu fryde sig hver kristenmand
og springe højt af glæde!
Ja, lad os alle trindt om land
med liv og lyst nu kvæde!
For Gud, så god som han er stærk,
har gjort et herligt underværk,
betalt i dyre domme.

Af- og tilgang i stiftets gejstlighed

Nye præster i stiftet

Hartvig Poulsen

f. 29.11.61 i Hodsager (Holstebro).
HF eksamen fra Holstebro Gymnasium.
Cand. Theol. fra Københavns Universitet.
Ordineret 23.10.94 Domkirken i Torshavn.
Sognepræst i Suderø Nordre Præstegæld
1994-95.
Konstitueret sognepræst i hhv. Solvang
kirke, Kingos kirke
og Ledøje-Smørum pastorat 1996-97.
Ansæt 1.1.98 i Hillsted-Skørtinge pastorat
samt betjening af Maribo sygehus.

Elin Birgitte Olsen Rasmussen

f. 25.03.55 i Karlstrup.
HF eksamen 1978 fra Vordingborg.
Cand. Theol. fra Københavns Universitet.
Ordineret 29.03.98 i Maribo Domkirke.
Ansæt 01.04.98 i Rødby-Ringsebølle pasto-
rat.

Mette Trankjær

f. 13.03.62 i Odense.

Nysproglig student fra Fyns Studenterkursus 1981.

Exam. art. i fransk fra Københavns Universitet 1988.

Cand. Theol. 1997 fra Københavns Universitet.

Ordineret 21.06.98 i Maribo Domkirke.

Ansæt 01.07.98 i Horbelev-Falkerslev pastorat.

Hans Iversen

f.22.08.45 i Egvad sogn, Rødekro.

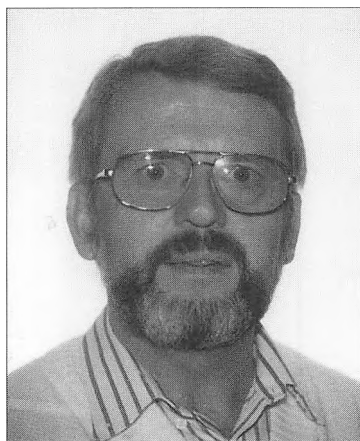
Tidligere kordegn og ydremissionær.

Missionshøjskole i Stavanger.

Ordineret 01.11.92 i Antsiranana, Madagascar.

Bestået §2 prøven 1998.

Konstitueret fra juli - oktober 1998 i Nebelunde-Sædinge pastorat.

Konstituerede præster

Margrethe Horstmann har været konstitueret i Horslunde-Nordlunde pastorat 01.02. - 20.08.98 under sognepræst Theresia Treschow-Kühls barsel.

Britta Rahbek har været konstitueret i Sandby sogn fra 15.12.97 - 15.03.98 under provst Kurt Johanssons orlov.

Britta Rahbek har været konstitueret i Søllested-Skovlænge-Gurreby fra 01.11.98 - 01.02.99 under sognepræst Bente Asschenfeldts orlov.

Afgåede præster

Frode Langballe er fra udgangen af august 1998 afskediget med pension.

Fraflyttede præster

Sognepræst Annie Krog Foldager er fra 01.03.98 ansat som sognepræst i Vinding-Bryrup-Vrads pastorat, Århus stift.

Landemodet

År 1998, den 10. juni, blev Landemodet afholdt i Maribo under præsidium af stiftamtmand Lauritz Hvidt og biskop Holger Jepsen.

Samtlige provster var til stede.

Ved den indledende gudstjeneste prædikede domprovst Ole Opstrup.

Ved mødet i Bangs Have talte tidligere formand for Folketinget, professor dr. polit. Erling Olsen om "Kristendom og Socialisme".

På det lukkede Landemode blev følgende vedtaget:

1. Ved næste års Landemode prædiker provsten for Lolland nørre provsti med provsten for Lolland søndre provsti som suppleant.

2. Regnskabet for "Legat til fordel for enker og børn af præster i Lolland-Falsters stift" for tiden 1.1.-31.12.97 blev fremlagt i revideret stand og godkendt. Regnskabet sendes derefter til Civilretsdirektoratet til decision.

Der forelå 10.500,- kroner til uddeling. Der var indkommet 5 ansøgninger.

Det vedtoges at uddele 1 legatportion á 5.000,- kroner, og 4 legatportioner á 1.000,- kroner.

Det vedtoges samtidig at oplægge 1.500,- kroner af legatmidlerne til legatkapitalen.

3. Provsten for Lolland østre provsti aflagde regnskab for "Biskop Rasmus Møllers Legat" og redegjorde for legatets forhold:

Legatet tildeles for en 3-årig periode med én portion pr. år, og legatet tildeles ved sidste Landemode Julie Christine Lund.

2. legatportion uddeles med 1.200,- kroner.

4. Regnskabet for Lolland-Falsters Stiftsfond for året 1997 blev fremlagt i revideret stand.
Regnskabet blev godkendt.
Et eksemplar af det godkendte regnskab indsendes til Civilretsdirektoratet til godkendelse.
5. Regnskab for Lolland-Falsters kirkelige Legatfond for året 1997 blev fremlagt i revideret stand og godkendt.
6. Regnskab for Strandkirken ved Marielyst for 1997 blev forelagt Landemodet i revideret stand. Regnskabet blev godkendt.
7. Det vedtoges at imødekomme Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmers anmodning om via stiftskontoret at udsende en jubilæumsbog i stiftet i anledning af 150 års jubilæet for Grundloven den 5. juni 1999.
Grundlovsjubilæet markeres i øvrigt på Landemodet den 9. juni 1999 gennem valget af foredragsholder og i biskoppens beretning.
8. Provst Jens Lose orienterede om stiftets flygtningeudvalg, som han er formand for. Udvalget består desuden af biskoppen og provst Roland. Stiftsadministrationen er sekretariat.
Der planlægges afholdt en temadag i efteråret 1998 eller foråret 1999 om forholdet mellem Kristendom og Islam.
Integreringen af flygtningene har i øvrigt været et af hovedtemaerne for flygtningearbejdet i stiftet.
9. Provst Roland er af stiftsøvrigheden udpeget som medlem af præstehenkekassernes bestyrelse i København .
Provst Roland redegjorde for arbejdet i bestyrelsen, hvor der i år forelå 153 ansøgninger til legatmidler, som skulle uddeles.
Legatmidlerne stammer bl.a. fra Lolland-Falsters stift, og det er baggrunden for, at stiftet med mellemrum skal udpege et medlem af bestyrelsen for en periode af 4 år.
10. Biskoppen redegjorde for Det religionspædagogiske Undervisningsudvalg, som for tiden består af sognepræst Anne Birgitte Villadsen, sognepræst Jens Chr. Nielsen, domprovst Ole Opstrup, Hanne Eriksen, Hanne Christiansen begge fra Amtscenteret samt af Ruth Kjølbje. Kirsten Nielsen ønsker at træde ud. Der udpeges et nyt medlem til afløsning.
Samarbejdsaftalen med Folkekirkens Pædagogiske Institut er nu ikke længere tænkt som tidsbegrænset, men som en løbende aftale.

Hovedområdet for udvalgets virksomhed er den religionspædagogiske samling på Amtscenteret i Maribo. Den daglige leder er sognepræst Kasper Høyer, Vesterborg, som har det indlagt som en forpligtelse i sin sognepræstestilling med 25%.

Det andet hovedområde er kursusvirksomhed på Amtscenteret, som bekendtgøres via stiftskontoret til præsterne.

Landemodet tog referatet til efterretning og bekræftede mandatet til det stående udvalg.

11. Det nævntes, at der i stiftet bør nedsættes et medieudvalg, idet stifterne og provstierne skal etablere hjemmesider på Internettet.

Biskoppen orienterede kort om de puljemidler, der efter aftale mellem Præsteforeningen og Kirkeministeriet er afsat til fordeling i stifterne til præster, der påtager sig særlige opgaver, som stiftet ønsker varetaget. Indstillingen foretages af biskoppen sammen med præstetillidsmændene. Følgende er indstillet for 1 år.

Sognepræst Bjarne Madsen for arbejdet med Felters Bibliotek på Fuglsang.

Sognepræst Peder Kistrup for arbejdet med stiftets Katastrofeberedskab.

Sognepræst Torben Møllenbach for arbejdet med redaktion af stiftsårbogen.

Sognepræst Michael Fagerlund for medvirken med etablering af stiftets hjemmeside.

Love, bekendtgørelser og cirkulærer m.v.

C: cirkulære – CS: cirkulæreskrivelse – S: skrivelse.

Hvor intet andet er anført, er cirkulære, cirkulæreskrivelse eller skrivelser m.v. fra Kirkeministeriet.

1. Vejledning 08.09.97 til kommunalbestyrelserne om tilskud af fællesfonden til nedsættelse af de kirkelige ligningsbeløb.

2. S. 09.09.97 med Kirkeministeriets beregning af ordinært tilskud for 1998 af fællesfonden til flere kommuner. Lolland-Falsters stift med kroner 12.296.000,-.

3. S. 12.09.97 vedrørende nyt overenskomstgrundlag pr. 01.04.97 for gartnere og gartneriarbejdere ved bykirkegårde.

4. Vejledning 30.09.97 om ferierettigheder for ansatte ved kirker og kirkegårde.

5. Vejledning 13.10.97 om de forhandlingsregler, der gælder for tjenestemænd m.fl. ved folkekirkens kirker og kirkegårde.

6. C. 24.10.97 om ændring af visse kirke- og kirkegårdsansattes lønninger m.v.

7. Cs. 29.10.97 med satser for ATP-bidrag fra 01.04.97.

8. C. 01.11.97 om godkendte fornavne.

9. C. 10.11.97 om ophævelse af kvoteringen af graverens administrationstilæg.

10. C. 14.11.97 fra Finansministeriet om aftale for tillidsrepræsentanter i staten m.v.

11. C. 25.11.97 om ændring af cirkulære om kirkelige kassers budget, regnskab og revision m.v.

12. C. 25.11.97 fra Finansministeriet om omlægning af grundbeløb fra niveau 01.10.84 til niveau 01.10.97.

13. S. 01.12.97 om ændring af navnelovens §14-udtalelse fra børn under 12 år ved navneændring.

14. S. 05.12.97 om forhøjelse af maksimum for menighedsrådenes rådighedsbeløb til kroner 114.000,- fra 01.01.99 at regne.

15. Cs. 05.12.97 om pensionsbidrag af visse faste tillæg til kordegne.

16. C. 10.12.97 om forhøjelse af rådighedstillæg til visse organiststillinger.

17. C. 15.12.97 fra Finansministeriet om regulering af satser for tjenesterejser og for supplerende flyttegodtgørelse.

18. Bekendtgørelse 17.12.97 fra Miljø- og Energiministeriet om orientering af Skov- og Naturstyrelsen forinden nedrivning eller salg til private af visse fredede bygninger m.v. i offentligt eje (bygninger ældre end 50 år).

19. C. 20.12.97 om løn- og ansættelsesvilkår for kirke- og kirkegårdsfunktionærer.

20. C. 30.12.97 om godtgørelse for benyttelse af eget befordringsmiddel på tjenesterejser med virkning fra 01.01.98.
21. S. 05.01.98 om rådighedstillæg på kroner 32.800,- (pr. 01.10.97) til overenskomstansatte hjælpepræster, der omfattes af det nye lønsystem.
22. Cs. 12.01.98 om oprettelse af stillinger som kordegn og om oprettelse af stillinger som kordegneassistent.
23. C. 23.01.98 om omklassificering af PO-organiststillinger i lønramme 9/14/17.
24. Meddelelse 23.01.98 om legalisering af attester til brug i udlandet.
25. Cs. 26.01.98 med satser for ATP-bidrag fra 01.01.98.
26. C. 03.02.98 om opsigelse af forsikringer m.v.
27. Meddelelse 05.02.98 om nyt lønsystem for hjælpepræster m.v.
28. C. 12.01.98 om statslige myndigheders journal- og arkivsystemer.
29. C. 12.01.98 om aflevering af statslige myndigheders arkivalier til Statens Arkiver.
30. Bekendtgørelse 13.02.98 om samarbejde mellem menighedsråd om ændring af budgetproceduren m.v.
31. S. 18.02.98 vedrørende administrationen af §§3-4 i C 12.01.98 om oprettelse af stillinger som kordegn og om oprettelse af stillinger som kordegneassistent.
32. S. 11.02.98 om regulering pr. 01.04.98 af tillæg til provster og særligt tillæg til præster.
33. S. 11.03.98 vedrørende det honorar, der tilkommer en pastor emeritus, der efter biskoppens anmodning varetager en enkelt gudstjeneste eller kirkelig handling som vikar for tiden 01.04.98 - 30.09.98.
34. C. 17.03.98 fra Finansministeriet om forældreorlovsdirektivet.
35. C. 23.03.98 om ændring af visse kirkegårdslederens lønninger.
36. C. 24.03.98 fra Finansministeriet om regulering af satser for naturalydelser og kontorholdsgodtgørelse.
37. C. 26.03.98 fra Finansministeriet om ændrede retningslinier for beregning af løn under betalt fravær (f.eks. sygdom, ferie og barselsorlov).
38. Bekendtgørelse 06.04.98 om provstiudvalgskassernes budget, regnskab og revision m.v.
39. S. 13.04.98 om C. 09.03.98 fra Boligministeriet om modværdier i danske krav af EU-udbudsdirektivernes tærskelværdier for perioden 01.01.98 - 31.12.99.
40. C. 15.04.98 om omklassificering af en række kordegne- og kirkegårdslederstillinger.
41. Cs. 15.04.98 om folkekirkens budgetter for 1999.
42. S. 17.04.98 om forhøjelse pr. 01.10.97 og 01.10.98 af visse rådighedstillæg til visse organiststillinger.
43. C. 21.04.98 fra Finansministeriet om ændring af cirkulære om tjenesterejseaftalen.
44. Vejledning 29.04.98 om provstiudvalgskasserne.

45. S. 29.04.98 om regulering pr. 01.04.98 af godtgørelse til præster, der ikke bor i tjenestebolig.
46. C. 30.04.98 om regulering af kirkefunktionærens lønninger m.v. pr. 01.04.98.
47. C. 30.04.98 om lønning af vikarer ved kirker og kirkegårde pr. 01.04.98.
48. S. 06.05.98 med rettelser til C. 15.04.98 om omklassificering af en række kordegne- og kirkegårdslederstillinger.
49. C. 29.04.98 fra Finansministeriet om rammeaftale om distancearbejde.
50. S. 28.05.98 om nye lønninger m.v. for gartnere og gartneriarbejdere pr. 01.04.98.
51. Bekendtgørelse 08.06.98 om ændring af bekendtgørelse om folkekirkens deltagelse i mellemkirkeligt arbejde.
52. Cs. 15.06.98 om løn- og ansættelsesvilkår for gravermedhjælpere m.fl.
53. S. 16.06.98 om ansættelse ved kgl. resolution af rektor, dr. theol. Ole Jensen som rektor for Præsternes Efteruddannelse i en periode på 3 år fra 01.08.98.
54. S. 24.06.98 om regulering pr. 01.04.98 af understøttelser til tidligere kirkefunktionærer eller deres ægtefæller.
55. C. 01.07.98 fra Finansministeriet om tjenesterejseforsikringen.
56. S. 10.07.98 vedrørende navngivning af piger, hvis forældre har tilknytning til den navneskik, at piger ved navngivning tillægges et pigefornavn efterfulgt af faderens, farfaderens og evt. oldefaderens fornavn.
57. Vejledning juli 98 om "Ny mulighed for rådgivning fra Akademirådets Udvalg for Kirkekunst".
58. Orientering juli 98 om "Kirkeministeriets bygningskonsulenter for Præstegårde".
59. C. 31.07.98 om aflønning af provstisekretærer.
60. Bekendtgørelse 04.08.98 fra Arbejdsministeriet af lov om orlov.
61. Cs. 07.08.98 om pensionsbidrag af administrationstillæg til gravere og visse kirkegårdsledere.
62. S. 10.08.98 vedrørende de beløb, det påhviler kommunerne i Lolland-Falsters stift at udrede i landskirkeskat for regnskabsåret 1999.
63. C. 20.08.98 om mørkt tøj til kordegne.

Uddrag af Kirkeministeriets skrivelser og afgørelser til stiftsøvrigheden

1. Skr. 13.10.97 fra Kirkeministeriet i anledning af ændringerne i feriereglerne, der følger af aftale af 02.05.97 om ferie, specielt i relation til cirkulærebemærkninger til ferieaftalens § 4 om at foretage fradrag for lønnet beskæftigelse i fraværperioden. Kirkeministeriet meddeler således, at den feriegodtgørelse, der skal fradrages i ferielønnen, når en ansat afholder ferie med løn optjent under tjenestefrihed uden løn efter reglerne i § 4, stk. 1 eller 2, skal være feriegodtgørelsen *før* fradrag af skat og arbejdsmarkedsbidrag, der fratrækkes i ferielønnen *før* fradrag af skat og arbejdsmarkedsbidrag.

Tilsvarende gælder i de tilfælde, hvor en ansat genindtræder efter en tjenestefrihedsperiode af mere end 1 måneds varighed og efter aftale afvikler den *før* tjenestefriheden optjente ferie som ferie med løn.

Da de af Feriekonto udstedte feriekontobeviser ikke indeholder oplysning om bruttoferiegodtgørelsen, må størrelsen heraf dokumenteres af den ansatte ved hjælp af en lønspecifikation eller lignende.

2. Afgørelse 14.10.97 i anledning af, at et menighedsråd har forespurgt om, hvorvidt der kan opnås dispensation fra bestemmelsen i § 10, stk. 6, sidste punktum i lov om menig-

hedsråd, hvorefter en funktionær, der er ansat ved kirken eller kirkegården, ikke kan vælges til kontaktperson. Kirkeministeriet meddeler, at den pågældendes bestridelse af hvervet som kontaktperson er i strid med princippet i § 10, stk. 6, i lov om menighedsrådslov og at der kan ikke meddeles dispensation, idet bestemmelsen er en generel inhabilitetsregel, der blandt andet tjener til at sikre, at funktionærer ved kirken ikke gennem varetagelse af de særlige opgaver herunder tilsynsfunktioner, som påhviler en kontaktperson, kan få indflydelse på egne eller andre funktionærers ansættelsesforhold.

Afgørende i denne forbindelse er ikke alene, om en person kan siges at være ansat som funktionær ved kirken eller kirkegården, men også om den pågældende befinder sig i et underordningsforhold til menighedsrådet.

3. Skr. 16.10.97 i anledning af et menighedsråds klage over provstiuudvalgets afgørelse vedrørende størrelsen af det honorar, menighedsrådet har besluttet at tillægge formanden for menighedsrådet. Kirkeministeriet meddeler, at man ikke finder grundlag for at anfægte det skøn, provstiuudvalget har udøvet med hensyn til fastsættelsen af de omhandlede honorars størrelse. Ministeriet har herved

navnlig lagt vægt på, at provstiuvalgets afgørelse vedrørende honorarernes størrelse bygger på en skønmæssig vurdering ud fra en konkret vurdering over den samlede arbejdsbyrde, der er forbundet med varetagelsen af de omhandlede hvervsfunktioner, samt den faktiske adgang til administrativ bistand. Det giver heller ikke ministeriet anledning til bemærkninger, at provstiuvalget i denne forbindelse har taget udgangspunkt i en sammenligning af honorarstørrelser i almindelighed for varetagelsen af hverv som de omhandlede.

4. Skr. 27.10.97 i anledning af en sag, hvor en sognepræst anmoder om nedsættelse af bolig- og varmebidrag, idet sognepræsten henviser til de store gener, det medfører for hende selv og hendes familie at bo i X præstegård under den igangværende gennemgribende renovering. Sagen drejer sig om nedsættelse af det samlede bidrag med 50% indtil istandsættelse og ombygning af den pågældende præstegård var afsluttet. Kirkeministeriet anfører blandt andet, at for brugsforholdets påbegyndelse gælder reglerne i tjenesteboligcirkulærets § 9, hvorefter "Tjenesteboligen skal stilles til tjenestemandens rådighed i god og forsvarlig stand fra ansættelsestidspunktet eller det særligt fastsatte tidspunkt for brugsforholdets begyndelse, og så længe brugsforholdet varer. På overtagelsestidspunktet skal boligen være rengjort, ruderne skal være hele, og alle udvendige døre skal være forsynet med brugelige låse med tilhørende nøgler." Der er endvidere regler i cirkulærets § 11 og i bemærkningerne hertil i cirkulæreskrivelsen om overtagelses-syn i forbindelse med indflytning. Det

anføres videre, at da præsteboligen ikke blev stillet til rådighed for sognepræsten i god og forsvarlig stand, gælder det i henhold til § 10 stk. 1, i boligcirkulæret, at "Hvis tjenesteboligen ikke stilles til rådighed til den fastsatte tid, foretages kun fradrag i lønnen, jfr. § 20, i forhold til den tid, boligen faktisk står til den ansattes rådighed". Da kun en del af boligen har været til rådighed for sognepræsten, og denne rådighed har været behæftet med store gener, finder ministeriet, at der analogt med den i § 10, stk. 1, nævnte situation bør ske en reduktion af boligbidraget (og varmebidraget). Det tilføjes, at ministeriet ikke anser den af sognepræsten ansøgte nedsættelse af bolig- og varmebidrag med 50% i ombygningsperioden for urimelig.

5. Skr. modtaget 12.11.97 vedrørende forpligtelsen for en kirketjener ved X kirke til at medvirke ved kirkelige handlinger i X kirke under restaureringen af X kirke. Kirkeministeriet anfører, at det efter drøftelse med de forhandlingsberettigede organisationer, er opnået enighed om, at kirkebetjeningen i lånte kirker skal medvirke ved samtlige kirkelige handlinger henlagt til kirken i den pågældende periode.

6. Skr. 05.12.97 i anledning af cirkulære 25.11.97 om ændring af cirkulære om kirkelige kassers budget, regnskab og revision med angivelse af frister for budgetteringen fra 1. januar 1998 for kirke- og præstegårdskasserne:

Inden 1. juni:
Menighedsrådene indsender budget for kirke- og præstegårdskasserne til provstiuvalget.

1. juni til 1. september:

Provstiuvalget indkalder menighedsrådene til budgetsamråd. Samrådet skal afholdes, inden provstiuvalget godkender kirke- og præstegårdskassernes budgetter.

Senest 1. september:

Prostiudvalget godkender budgetterne for kirke- og præstegårdskasserne
Senest d. 15. september:

Provstiuvalget fastsætter ligningsbeløbene til kommunens kirke- og præstegårdskasser og giver kommunalbestyrelsen meddelelse om ligningsbeløbenes størrelse.

7. Skr. 09.12.97 vedrørende tillæg af medhjælpstimer til en kirketjenerstilling som følge af udvidelse af kirkens åbningstid. Kirkeministeriet bemærkede, at uanset at en forlængelse af åbningstiden ikke medfører en udvidelse af kirketjenerens arbejdsopgaver, vil den medføre, at kirketjenerens muligheder for selv at tilrettelægge sin arbejdstid og udførelsen af arbejdsopgaverne indskrænkes. Samtidig vil den omstændighed, at kirken er åben for offentligheden i et længere tidsrum hver dag tilsige et øget behov for opsyn med kirken (vagtjeneste). Da man fra menighedsrådets side ønsker, at kirketjeneren skal være tilstede i hele kirkens åbningstid, pålægger man i realiteten kirketjeneren denne vagttjeneste.

Kirkeministeriets principielle opfattelse er, at vagttjeneste ikke er en opgave, der henhører under en kirketjenerstilling. Ministeriet vil imidlertid ikke modsætte sig en ordning som den skitserede, hvorefter der efter aftale mellem menighedsråd og kirketjeneren forsøges at få tillagt kirketjenerstillingen et yderligere antal medhjælpstimer som kompensation for den vagttjeneste en udvidelse af

åbningstiden på de beskrevne vilkår alt andet lige vil medføre.

8. Information af januar 1998 vedrørende fælles forsikring for folkekirken, hvori blandt andet anføres, Folkekirken får en ny forsikringsordning fra den 1. april 1999. De forsikringer, som menighedsrådene i dag har ansvar for at tegne i forbindelse med kirker, kirkegårde, præsteembeder og ansatte, skal afløses af en fælles forsikringsordning, der også skal omfatte provsti- og stiftskontorerne samt folkekirkens uddannelsesinstitutioner m.v.

Den nye ordning er en kombination af selvforsikring, hvor folkekirken selv dækker udgifter ved skader, og tegning af fælles forsikringer for hele folkekirken, som skal dække arbejdsskader og ansvar samt dække i tilfælde af særligt mange eller særligt store skader på ejendomme og løsøre.

Folkekirken forventes med den nye ordning at kunne spare 21-25 mio. kr i et år med et gennemsnitligt omfang af skader. I værste fald, det vil sige i et år med særligt mange eller særligt store skader, kan folkekirkens udgifter højst blive af samme størrelse som det beløb, menighedsråd og stifter i dag betaler i forsikringspræmier.

Menighedsrådene skal som følge af den nye ordning sige de nuværende forsikringer op, så de udløber den 31. marts 1999. Menighedsrådene skal derefter ikke længere betale forsikringspræmier af kirkekassen. Alle udgifter skal dækkes af fællesfonden, der får sine indtægter fra landskirkeskatten, og som iverigt dækker folkekirkens fælles udgifter.

9. Skr. 19.02.98 hvor Kirkeministeriet blandt andet anfører, at firmaet "Folkekirkens Sikkerhedstjeneste" er et

rent privat firma, der ikke står i forbindelse med Kirkeministeriet, eller på anden måde understøttes af ministeriet.

10. Skr. 27.02.98 vedrørende forståelsen af punkt 8 i cirkulære 20.02.95 om løn- og ansættelsesforhold for kirkesangere og for organister, der ikke lønnes efter tjenestemændenes lønrammer. Det anføres heri blandt andet, Punkt 8, første afsnit, har følgende ordlyd: "Lønfastsættelsen foretages på grundlag af en opgørelse over det antal tjenester der er normalt for et kalenderår". Ordene "det antal tjenester, der er normalt for et kalenderår" skal forstås som det antal tjenester, der sædvanligvis afholdes det pågældende sted i løbet af et år. Meningen er altså ikke, at fordi det er normalt i folkekirken at holde gudstjenester hver søn- og helligdag, så skal der - ganske uden hensyn til de faktiske forhold på stedet - i opgørelsen af tjenester for en honorarlønnet organist eller kirkesanger medregnes en gudstjeneste for hver søn- og helligdag i året. Hvis det f.eks. i et 2-sogns pastorat er fast praksis, at der i præstens ferier og friweekends kun holdes gudstjeneste- via rådighedsordningen - i den ene kirke, mens gudstjenesten i den anden kirke bortfalder, så skal disse 11 gudstjenester, der sædvanligvis ikke holdes, ikke medregnes i opgørelsen over tjenestetallet. Det er uden betydning, at præstens ferier og friweekends ikke er fastlagt ved årets begyndelse, idet opgørelsen sker på årsbasis. Det afgørende er, at disse tjenester fast og påregneligt bortfalder. Punkt 8, tredje afsnit, har følgende ordlyd: "Der sker ikke fradrag af tjenester som organist/kirkesangeren ikke har kunnet medvirke ved på

grund af ferie, sygdom eller af tjenester der er bortfaldet af grunde der ikke kan tillægges organisten/kirkesangeren". Bestemmelsen fastslår først, at tjenester under organistens/kirkesangerens ferie eller sygdom ikke skal fradrages i opgørelsen af tjenester i henhold til punkt 8, første afsnit.

Bestemmelsen derefter, at der ikke skal ske fradrag i opgørelsen af tjenester i henhold til punkt 8, første afsnit, hvis tjenester, der sædvanligvis afholdes, bortfalder af grunde, der ikke kan tilregnes organisten/kirkesangeren. Det vil være tilfældet, hvis tjenesten bortfalder på grund af præstens sygdom. Eller i det ovenfor nævnte eksempel hvis en af de gudstjenester under præstens ferie eller friweekends, der efter fast praksis i provstiet søgtes varetaget over rådighedsordningen, alligevel bortfalder. Kort sagt: Lønfastsættelsen skal ske på grundlag af det sædvanlige og påregnelige omfang af organisttjenesten/kirkesangertjenesten det pågældende sted.

11. Skr. 02.04.98 med uddybelse af en række forespørgsler vedrørende den nye forsikringsordning. Kirkeministeriet oplyser følgende:

Forsikringer:

- Frivillige ulykkesforsikringer tegnet for konfirmander i forbindelse med disses udflugter og lignende indgår ikke i nyordningen. En sådan forsikring skal ikke opsiges, såfremt menighedsrådet fortsat ønsker forsikringsdækning.
- Kautionsforsikring for kasserere (kordegne) indgår ikke i nyordningen. Forsikringer skal ikke opsiges, såfremt menighedsrådet fort-

sat ønsker forsikringsdækning.

- Skovbrandsforsikring skal opsiges. Indgår i nyordningen.
- Skov- og plantageforsikring skal opsiges. Indgår i nyordning.
- Lovpligtig forsikringstegning samt kaskoforsikring for indregistrerede motorkøretøjer og arbejdsredskaber indgår ikke i nyordningen og skal derfor ikke opsiges. Derimod skal forsikring tegnet for uindregistrerede motorkøretøjer og arbejdsredskaber opsiges, da disse vil være omfattet af nyordningen.
- Gravstedsforsikringer, der dækker f.eks. graffiti og hærværk på gravminder m.v., er ikke med i nyordningen. Gravminder er privat ejendom, og det er overladt til ejerne af disse at sørge for forsikring, hvis det ønskes. Menighedsråd/kirkegårdsbestyrelser har ingen mulighed for at tegne forsikringer for hærværk m.v. på sådanne.
- Krisehjælp for kirkens ansatte er hos nogle forsikringsselskaber indarbejdet i arbejdsskadeforsikringen. Hvorvidt denne vil blive medtaget i den endelige ordning er ikke endeligt afklaret.
- For udlejede/bortfortpagtede ejendomme (landbrugsejendomme, forpagterboliger, spejderhytter, m.v.) gælder følgende: Såfremt det i leje/forpagtningskontrakten er aftalt, at det er lejer/forpagter, der er forpligtet til at holde det lejede/forpagtede forsikret, løber disse aftaler umiddelbart videre.

Er det imidlertid aftalt, at menighedsrådet er ansvarlig for tegning

af forsikringer for det lejede eller bortfortpagtede, skal disse forsikringer opsiges, da disse indgår i nyordningen.

- Menighedsråd, der har indrettet kontorer, sognelokaler etc. i ejerlejligheder, skal fortsat selv finansiere fællesudgifterne, selvom en del af fællesudgiften er betaling for bygningsforsikring.
- Ansvarsforsikring for menighedsrådsmedlemmer der i forbindelse med udøvelse af frivillig arbejdskraft for kirken, volder skade på tredjemand er en del af nyordning og skal derfor opsiges.

Serviceabonnementer

- Falckabonnement o.lign. indgår ikke i den ny ordning. Abonnementer skal ikke opsiges, såfremt menighedsrådet ønsker en sådan service opretholdt.
- Diverse alarmsystemer m.v. der er oprettet i forbindelse med bedre sikring mod indbrud etc., indgår ikke i nyordningen. En opretholdelse af disse vil fortsat være anbefalelsesværdigt.

Opsigelse af forsikringer

Ministeriet skal understrege, at forsikringerne skal opsiges fra den 1. april 1999 og ikke fra den 31. marts 1999, da forsikringsdækningen ophører kl. 12.00 middag den dag, hvor forsikringerne udløber. Den ny forsikringsordning træder i kraft klokken 00.00 den 1. april 1999, og såfremt forsikringerne er blevet opsagt den 31. marts 1999, vil der være 12 timer uden dækning.

Er forsikringerne allerede opsagt fra den 31. marts 1999, bedes rådene

sørge for at opsigelsesdatoen bliver ændret til den 1. april 1999.

Det skal yderligere præciseres at i alle tilfælde hvor et forsikringsselskab ikke uden videre bekræfter og accepterer en opsigelse pr. 1. april 1999, bedes kopier af al korrespondance, police etc. sendt til Kirkeministeriet. Ministeriet vil herefter forhandle med forsikringsselskabet om vilkårene for opsigelsen.

Indsendelse bedes foretaget både i de tilfælde hvor selskabet f.eks. forlanger ekstra betaling for utidig opsigelse og hvor selskabet nægter at opsiges forsikringerne før det aftalte ophørstidspunkt.

Forlængelse af forsikringer

I tilfælde hvor betaling for forlængelse ikke sker efter pro rata-præmieskalaen (1/12 af et års præmie pr. måned man ønsker at forlænge), indsendes ovennævnte kopier til Kirkeministeriet. Ministeriet vil derefter forhandle med selskabet om en samlet forlængelse af alle forsikringer.

12. Skr. 04.05.98 med en afgørelse af uenighed mellem et menighedsråd og provstiudvalg om udbetaling af honorar til en kordegn i forbindelse med dennes varetagelse af kirkesangerfunktionen. Kirkeministeriet har i den anledning meddelt, at Kirkeministeriets cirkulæreskrivelse af 27. juni 1997, om kordegns varetagelse af kirkesangerfunktion forhindrer ikke, at der optages forhandling mellem et menighedsråd og en kordegn om honorering af en kirkesangerfunktion, den pågældende har varetaget igennem længere tid og i øvrigt betragtet som et naturligt led i ansættelsesforholdet, men det er fra ministeriets side en utilsigtet konse-

kvens af cirkulæreskrivelsen, at der i flere tilfælde er blevet optaget forhandling mellem menighedsråd og kordegn om honorering af en kirkesangerfunktion, den pågældende har varetaget igennem længere tid og i øvrigt betragtet som et naturligt led i ansættelsesforholdet, idet hensigten alene var at fastslå retten til at frasige sig tjenesten uden negative konsekvenser for ansættelsesforholdet i øvrigt.

Det understreges samtidig, at kirkesangerfunktionen ligger uden for stillingsindholdet i en sædvanlig kordegnstilling.

Dette medfører:

1) at såfremt en kordegn efter forhandling indvilger i at varetage kirkesangerfunktionen, skal der indgås særskilt aftale herom mellem kordegnen og menighedsrådet. Indholdet af en sådan aftale kan ikke indføres i kordegns regulativ, eftersom dette alene indeholder en beskrivelse af kordegns arbejdsopgaver og tjenesteplichter for så vidt angår *kordegnstillingen* og 06.

2) at en kordegns varetagelse af kirkesangerfunktion er at sidestille med en fast medhjælpsordning, der skal godkendes af provstiudvalget, jf. Kirkeministeriets cirkulære af 20. december 1997 om løn- og ansættelsesvilkår for kirke- og kirkegårdsfunktionærer pkt. 4.11.

Kordegns varetagelse af kirkesangerfunktionen er således undergivet provstiudvalgets kontrol, såvel i budgetmæssig som i legalitetsmæssig henseende.

Det mellem menighedsrådet og kordegnen aftalte honorar for varetagelsen af kirkesangerfunktionen skal således være godkendt af provstiudvalget, forinden udbetaling til kordegnen kan finde sted.

13. Kirkeministeriet har i skr.

06.05.98 meddelt, at ministeriet hermed med virkning fra 06.05.98 godkender Skovbo Datas lønindberetningsprogram til FLØS.

14. Skr. 07.05.98 vedrørende spørgsmålet om tilbygning af et yderligere kontor til en præstebolig til brug for boligindehaverens ægtefælle, der er ansat som sognepræst i et andet sogn. Kirkeministeriet meddelte, at der ikke kan foretages tilbygning til eller ombygning af en præstebolig af hensyn til præstens ægtefælles erhverv, hvadenten ægtefællen er beskæftiget inden for eller uden for folkekirken, idet præstens ægtefælles erhverv er kirkeskatteyderne i pastoratet uvedkommende.

Det bemærkes yderligere for så vidt angår den konkrete sag, at sognepræstens ægtefælle har fået dispensation fra pligten til at bo den til hendes stilling hørende tjenestebolig. Det er en selvfølge, at en dispensation fra tjenesteboligpligten ikke må medføre merudgifter for de kirkelige kasser.

15. Skr. 11.05.98 i anledning af en ansøgning fra en sognepræst om dækning af udgifterne i forbindelse med opkobling på Internettet. Kirkeministeriet meddelte, at man godkendte, at menighedsrådet som et forsøg i et år fra 1. juni 1998 at regne afholder udgifterne til sognepræst X's tilkobling til anvendelse af Internettet. Beløbet vil være at afholde af kirkekassen. Efter forsøgsperiodens udløb udbeder ministeriet sig en indberetning om forløbet.

16. Skr. 19.06.98 som svar på en forespørgsel fra et menighedsråd, hvorvidt der er noget til hinder for, at

menighedsrådet formidler salg af kister i forbindelse med begravelser. Kirkeministeriet oplyste, at af den gældende lovgivnings indhold følger, at menighedsrådenes beføjelser i meget høj grad er Økonomilovens finansieringsbestemmelser angiver således, hvilke udgiftskrævende folkekirkelige opgaver, der skal eller kan løses i folkekirkeligt regi.

Det betyder, at menighedsråd ikke af egen drift kan tage udgiftskrævende eller indtægtsgivende opgaver op med henblik på at tilgodese lokale behov, medmindre der i den kirkelige lovgivning er hjemmel herfor.

Der findes ikke i den kirkelige lovgivning hjemmel til, at et menighedsråd formidler salg af kister i forbindelse med begravelser, hvorfor ministeriet ikke kan tiltræde, at N Sogns Menighedsråd formidler et sådant salg.

17. Skr. 15.07.98 i anledning af en forespørgsel i forbindelse med en sognepræsts anvendelse af scooter til tjenstlig kørsel, om hvorvidt der kan afregnes efter reglerne for godtgørelse af "andet godkendt kørsel". Kirkeministeriet svarede bekræftende herpå.

18. Skr. 17.07.98, hvori Kirkeministeriet på et spørgsmål fra et menighedsrådsmedlem, om en formand for et udvalg skal have tjenestemandlignende løn, oplyser, at menighedsrådsloven ikke indeholder hjemmel til at tillægge formanden for et udvalg honorar. Det enkelte menighedsråd kan derimod beslutte at tillægge menighedsrådets formand honorar, såfremt menighedsrådets formand er valgt medlem af rådet. Størrelsen af honoraret skal i givet fald godkendes af provstiudvalget, jfr. lov om menighedsråd § 33, jfr. lovebekendtgørelse nr. 571 af 21. juni 1996.

19. Skr. 17.07.98 i anledning af nogle menighedsråds forespørgsel til ministeriet om, hvor ministeriet finder den fornødne hjemmel til at forlange en organists beskæftigelsesgrad nedbragt som krævet. Kirkeministeriet meddelte, at man i henhold til lov om ansættelse i stillinger i folkekirken m.v. nr. 310 af 16. maj 1990 er den øverste løn- og ansættelsesmyndighed på folkekirkens område, og at menighedsrådet træffer afgørelse om kirkebetjeningens ordning efter regler fastsat af kirkeministeren, jf. nærmere lovens kapitel 8.

Det har siden udsendelsen af cirkulære af 30. juni 1983 om fastsættelse af lønkvoter for organiststillinger, der klassificeres i tjenestemændenes lønrammesystem, - i forståelse med Dansk Organist og Kantor Samfund og Foreningen af Præliminære Organister - været ministeriets faste praksis, at den samlede beskæftigelse for lønrammelønnede organister ikke må overstige 115%. Før cirkulæret af 30. juni 1983 blev der efter regler i en aftale herom mellem Kirkeministeriet og CO II og Dansk Organist og Kantor Samfund foretaget lønreduktion for organister, hvis beskæftigelsesgrad oversteg 115%.

Baggrunden for at acceptere en vis overbeskæftigelse for organister er, at ansættelsen som organist i mange tilfælde ikke er fuldtidsbeskæftigelse, men varetages sammen med anden ansættelse - som oftest i skolevæsenet - og at det kan være vanskeligt eller umuligt at afpasse to beskæftigelser, så at de tilsammen bliver 100%.

Da varig overbeskæftigelse af betydeligt omfang erfaringsmæssigt er uforønelig med den samvittighedsfulde udførelse af arbejdet, er det nødvendigt med en overgrænse for den samlede beskæftigelsesgrad. Hertil kom-

mer, at det i en længere årrække har været den til enhver tid siddende regerings politik - uanset partifarve - at dæmme op for "dobbeltjobberi" inden for det offentlige.

Endelig er det næppe stemmende med en fornuftig forvaltning af skatteydernes penge at acceptere varig overbeskæftigelse af betydeligt omfang, idet der vil være en formodning for, at menighedsrådene ikke får den ydelse, der betales for. Det bemærkes i denne forbindelse, at der i kvoteberegningsreglerne for organiststillinger indgår tid til forberedelse. Der afsættes således 3 points for en højmesse, svarende til 6-7 arbejdstimer, og der afsættes 30 points for en koncert, svarende til 60-70 arbejdstimer. Ved varig overbeskæftigelse af betydeligt omfang er der fare for, at der "spares" på forberedelsen.

20. Skr. 31.08.98 i anledning af, at visse menighedsråd efter installation af automatisk ringeanlæg i kirken regulativmæssigt opretholder forpligtelsen for graveren til at møde op ved kirken og f.eks. åbne og lukke denne på de tidspunkter, hvor graveren førhen foretog manuel ringning. Efter stedfundne drøftelser i Folkekirkens Samarbejdsudvalg skal man meddele, at ministeriet ikke kan tiltræde, at der sker en reduktion af graverens beskæftigelsesgrad eller af det til stillingen knyttede rådighedstillæg m.v., så fremt graveren fortsat pålægges en forpligtelse til at være til stede ved kirken og f.eks. åbne eller lukke den på de tidspunkter, hvor graveren før foretog manuel ringning.

Uddrag af skrivelser fra biskop og stiftsøvrighed og andre myndigheder

1. Skr. 05.09.97 fra stiftsøvrigheden til samtlige menighedsråd vedrørende børns medvirken i folkekirkens kor i anledning af en ændring af Arbejds miljøloven på baggrund af EU's direktiv nr. 94/33/EF af 22. juni 1994 om beskyttelse af unge på arbejdspladsen.

Ændringen medfører blandt andet, at der i forbindelse med erhvervsmæssig optræden af børn under 13 år i hvert enkelt tilfælde skal indhentes tilladelse af politiet.

I bemærkningerne til lovforslaget præciseres det, at hvor der er tale om en uddannelses- eller fritidsaktivitet, og hvor betaling for medvirken alene er en godtgørelse for faktiske udgifter, vil folkekirkens børnekor ikke være omfattet af disse bestemmelser, og der er således ikke nogen pligt til at indhente politiets tilladelse.

Opmærksomheden henledes på, at hvor deltagelse i kirkekor har karakter af beskæftigelse vil forholdet være omfattet af Arbejds miljølovens bestemmelser.

2. Skr. 03.10.97 fra biskoppen i forbindelse med præsternes rådgivningstillæg. Det anføres i skrivelserne, at aftalen om rådgivningstillæg er indgået med virkning fra den 1. april 1971.

Ved at oppebære særligt tillæg (rådgivningstillæg) i henhold til aftalen påtager præsterne sig forpligtelse til i et

vist omfang at gøre tjeneste også uden for deres ansættelsesområde (pastoratet). Sådan tjeneste kan bestå i deltagelse i betjening af anden præstestilling under ledighed eller vedkomme de præsts sygdom eller tjenestefrihed, samt i bistandsordninger for præster og provster i andre pastorater. Endvidere i betjening af særlige institutioner m.v. f.eks. hospitaler (herunder plejehjem), arresthuse, fængsler, institutioner under åndssvage- og socialforsorg m.v.

I forbindelse med ordningens gennemførelse henstillede Kirkeministeriet, at der af provsterne i samråd med præsterne blev foretaget en fordeling af fælles betjenings- og bistandsopgaver. Det bemærkedes, at det ved aftalens udformning bl.a. har været tilsigtet at skabe mulighed for en bedre arbejdsfordeling mellem præsterne.

3. Skr. 03.11.97 fra biskoppen i anledning af en sag om lørdagsdåb i en kirke.

- Ethvert medlem af folkekirken har ret til kirkelig betjening af præsten eller præsterne for den menighed, hvortil medlemmet hører, jfr. §6 i lov nr. 352 af 6. juni 1991 om medlemskab af folkekirken, kirkelig betjening og sognebåndsløsning.
- Præster i folkekirken har ret til at bruge de kirker, de er ansat ved, til

gudstjeneste, kirkelige handlinger og kirkelige møder, jfr. § 5, stk. 1 i bekendtgørelse nr. 217 af 31. marts 1992 af lov om bestyrelse og brug af folkekirkens kirker m.m. Kirkefunktionærers ansættelsesområde er vedkommende sogn. Menighedsrådet træffer beslutninger om:

- 1) tidspunkt for de faste gudstjenester
- 2) hvorvidt konfirmation kun skal afholdes en gang årligt samt om andre forhold vedrørende konfirmation som ved Kgl. Anordning henlægges til menighedsrådets afgørelse og om
- 3) indførelse af nye autoriserede salmebøger og salmebogstillæg, jfr. §35 i Lov om menighedsråd. Endvidere skal præsten have menighedsrådets samtykke til
 - 1) at der ved de faste gudstjenester foretages indsamlinger (1),
 - 2) at der ved de faste gudstjenester (2) eller kirkelige handlinger anvendes en anden autoriseret liturgi eller andre autoriserede ritualer (3) end dem, der hidtil er anvendt i menigheden, og
 - 3) at der ved de faste gudstjenester eller kirkelige handlinger foretages mindre ændringer i liturgi og ritualer eller benyttes andre salmebøger og salmebogstillæg end de autoriserede.

Stk. 2 Til de ændringer, der er nævnt i stk. 1, nr. 3, kræves tillige biskoppens samtykke, jfr. §38 i Lov om menighedsråd.

Derudover er præsten i sin embedsvirksomhed, herunder den private sjælesorg, uafhængig af menighedsrådet, jfr. §37 i Lov om menighedsråd.

Som følge heraf kan menighedsrå-

det ikke vedtage, at lørdagsdåb ikke kan finde sted i X kirke.

Skr. 4 18.03.98 fra biskoppen angående lukning af døre under menighedsrådets møder.

Det anføres bl.a., at menighedsrådets møder er offentlige, men at menighedsrådet kan bestemme, at en sag skal behandles for lukkede døre, når dette findes nødvendigt eller ønskeligt på grund af sagens beskaffenhed, jfr. herved §23, stk. 1 i Lov nr. 432 af 1. juni 1994 om menighedsråd.

Det anføres i kommentarerne til Lov om menighedsråd, at der således ikke kan holdes "lukkede møder", idet der alene er en adgang til at behandle enkelte sager for lukkede døre.

Det anføres videre, at hvorvidt en sag skal behandles for lukkede døre, afgøres ud fra den enkelte sags beskaffenhed; f.eks. skal sager, som vedrører bedømmelse af personlig forhold, sager om køb og salg af fast ejendom og sager om overslag til tilbud vedrørende bygningsarbejder og leverancer ofte behandles for lukkede døre. Det skal ligeledes bemærkes, at alene en formodning om, at der eventuelt kan fremkomme oplysninger af fortrolig karakter i forbindelse med behandlingen af et punkt på dagsordenen, ikke i sig selv kan begrunde en dørlukning. Hvis der under behandlingen af punktet fremkommer forhold, som nødvendiggør behandling for lukkede døre, kan menighedsrådet bestemme dørlukning.

5. Skr. 12.06.98 fra stiftsøvrigheden i anledning af et spørgsmål fra et provstiudvalg om indkøb via kirkekassen af modem til Internet-tilslutning, idet udgiften til tjenestestedstelefoner påvirkedes heraf.

Det meddeltes, at det af Kirkeministeriets holdning, at udgifterne til opkobling på Internettet samt anvendelsen heraf, for så vidt angår sognepræsterne kan afholdes af kirkekassen som et forsøg foreløbig for en periode af 1 år. Beslutningen om afholdelse af udgiften via kirkekassen træffes af menighedsrådene og provstiudvalget.

6. Skr. 13.07.98 fra stiftsøvrigheden i anledning af, at Kirkeministeriet har henledt opmærksomheden på, at cirkulære af 14. december 1981 vedrørende aftale om løn- og ansættelsesvilkår for stillinger som graver indeholder en utidssvarende formulering i forbindelse med kurser, hvortil der bevilges tjenestefrihed uden løn.

Landskirkeskatten i Lolland-Falsters stift 1998

De beløb, som det påhviler kommunerne i Lolland-Falsters Stift at udrede for regnskabsåret 1999, andrager:

Kommune		Den kirkelige ligningsprocent 1998
Holeby	579.593	1,17
Højreby	493.418	1,18
Maribo	1.621.936	1,30
Nakskov	2.093.288	1,05
Nykøbing F.	3.502.038	0,87
Nysted	716.938	1,35
Nørre Alslev	1.295.662	1,25
Ravnsborg	709.240	1,34
Rudbjerg	422.715	1,30
Rødby	949.951	1,17
Sakskøbing	1.274.391	1,35
Stubbekøbing	892.574	1,30
Sydfalster	1.046.579	0,80

Kapitelstakst

Fastsat i henhold til lov nr. 592 af 12. december 1984
om kapitelstakstens fastsættelse:

		1996	1997
Hvede	pr. 100 kg	89,58	86,33
Byg	pr. 100 kg	108,84	96,12

Med hensyn til kapitelstaksten for hvide og grå ærter henvises til § 7 i ovennævnte lov.

Legat til fordel for enker efter og børn af præster i Lolland-Falsters stift

i perioden 1/1-31/12 1997

Driftsregnskab

Indtægter

Obligationsrenter pr. 2/1	4.050,50	
Obligationsrenter pr. 1/4	2.340,50	
Obligationsrenter pr. 1/7	3.757,50	
Obligationsrenter pr. 1/10	2.050,00	
Renter Den Danske Bank driftskonto	5,47	
		<u>12.203,47</u>

Udgifter

Berlingske Tidende – annonce	682,90	
1 legatportion – Mette Hansen	2.000,00	
1 legatportion – Lis Lyster	5.000,00	
1 legatportion – Else Britta Fibiger	1.500,00	
Revisionshonorar	1.293,75	
		<u>10.476,65</u>
Årets resultat		<u>1.726,82</u>

Formueregnskab

Obligationer

Beholdning pr. 1/1-97	157.300,00	
Udtrukne obligationer	÷ 33.400,00	
Genkøb obligationer	<u>37.000,00</u>	160.900,00

Den Danske Bank 3219916094 (kapitalkonto)

Saldo 1/1-97	212,72	
Udtrukne obligationer	33.400,00	
Genkøb obligationer	÷ 36.632,75	
Ovf. fra driftsregnskab iflg. landemode	1.500,00	
Ovf. fra driftsregnskab (tilskud præster 96)	2.000,00	
Renter pr. 31/12-97	<u>25,70</u>	505,67

Den Danske Bank 3219815573 (driftskonto)

Saldo 1/1-97	3.949,46	
Ovf. til kapitalkonto	÷ 3.500,00	
Årets resultat	<u>1.726,82</u>	2.176,28

Formue pr. 31/12-97

163.581,95

Regnskab for Lolland-Falsters stiftsfond i perioden 1/1-31/12 1997

Resultatopgørelse

Indtægter

Tilskud fra stiftets menighedsråd		80.700,00
Renter bank og giro		539,49
Obligationsrenter		<u>2.775,00</u>
Indtægter i alt		80.014,49

Udgifter

Stiftspræstekurser		31.860,99
Tilskud:		
Femø Klassisk 1997	2.500,00	
Amtscentralen	20.000,00	
Lars Mynster: Anskaffelse af russisk litteratur	1.500,00	
Filmen: »Mødes vi i kirken«	7.000,00	
Markeringen af 100-året for Kaj Munks fødsel	<u>5.000,00</u>	36.000,00
Revisionshonorar		1.293,75
Gebyrer giro og check		<u>16,50</u>
Udgifter i alt		69.171,24
Årets resultat		<u>14.843,25</u>

Status pr. 31. december 1997

Aktiver

Indestående checkkonto Unibank		66.481,07
Indestående bankbog Unibank		20.108,02
Indestående girokonto		36.494,39
Obligationsbeholdning		<u>19.000,00</u>
Aktiver i alt		142.083,48

Passiver

Egenkapital:		
Beholdning 1. januar 1997	127.240,23	
Årets resultat	14.843,25	<u>142.083,48</u>
Passiver i alt		142.083,48

Tilskud fra menighedsrådene

Aastrup	kr. 500,00	Nr. Vedby	kr. 500,00
Arninge	kr. 500,00	Nøbbet	kr. 600,00
Aunede	kr. 500,00	Nr. Ørslev	kr. 1.000,00
Bandholm	kr. 1.000,00	Nykøbing F.	kr. 1.500,00
Birket	kr. 350,00	Nysted	kr. 1.500,00
Branderslev	kr. 1.500,00	Olstrup	kr. 500,00
Brarup	kr. 400,00	Radsted	kr. 1.500,00
Bregninge	kr. 400,00	Ringsebølle	kr. 800,00
Bursø	kr. 500,00	Rødby	kr. 1.500,00
Dannemare	kr. 1.000,00	Rødbyhavn	kr. 2.000,00
Døllefjelde	kr. 900,00	Sakskøbing	kr. 1.500,00
Eskilstrup	kr. 400,00	Sandby	kr. 1.000,00
Falkerslev	kr. 1.000,00	Sdr. Alslev	kr. 800,00
Fejø	kr. 2.000,00	Sdr. Kirkeby	kr. 600,00
Femø	kr. 400,00	Skelby	kr. 2.000,00
Fjelde	kr. 700,00	Skørringe	kr. 500,00
Fuglse	kr. 500,00	Slemminge	kr. 1.000,00
Gedesby	kr. 500,00	Stadager	kr. 600,00
Gedser	kr. 700,00	Stokkemærke	kr. 1.000,00
Glosunde	kr. 1.000,00	Stubbekøbing	kr. 1.000,00
Godsted	kr. 100,00	Sædinge	kr. 1.000,00
Græshave	kr. 1.000,00	Søllested-Skovlænge-	
Gundslev	kr. 2.000,00	Gurreby	kr. 500,00
Halsted	kr. 400,00	Tillitze	kr. 1.600,00
Herredskirke-		Tingsted	kr. 500,00
Løjtofte	kr. 250,00	Tirsted	kr. 2.000,00
Herritslev	kr. 500,00	Toreby	kr. 2.700,00
Holeby	kr. 500,00	Torkilstrup	kr. 500,00
Horbelev	kr. 500,00	Torslunde	kr. 300,00
Horreby	kr. 500,00	Tågerup	kr. 500,00
Horslunde	kr. 700,00	Utterslev	kr. 200,00
Hunseby	kr. 2.000,00	Vantore	kr. 400,00
Kappel	kr. 700,00	Vejleby	kr. 1.000,00
Karleby	kr. 300,00	Vestenskov	kr. 500,00
Kettinge	kr. 800,00	Vester Ulslev	kr. 500,00
Kippinge	kr. 600,00	Vesterborg	kr. 1.000,00
Krønge	kr. 200,00	Vignæs	kr. 250,00
Købelev	kr. 1.000,00	Vindeby	kr. 2.500,00
Landet/Ryde	kr. 600,00	Væggerløse	kr. 2.000,00
Langø	kr. 500,00	Våbensted	kr. 300,00
Maglebrænde	kr. 200,00	Vålse	kr. 400,00
Maribo	kr. 5.000,00	Ønslev	kr. 300,00
Nakskov	kr. 3.800,00	Øster Ulslev	kr. 300,00
Nebbelunde	kr. 800,00	Østofte	kr. 1.000,00
Nr. Alslev	kr. 750,00		
Nr. Kirkeby	kr. 600,00	Saldo	kr. 80.700,00

Regnskab for Lolland-Falsters kirkelige legatfond

i perioden 1/1-31/12 1997

Resultatopgørelse

Indtægter

Salg af stiftsbøger årgang 1997	81.740,00
Salg af stiftsbøger årgang 1996	57.684,00
Renter bank og giro	337,76
Obligationsrenter	1.975,50
<i>Indtægter i alt</i>	<u>141.737,26</u>

Udgifter

Produktionsudgifter stiftsbog 1997	68.097,40
Revisionshonorar	1.035,00
Gebyrer giro og checks m.v.	248,25
Øvrige udgifter	926,50
<i>Udgifter i alt</i>	<u>70.307,15</u>
<i>Årets resultat</i>	<u>71.430,11</u>

Status pr. 31. december 1997

Aktiver

Indestående checkkonto Unibank	4.534,31
Indestående bankbog Unibank	22.760,07
Indestående girokonto	143.476,67
Obligationsbeholdning	19.800,00
Tilgodehavende vedr. stiftsbøger	<u>35.530,00</u>
<i>Aktiver i alt</i>	<u>226.101,05</u>

Passiver

Skyldig moms	3.474,10
Skyldige omkostninger vedr. stiftsbog	83.621,75
Egenkapital:	
Beholdning 1. januar 1997	67.575,09
Årets resultat	71.430,11
<i>Passiver i alt</i>	<u>226.101,05</u>

Bevilgede lån

i perioden primo juni 1997 - ultimo maj 1998

Præstegårde

		Kr.	Løbetid år
Aastrup	Istands. konfirmandstue m.v.	370.000,00	6
Errindlev	Istandsættelse tag og gavl	230.000,00	8
Erindlev	Istandsættelse køkken	135.000,00	8
Gedser	Udskiftning af vinduer	75.000,00	2
Hillested	Istandsættelse præstegård	800.000,00	8
Idestrup	Nyt badeværelse m.v.	450.000,00	5
Kettinge	Istandsættelse sydfacade	70.000,00	2
Maribo	Istandsættelse domprovstegården	2.300.000,00	10
Nr. Vedby	Istandsættelse præstegård	354.457,00	5
Stokkemærke	Istandsættelse præstegård	860.000,00	10
<i>Lån til præstegårde i alt</i>		<u>5.644.457,00</u>	

Kirker

		Kr.	Løbetid år
Engestofte	Restaurering prædikestol m.v.	400.000,00	7
Godsted	Automatisk ringeanlæg	134.758,00	5
Græshave	2. etape ind- og udv. restaur.	335.000,00	7
Horbelev	Udvendig istandsættelse	200.000,00	6
Karleby	Istands. korets østgavl	231.250,00	6
Maribo	Restaurering kirketekstiler	125.000,00	6
Maribo	Udbygning højtaleranlæg	335.000,00	6
Maribo	Undersøgelse kirkeklokkeanlæg	196.000,00	3
Nr. Alslev	Anskaffelse af nyt orgel	2.470.000,00	10
Nøbbet	Renovering kirkens vestgavl	50.000,00	3
Radsted	Anskaffelse af nyt orgel	1.500.000,00	10
Radsted	Istandsættelse tag våbenhus	250.000,00	6
Sdr. Alslev	Istandsættelse murværk på tårn	479.062,00	8
Utterslev	Teleslyngeanlæg	37.440,00	4
Vejleby	Udvendig istandsættelse	200.000,00	5
Østofte	Indvendig istandsættelse	1.260.000,00	10
Østofte	Indvendig istands. (tillægslån)	350.000,00	10
<i>Lån til kirker i alt</i>		<u>9.668.510,00</u>	

Kirkegårde

		Kr.	Løbetid år
Fejø	Etablering folkerum	456.000,00	6
Gedesby	Opførelse materielhus	540.000,00	5
Hillested	Renovering kirkegårdsmur m.v.	215.000,00	2½
Nr. Alslev	Opførelse mandskabsbygning	560.000,00	5
Sakskøbing	Forlængelse smedejerngitter	192.000,00	12
Sandby	Indretning af mandskabsfac.	245.000,00	7
Skt. Nikolai	Dræning på Nakskov kirkegård	1.800.000,00	12
Sædinge	Opførelse redskabsrum m.v.	525.000,00	10
Tirsted	Delvis fornyelse kirkegårdsmur	417.750,00	6
Vejleby	Renov. beplantning på kirkegård	115.000,00	3
Øster Ulslev	Tilbygning kapel og redskabsrum	348.142,00	7
<i>Lån til kirkegårde i alt</i>		<u>5.413.892,00</u>	

Bevilgede lån i alt

Til præstegårde	1.606.278,25
Til kirker	9.668.510,00
Til kirkegårde	<u>5.413.892,00</u>
<i>Lån i alt</i>	<u>16.688.680,25</u>

Adresser og oversigter

Stiftsøvrigheden

Biskop Holger Jepsen, Bispekontoret, Østre Allé, 4800 Nykøbing F., tlf. 54 85 02 11, indtil kl. 15:00, derefter tlf. 54 85 04 35.

Stiftamtmand Lauritz Hvidt, Statsamtet, Brovejen 4, 4800 Nykøbing F., tlf. 54 85 32 66.

Stiftskontor og bispekontor, Østre Allé 2, 4800 Nykøbing F. er åbent hver søndag fra kl. 09:00 til kl. 15:00, undtagen lørdag.
Telefon 54 85 02 11. Fax 54 82 02 11.

Ansatte på kontorerne:

Stiftskontorchef Helle Samson Heller, stiftsfuldmægtig Henrik Nylander Nielsen, stiftskasserer Frans Rasmussen, kontorfuldmægtig Betty Mørch, ass. Birgit Matzen, bogholder Lone Billeschou Hansen, kontorfuldmægtig Winnie Svensson, overass. Hanne Knudsen og ass. Brian Wilcken Pedersen.

Konsulenterne:

Nationalmuseet, Frederiksholms Kanal 12, 1220 København K, tlf. 33 13 44 11.
Kgl. bygningsinspektør Karsten Rønnow, Jernbanevej 18, 4300 Holbæk, tlf. 59 44 32 00. Fax 59 44 30 50.

Kirkegårdskonsulent Charlotte Skibsted, Løjesøvej 13, 3670 Veksø, tlf. 42 17 02 16.

Bygningskonsulent Kjeld Andersen, Thorsensvej 58, 4800 Nykøbing F., tlf. 54 85 90 33.

Præstegårdsconsulent Poul Erik Jørgensen, Maribovej 144, Våbensted, 4990 Saksøbing, tlf. 54 89 52 67.

Klokkekonsulent Bendt Gammeltoft-Hansen, Strandvej 13, 5700 Svendborg, tlf. 62 21 39 68.

Orgelkonsulent H. Hildebrandt-Nielsen, Frederiksdal Allé 15, 7800 Skive, tlf. 97 52 15 14.

Varmekonsulent Vagn Korsgaard, Donsevej 3, 2970 Hørsholm, tlf. 42 18 01 04.

Konsulent vedr. højttaleranlæg, Dan Popescu, Skodsborgparken 38, 2942 Skodsborg.

Statens tilsynsførende med private skove:

Statsskovrider Ib Lunding, Egehus, Tingsted, 4800 Nykøbing F., tlf. 54 43 90 13.

Stiftets provster:

Provst Holger Villadsen, Kappelvej 1, Kappel, 4900 Nakskov
54 92 82 55
Provst Kurt Johansson, Tårsvej 5, Sandby, 4912 Harpelunde
54 93 12 59
Domprovst Ole Opstrup, Domprovstegården, 4930 Maribo
54 78 06 86
Provst Nils C. Roland, Alleen 11, Radsted, 4990 Saksøbing
54 70 54 08
Provst Gynter Meede, Rosenvænget 22, 4800 Nykøbing F.
54 85 06 69
Provst Jens Lose, Hesnæsvej 56, Moseby, 4871 Horbelev
54 44 40 06

Provstiudvalgsmedlemmer:

Lolland Søndre provsti:
Grevinde Ilse Danneskiold-Samsøe, Græshavevej 33, 4920 Søllested
54 94 41 02
Gdr. Niels Jacob Jensen, Nørredalsvej 6, 4900 Nakskov
54 94 13 30
Revisor Verner Christiansen, Rosningevej 18, 4953 Vesterborg
54 93 92 48
Husholdningskons. Gerda Olsen, Tryghusvej 1, 4983 Dannemare
54 94 44 10

Lolland Nørre provsti:

Ingeniør Kaj Kiehn, Nymarksvej 29, 4900 Nakskov
54 92 31 63
Fru Kirsten Jørgensen, Axeltorvet 1A, I th., 4900 Nakskov
54 92 06 41
Jens Bjarup, Oddevej 111, 4900 Nakskov
54 93 20 44
Niels Bang Hansen, Ørsløkkevej 46, 4913 Horslunde
54 93 50 51

Maribo domprovsti:

Fuldm. H. Hasle, Bukkehøvej 15, 4970 Rødby
54 60 81 21
Susanne Møller, Nakskov Landevej 70, 4970 Rødby
54 60 85 18
Gdr. Gert Skau Mikkelsen, Egelundvej 9, 4895 Errindlev
54 60 03 15
Knud Pedersen, Ellemosevej 32, 4960 Holeby
54 60 75 05

Lolland østre provsti:

Inge Bruhn Hansen, Tåstrupvej 5, Musse 4880 Nysted

54 86 40 97

Ole Borchersen Madsen, Maribovej 3, 4990 Sakskøbing

54 70 56 05

Jørgen Greve Pedersen, Grønningen 17, Radsted, 4990 Sakskøbing

54 70 56 77

Børge Stenstrup, Adelgade 49, 4880 Nysted

54 87 12 42

eller 54 85 09 18

Falster vestre provsti:

Erik Rasmussen, Lundbyvej 47, 4840 Nørre Alslev

54 44 21 52

Grethe Rasmussen, Fyrrevænget 13, 4800 Nykøbing F.

54 86 06 85

Jens Lollike, Hullebækvej 23, 4800 Nykøbing F.

54 86 06 10

Hans E. Hansen, Strandboulevarden 42, st. tv., 4800 Nykøbing F.

54 82 45 84

Falster østre provsti:

Ivan Rasmussen, Skelby Møllevej 5, 4874 Gedser

54 17 80 38

Aut. svejser Sv. Aa. Olsen, Byvej 4, Magelbrænde, 4850 Stubbekøbing

54 44 20 32

Gdr. Knud Larsen, Engdalen 4, Tunnerup, 4800 Nykøbing F.

54 44 70 03

Ekspedient Søren Holm, Rådhusvænget 5, 4873 Væggerløse

54 17 76 12

Provstirevisorer:

Revisionsfirmaet T. Helmo Madsen A/S, Flintholm Allé 24, 2000 Frederiksberg,

tlf. 38 88 08 24, ansat for Lolland østre, Falster vestre og Falster østre provstier.

Statsaut. revisorer Mortensen & Beierholm, Bregentvedvej 22, 4690 Haslev, tlf.

56 31 27 90, ansat for Lolland søndre provsti, Lolland nørre provsti og Maribo

domprovsti.

Stiftsudvalget for økonomi:

Hr. Christian Jensen, Søgårdsvej 12, 4900 Nakskov
54 94 80 33

Lolland nørre provsti:

Sygepl. Else Marie Bruun, Klostervænget 1, Halsted, 4900 Nakskov
54 93 22 88

Maribo domprovsti:

Ib Walther, Strandagervej 86, 4970 Rødby
54 60 55 15

Lolland østre provsti:

Ole Borchersen Madsen, Maribovej 3, 4990 Sakskøbing
54 70 56 05

Falster vestre provsti:

Susanne Brockenhuus-Schack, Vennerslundvej 19, 4840 Nr. Aslev
54 43 22 22

Falster østre provsti:

Eksped. Søren Holm, Rådhusvænget 5, 4873 Væggerløse
54 17 76 12

Lolland-Falsters stiftsfond og legatfonds bestyrelse:

Bestyrelsen består af stiftamtmand Lauritz Hvidt og biskop Holger Jepsen
Domprovst Ole Opstrup, Maribo, sognepræst Jette Walther Birk, Væggerløse
Herbert Jahn, Vindeby, gdr. Aage Rye Rasmussen, Hunseby og Hans E.
Hansen, Nykøbing F.

Medlemmerne af Det mellemkirkelige Stiftsudvalg:

Fru Grethe Lollike, Øverup, formand, sognepræst Jette Walther Birk, Væggerløse,
hr. Erik Møller, Rødby, Bjarne Enemark, Nakskov, Merete Fabricius Madsen,
Kettinge,
sognepræst Anne Birgitte Villadsen, Nakskov.
Sekretariatet: Bispegården, Østre Allé 2, 4800 Nykøbing F. tlf. 54 85 02 11, fax 54
85 02 11.

Kirkeministeriet:

Frederiksholms Kanal 21, 1220 København K., tlf. 33 92 33 90, fax 33 92 39 13.

